

STATISZTIKAI SZEMLE

A KÖZPONTI
STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

TARTALOM

Tervjelentés

A befejezetlen beruházások
néhány kérdése

Az önköltségi mutató a gazda-
ságosság elbírálásában

A küllkereskedelem a nemzeti
jövedelem mérlegében

A Jugoszláv Statisztikai
Társaság ülése

A textilipar fejlődése

Az ipari termelői árak
változásának mérése

A Szovjetunió népgazdaságának
fejlődése

SZEMLE

STATISZTIKAI
TÁJÉKOZTATÓ

STATISZTIKAI HÍRADÓ

IRODALOM

XXXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM
1956. február

СТАТИСТИЧЕСКОЕ ОБОЗРЕНИЕ

ЖУРНАЛ ВЕНГЕРСКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

XXXIV-й ГОД ИЗДАНИЯ, № 2.

ФЕВРАЛЬ 1956 ГОДА

СОДЕРЖАНИЕ И РЕЗЮМЕ СТАТЕЙ

TARTALOM

	Oldal
A Központi Statisztikai Hivatal jelentése az 1955. évi népgazdasági terv teljesítéséről	97
A befejezetlen beruházások néhány kérdése. — Deák Ferenc—Sóky Dezső	106
Az önköltségi mutató helye a vállalati termelés gazdaságosságának elbírálásában. — Tóth Lászlóné	128
A küllerkeskedelem a nemzeti jövedelem mérlegében. — Ferge Sándorné	135
A Jugoszláv Statisztikai Társaság III. plenáris ülése. — Zala Júlia	144
SZEMLE	152
A 30 ével előtti Statisztikai Szemleből Nagy Franc országgyűlési képviselő hozzájárulása a Központi Statisztikai Hivatal költségvetéséhez	152
A textilipar fejlődése. — Dr. Fülöp Sándor Az ipari termelés árak, vállalkozások mérése. — Árvay János—Szabó László A Bérgyűlési Minisztérium statisztikai munkájának néhány kérdése. — Loránt Vilmosné	153
STATISZTIKAI TÁJÉKOZTATÓ	173
Az államzenei fejlődés az első ütemű terv időszakában. — Molnáry Tibor A budapesti építésipari szisztematikai fejlődése. — Nagy Gábor A Szovjetunió népgazdaságának fejlődése. — Földi István A második indiáit ötves terv. — Simon Józsefné	173
STATISZTIKAI HÍRADÓ	189
A „Fényes Elek” statisztikai kör megalakulása a Központi Statisztikai Hivatalban	189
IRODALOM	190
Folyóiratszemle	190

UTÁNNYOMÁS CSAK A FORRÁS MEGJELÖLESEVEL

STATISTICAL REVIEW

PERIODICAL OF THE HUNGARIAN CENTRAL STATISTICAL OFFICE

34th YEAR № 2.

FEBRUARY 1956

CONTENTS AND SUMMARY OF ARTICLES

REVUE STATISTIQUE

PÉRIODIQUE DE L'OFFICE CENTRAL HONGROIS DE STATISTIQUE

XXXIVe ANNÉE, № 2.

FÉVRIER 1956

SOMMAIRE

SUMMARY OF ARTICLES

REPORT OF THE HUNGARIAN CENTRAL STATISTICAL OFFICE ON THE FULFILMENT OF THE 1955 NATIONAL ECONOMIC PLAN

In 1955 the national economy has developed considerably and the material and cultural standard of the working people has shown a further rise.

The output of the socialist sector in industry was higher by 8.2% than in 1954 and the plan has been overfulfilled by 3.2%. Every industrial ministry has over-fulfilled its plan.

The increase in the production of industry has responded to 75% of the increase in production. The plan for productivity per man-hour was fulfilled by 103.8%, and the level of productivity was higher by 6.1% than in the previous year. Mainly as a result of this production costs have been decreasing in a greater measure than planned. The efficiency of industry has been enhanced by a series of new capital investments.

In 1955 we produced 3.6% more coal than in 1954, 31.6% more oil, 12.8% more electricity, 9.5% more steel, 7.8 more roller steel, 17.3% more aluminum and 12.8% more aluminum. The production of the machine-building industry has also increased considerably. The output of the pharmaceutical industry was 29.1% higher than in 1954, and the output of the food industry was 16.7% higher. The production of cement and bricks was 24.1% and 5.2% respectively higher in 1955 than in 1954.

Among consumer goods, the output of cotton cloth was 4.5% higher, that of woollen cloth 20.2% higher, that of silk 22.7% higher, that of leather shoes 15.7% higher in 1955 than in 1954. The output of the food industry has also risen by 6.7% in the course of one year.

In spite of these significant achievements, the technical standard of production and the quality of some of the goods produced was not satisfactory, and some of them were not up-to-date enough.

Agriculture has achieved great successes both in crop-growing and in livestock-breeding. The socialist sector of agriculture has continued to grow in strength both economically and organizationally.

By the end of the year the arable land of the socialist sector of agriculture was more than one third of the whole. The co-operatives were strengthened by the enrollment of nearly 60,000 families, which means about 350,000 cadastral hold¹ of land.

Crop yields in 1955 have surpassed the averages of the five preceding years. Yields of grain crops on the state farms were 10% higher than that of individual farmers, the ratio for the co-operatives being 20-25%. The proportions for barley are 20% and 10% respectively. The yields of potato and sugar-beet have been especially good.

The standard of livestock-farming has improved in 1955. The number of hays has been increasing rapidly and in October 1955 it passed the 8 million mark. The stock of cattle, and cows especially, has also been increasing. By the end of 1955 there were 200,000 more sheep in the country than in 1954.

The Machine and Tractor Stations have cultivated with tractors 1.3 million normal hold more than in 1954. Mechanical mowing has increased by about 50%, about four times the amount of mowing has been done by machines, and the area of grain harvested was 22% more than in 1954.

Transport has over-fulfilled both the plan for passengers and for freight. Railways carried 7% more goods, lorries 6% more than in 1954. The number of passengers carried by city buses increased by 11%, and the number of passengers by long-distance buses by 20%.

The turnover of retail trade was about 5% larger than in 1954. In 1955 the population bought about 5% more foodstuffs than in 1954. Among these, sales of bread increased by 11%, flour by 16%, meat by 7%, meat-products by 15.5%, milk and dairy products by 4%, sugar by 7%, sweets by 6% beer by 18% over 1954.

Retail trade in manufactured goods has grown by nearly 5%. One hundred and two thousand more kitchen ranges were sold than in 1954, and twenty five thousand more bicycles. Sales of kitchen utensils went up by 91 million forints, of furniture by 215 million forints, of building materials by 300 million forints.

The volume of foreign trade has surpassed the 1954 level by 19%. The balance of trade has been active, but smaller than planned for.

In 1955 the population has increased and the income and cultural standard of the people has continued to rise. The real wages in the real income of workers and employees was higher than in 1954 and the income of the peasantry has grown considerably.

In 1955 the construction of nearly 30,000 flats has been completed. Many more private homes have been built.

Public health facilities have continued to improve.

The number of books published has risen by 15%, theatre and opera performances by 18%. Cinema attendance has risen by 18 million.

The amount of capital investments was by 8% higher than planned. As a result of more capital investments being put into operation than in 1954, the number of incomplete projects has diminished considerably. Work has been resumed on many of the important constructions suspended in the preceding year.

¹ 1 cadastral hold = 1.42 acre.

FERENC DÉAK AND DEZSŐ SÓKY:

SOME QUESTIONS CONCERNING INCOMPLETE INVESTMENTS IN HUNGARY

In examining the investments of the first Five Year Plan in the Hungarian People's Republic, the authors deal first with the question to what proportions incomplete investments have grown.

The authors hold the view that while an increase of incomplete investments was necessary in the course of the Five Year Plan, the increase was, however, too rapid. When looking into the causes of the rapid increase in incomplete investments, the authors point out that a certain contribution was made by the increased investment programme of the Five Year Plan. In every branch of the national economy we began simultaneously a number of new establishments which, however, in some cases, could not be completed and put into operation because the financial and other means were not available at the proper time and in the quantity required.

The study deals in detail with definite factors — such as certain shortcomings in planning, the splitting up — to a certain extent — of building capacity, the frequent lack of material interest on the part of investors, etc. — which, according to the authors' findings, were instrumental in increasing the range of incomplete investments during those five years.

The authors point out that 1955 was a year of change in this field as well as others: in that year the extent of incomplete investments was considerably reduced, certain investments were completed and the post-Five Year Plan was postponed. They suggest that in order to eliminate the mistakes the bodies participating in investments should be offered material interest. The principle of material interest consists primarily not in the awarding of bonuses to individuals — however good rewards are as an incentive to work. Material interest should constitute rather a system, the relations established between various schemes, which would urge the investor to speed up execution, to reduce investment costs, and to make use of every available means to put the new establishment into operation at the time appointed by the plan.

MRS. LÁSZLÓ TÚZ:

THE PLACE OF THE PRODUCTION COST INDICATOR IN JUDGING THE RENTABILITY OF AN ENTERPRISE

The author criticizes, from a theoretical and practical standpoint, the view that the prime cost reduction of comparable production should be considered, more or less exclusively, as the most comprehensive economical measure of an enterprise's work; in this connection attention is drawn to the following points: the production costs of unnecessary and consequently unmarketable goods represent unnecessary expenditure from the point of view of national economy; the prime cost reduction indicator, however, may show a favorable trend in the economy of the enterprise if the costs of certain products are being produced; the author does not share the view that a reduction of production costs has been due to deterioration in quality. Furthermore, the cost figures of comparable production will be indicative of enterprise management only in the case of comparable products representing a major part of the completed production. However, to make our analysis show a high percentage of comparable production, we have to define comparability, in most lines of industry, on a sufficiently wide basis. If this is done, the prime cost reduction indicator will not be able to show the real changes in the production costs of really comparable goods, but by shifts in the composition of production as well. If, on the other hand, we compare only goods of the same description, these form only a small part of production and the changes in their production costs will not characterize the whole production. Only by making individual calculation for each class of articles can we obtain reliable data concerning self-cost, but this would greatly encumber accounting work.

The author believes that in a situation evaluating the work of an enterprise, the financial results of the enterprise should be considered as a basic requirement. The linking up of the direct financial interests of the employees with the profitability of the enterprise might become a powerful incentive not only for intensifying production and adjusting it to the needs of the population, but also for the improvement of quality and systematic reduction of production costs.

In her proposition, the author, while stressing the importance of steady control of production cost figures within the enterprise, points to the possibility of additional rationalization in certain accounting procedures.

MRS. SÁNDOR FERGE:

FOREIGN TRADE IN THE BALANCE OF NATIONAL INCOME

The author examines the question how the results achieved by foreign trade should figure in the balance sheets of the national income. Her examination sets out from a few assumptions.

First she deals with the case when internal price relations correspond to actual value-relations. In that case, if even the balance of the same value is involved in the export and import — foreign trade is really profitable. The earnings are given as a result of advantageous exchange and they contribute to the increase of national income.

The author then starts from the assumption that import and export exchanges are equivalent but internal price relations do not conform to the actual relations. In a case like this — even if the carrying out of export and import transactions is in every respect satisfactory — we might have a negative figure in internal price relations, a special case being that the total aggregate price of export (i.e. internal income) is higher than the total price of import (i.e. internal sale). This difference, however, does not constitute an actual loss, for the total price-sum of export simultaneously figures as a national income-surplus in the balance sheets of the respective branch of the people's economy producing for export. Thus to obtain an adequate result we must bring the negative figure, as a contra-entry of a surplus, in deduction on the production side.

Lastly, the author expounds the course to be followed in the case when the total values of export and import exchanges are different. The balance constitutes an element of the utilization of national income and not of the production of the latter. There is a lesser, or greater, share of use value for home purposes in case of an export or import surplus respectively. Export and import surplus should figure on the consumption side with a plus or minus sign.

If the above elements appear together, e. g. if the price system results in producing an export price-surplus, and besides we have an effective export surplus as well, then the different phenomena should be treated separately and should figure in the proper place in the balance sheets of the national income.

JULIA ZALAI:

THE THIRD PLENARY SESSION OF THE YUGOSLAV STATISTICAL SOCIETY

The reports delivered at the third plenary session of the Yugoslav Statistical Society held in Zagreb on November 17-21, 1955, were centred on three subjects: territorial statistics, labour productivity, and certain questions concerning demography.

In the first group of questions the participants discussed the statistical aspects of the new administrative territorial arrangements. In a lecture on this subject Ante Novak, director of the Federal Bureau of Statistics, pointed out the important advantages resulting from the fusion of statistical bodies in the course of the re-organization of territorial division.

A considerable part of the agenda was devoted to the examination of labour productivity. The reports relative to this question dealt particularly with the definition of the volume of industrial production.

The second problem concerned with the actual questions of population in Yugoslavia (such as natural growth of population, fertility of marriages, infant mortality, migration etc.)

The rest of the reports dealt with various questions concerning methods.

One of the most important observations to be made at the session was that the Yugoslav economists and statisticians are doing through and comprehensive research work in studying the various aspects of the social and cultural life of the country.

The third plenary session of the Yugoslav Statistical Society greatly contributed to the further extension of international relations in statistics by giving an opportunity to statisticians from various countries to exchange their working methods and to discuss common professional problems in direct talks.

DR SÁNDOR FÜLÖP:

DEVELOPMENT OF THE HUNGARIAN TEXTILE INDUSTRY

The destruction caused by World War II was considerable in the Hungarian textile industry, as in other industries. As many as 82% of the factories were damaged and 30% lost half of their producing capacity. By the end of the war the factories had no stocks of raw material left. Production was started with the help of the Soviet Union, which supplied raw cotton against finished cloth and jobwork in cotton yarn.

After the 1945 bottom, textile production increased rapidly and in the last year of the first Five Year Plan the value of production — computed on the basis of unchanged price levels — was almost twice as high as in 1945.

The increase of production in the Hungarian textile industry has been achieved without basically increasing the machine park; thus the specific production of the manufacturing equipment has been considerably raised and utilization within a given period improved: e. g. in 1954 the producing capacity index per spindle in cotton mills was 131, taking the 1938 figures as a hundred, the producing capacity index per cotton loom was 188.

Increased concentration and specialization characterize the recent development of our textile industry.

As compared to the past the technical level of the industry has been raised: the new factories work with the most up-to-date machinery, a great number of out-dated machines have been replaced and a carefully scheduled preventive maintenance system now covers the whole field of textile manufacture.

There is a considerable increase in the productivity of work in the textile industry. The index of the values produced per worker was, taking the 1938 figures as a hundred, 103 in 1940 and 141 in 1954.

Essential lowering of costs has been achieved in the woollen industry, in knitted goods and hosiery-dashery.

In the closing part of the article the author deals with certain problems of technical improvement in the Hungarian textile industry.

Адрес редакции и издательства: Будапешт II., Келети Каролу ул. 5.
Editorial and publishing offices: Budapest II., Kereki Károly u. 5. Budapest II.
Redaction et administration: Budapest II., Kereki Károly u. 5.

Felelős szerkesztő: Rédei Jenő
Felelős kiadó a Statisztikai Nyomtatvány- és Folyóiratkiadó Vállalat Igazgatója.
50/411. — Egyetemi Nyomda, Budapest. — Felelős vezető: Jánka Gyula Igazgató.

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL JELENTÉSE AZ 1955. ÉVI NÉPGAZDASÁGI TERV TELJESÍTÉSÉRŐL

A népgazdaság fejlődését, valamint a dolgozók anyagi és kulturális helyzetének alakulását 1955-ben a következő adatok jellemzik:

IPAR — ÉPÍTŐIPAR

1955-ben a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége márciusi határozatának, a munkásosztály é az értelmiség odaadó munkájának, a szocialista munkaversenynek hatására megszilárdult az ipar vezetése, javult a munkafegyelem, a termelés és a termelékenység számodrón belül emelkedett, a termékek önköltsége csökken.

1955-ben a szocialista ipar termelési tervét 103,2 százalékról teljesítette. Ezenbelül az egyes miniszteriumok, a helyi ipar vállalatai és a kisipari szövetkezetek teljes termelési tervüket a következőképpen teljesítették:

	Száza
Kohó- és Gépipari Miniszterium	104,9
Szénbányászati Miniszterium	103,0
Vegyipari és Energiaügyi Miniszterium	103,3
Könnyűipari Miniszterium	101,4
Élelmiszeripari Miniszterium	102,7
Építésügyi Miniszterium iparvállalatai	109,0
Közlekedés- és Postaügyi Miniszterium iparvállalatai	106,8
Országos Erdészeti Fölgazgatóság iparvállalatai	108,6
Helyiipari vállalatok	104,5
Kisipari szövetkezetek	101,1

A miniszteriumi iparban 7,6 százalékkal, a helyi iparban 11,9 százalékkal, a szövetkezeti iparban 10,8 százalékkal, az egész szocialista iparban 8,2 százalékkal volt több a termelés, mint 1954-ben. A szocialista ipar termelésének növekedése több mint háromnegyedrészben a termelékenység növekedéséből származott.

A szocialista ipar 1955-ben az egy munkásra jutó teljes termelés (a termelékenység) tervét 3,8 százalékkal túlteljesítette: a termelékenység 6,1 százalékkal haladta meg az 1954. évet. Ezben belül a miniszteriumi iparban 6,8 százalékkal, helyi iparban 5,4 százalékkal, a szövetkezeti iparban 3,6 százalékkal emelkedett a termelékenység.

I. Statisztikai Szemle.

Elsősorban a termelékenység növekedésének eredményeképpen az ipari termelés önköltsége 1954-hez képest nagyobb mértékben csökkent, mint amit a terv előírt.

Az elért jelentős sikerek mellett a szocialista ipar munkája nem mindenben volt kielégítő. A termelés műszaki színvonalára, az egyes területeken mutatkozó eredmények mellett (számos új gyártmány bevezetése, új termelési eljárások meghonosítása stb.) nem emelkedett kielégítően. A műszaki színvonal emelését célzó intézkedések egy részét nem hajtották végre. Az ipar — különösen a gépipar — általában csak lassan tört át új gyártmányok bevezetésére és azokat több esetben nem eléggyorsan kivitelben készítette el. Bár a minőségjavítás terén voltak eredmények, több termék minősége még nem volt kifogástalan; a selejt nem csökkent az előírt mértékben, sőt egyes iparvállalatoknál növekedett. Nem volt kielégítő az anyagtakarékkosság, ezen belül az importanyagok megtakarításának mértéke sem. A termelés egyenletesebb volt ugyan, mint a korábbi években, de számos iparvállalatnál még gyakori volt a tervidőszak-végi rohammunka. A termelés nem volt eléggyű tervszerű: egyes fontos termékekkel (szénből, nitrogénműtrágyából, motorkerékpárból stb.) az ipar nem teljesítette a termelési tervet —, más cikkekkel, illetve egyes választékokból, mértekből, minőségcikkből, amelyek iránt megfelelő kereslet nem mutatkozott, a tervet jelentősen túl teljesítettek. Ennek eredményeképpen egyes cikkekkel terven felül meg növekedtek a kereskedelmi készletek.

Az iparon belül az egyes iparágak fejlődését a következő adatok jellemzik:

A szénbányászat 1955-ben 22,3 millió tonna szennet, 3,6 százalékkal többet termelt, mint 1954-ben, az éves termelési tervet kalóriaértékben azonban csak 99,1 százalékkra teljesítette. A különböző szénfajtákon belül, a feketeszén és a minőségi barnaszén termelési tervét a szénbányászat túlteljesítette.

Az év folyamán üzembe helyezték Szúcsiben a X. számú aknát, a Komlói Szénosztályozó III. számú egységét és a Berentei Szénosztályozó egy részét. A szénbányászat gépeinstére nem haladt előre a tervezett mértékben; nem teljesítették a szénbányák a millszekundumos bontásról tervet sem.

Az első ötéves tervidőszak alatt nagymértékben fellendült kőolajbányászat 1955-ben továbbfejlődött. A kőolajtermelés 1,6 millió tonna volt, 31,6 százalékkal több, mint az 1954. évi és 1,7 százalékkal volt több, mint amennyit a terv előírt.

A villamosenergia-termelés 1955-ben 5,4 milliárd kilowattóra volt, 12,8 százalékkal több, mint 1954-ben. A villamosenergia-termelés növekedése meghaladta az ipari termelés növekedésének mértékét.

A villamosenergia-erőművek teljesítőképessége az előző évekhez képest mintegy 13 százalékkal (kb. 120 MW-tal) bővült. 1955-ben üzembe helyezték a Borsodi Hőerőmű három gépegyiséget, valamint a Sztálinvárosi Erőmű utolsó gépegyiségeit is. A teljesítőképesség növelésével mód nyílt arra, hogy a kevésbé gazdaságos erőművek termelését csökkentsék. Ennek következtében és a vállalati takarékkossági intézkedések eredményeként csökken a fajlagos kalóriafelhasználás és a villamosenergia önköltsége.

A vaskohászat 1,6 millió tonna acélt és 883 000 tonna hengerelt acélt termelt, 9,3, illetleg 7,8 százalékkal többet, mint 1954-ben. A vaskohászat

az év folyamán terven felül 32 000 tonna melegen hengerelt acélt adott a népgazdaságnak.

Az üzembe helyezett beruházások közül a vaskohászat teljesítőképességet elso sorban a Lenin Kohászati Művek új középhengergsora növelte.

A vaskohászat a tervezettnek több kohókot használt fel. Nem teljesítette maradéktalanul a vaskohászat a frissítőcér darabosítására és a periodikus betonacél hengerlésére vonatkozó tervelőírást.

A bauxittermelés 1955-ben — a gyengébb minőségű bauxit termelésnek csökkenése következtében — nemileg kevesebb volt a tervezettnek. Új üzemrészekkel bővítették az Ajkai Timföldgyárat és Alumíniumkohóit. A bővítés következtében a timföldgyártás teljesítőképessége mintegy 20 százalékkal növekedett. A timföldtermelés 17,3 százalékkal haladta meg az 1954. évi termelést, de a tervet csak 96,3 százalékkra teljesítették és közel 6000 tonnával termeltek kevesebbet az előírtnál. Az alumíniumtermelés 12,8 százalékkal volt több az előző évnél.

A gépipar termelése — az 1954. évi visszaesés után — jelentősen emelkedett. Az év folyamán 1348 autóbuszt, 296 vasúti személykocsit, 775 marógépet, 2523 fűrőgépet, 4559 kereskedőt, 217 200 kerékpárt, 373 200 rádióműsorvezőt, 46 100 háztartási varrógépet gyártottak.

1955-ben a gépipar megkezdte a 120 kilowattos rövidhullámú adó, a javított típusú „Ikarus 55” autóbusz üzemszervű termelését, elkezdődött többek között az M—25-ös univerzális traktor, a sziliszokombináj, a kukoricakombináj, a 170 milliméteres furatú Ganz—Diesel motorcsalád, a CAV nagyvasúti villamoskocsi, a televíziós készülék prototípusa. Egyes fontos gépek prototípusainak 1955. évre tervezett elkezdésére 1956-ra húzódott át.

A gépipar fejlesztését szolgálta a Soroksári Vasöntöde üzembe helyezése, a Wilhelm Piech Vagon- és Gépgyár új nemesacél-műve. A műszaki színvonalat emelte néhány új eljárás bevezetése, illetve elterjesztése is, többek között a hengerperselyek felületi keményiséget növelő nagyfrekvenciás edzés, a precíziós öntés szélesebb körben való elterjesztése, új típusú gördülőcsapággyá gyártása.

A vegyipar 1955. évi termelési tervét túlteljesítette és többet termelt, mint 1954-ben. A gyógyszeripar 29,1 százalékkal, a szervesvegyipar 19,1 százalékkal, a szervetlen vegyipar 7 százalékkal, a kőolajfeldolgozó ipar 6,6 százalékkal termelt többet, mint az előző évben.

Elmaradt a vegyipar a műtrágyatermelési tervről. A Borsodi Vegyi-kombinát és a Péti Nitrogénművek új műtrágyagyára ugyanis az előírt határidőnél későbben kezdték meg az üzemszervű termelést.

Az építőanyagipar éves termelési tervét túlteljesítette és 16,5 százalékkal többet termelt, mint 1954-ben. 1955-ben 1,2 millió tonna cementet termeltek. 24,1 százalékkal többet, mint 1954-ben és 5,4 százalékkal többet mint amennyit az éves terv előírt. A téglatermelés 1,2 milliárd darab volt. 5,3 százalékkal több, mint az 1954. évi. Jelentősen emelkedett az üvegtermelés is. 1955-ben üzembe helyezték a Tokodi Üvegyár új csőhúzóberendezését és a Salgótarjáni Üvegyár IV. számú hutacsarnokát.

A kőszénüvegipar éves termelési tervét túlteljesítette és a cikkek legnagyobb részénél a termelés meghaladta az 1954. évet. 1955-ben a könyövű ipar többek között 237 millió négyzetméter pamutszövetet, 26 millió négy-

zetmérő gyapjúsövvetet, 20 millió négyzetméter selyemsövvetet, 12,3 millió pár bőrcipőt gyártott. A pamutszövettermelés 4,4 százalékkal, a gyapjúsövvettermelés 20,2 százalékkal, a selyemsövvettermelés 22,7 százalékkal, a bőrcipőtermelés 15,7 százalékkal volt több, mint 1954-ben. Jelentősen bővült az év folyamán a cikkek választéka.

1955-ben megkezdte a könnyűipar a fehérített szulfitcellulóz üzemszerű gyártását, fokozták a kreppalpú cípők termelését és a talpbőrök tartósságát növeltek. A cikkek száma 1955-ben 1954-hez képest 6,7 százalékkal növekedett. Számos élémiszeripari termékben — többek között kenyérből, péksüteményből, kolbász- és szalonafélékből, szalámiból, különféle gyümölcskoncervékből, sörből — lényegesen többet termeltek, mint 1954-ben. Az év folyamán több élémiszeripari üzemet helyeztek üzembe, illetőleg bővítettek.

Az élémiszeripar termelése 1955-ben 1954-hez képest 6,7 százalékkal növekedett. Számos élémiszeripari termékben — többek között kenyérből, péksüteményből, kolbász- és szalonafélékből, szalámiból, különféle gyümölcskoncervékből, sörből — lényegesen többet termeltek, mint 1954-ben. Az év folyamán több élémiszeripari üzemet helyeztek üzembe, illetőleg bővítettek.

Az építőipar 1955. évi termelési tervét — a tervezetnél kevesebb munkással — teljesítette. Az előzetes számítások szerint az állami építőipar tervezetése 104 százalék, a szövetkezeti építőipar tervezetése 105 százalék.

Az egyes miniszteriumokhoz tartozó építőipari vállalatok tervezetése — az előzetes adatok szerint — a következő volt:

Százalék
Építésügyi Miniszterium
Közlekedés- és Postaiügyi Miniszterium
Város- és Közéggazdálkodási Miniszterium

Az építőipar 1955-ben nagyszámú ipari, köz- és egyéb épületet fejezett be és adott át rendeltekének, de kevesebbet, mint amennyit a szerződések szerint be kellett volna fejeznie.

Az építőipari szövetkezetek 1955-ben sem elégítették ki kellő mértékben a lakosság szükségleteit.

MEZŐGAZDASÁG

A mezőgazdaság az elmúlt éven a párt és a kormány határozatainak megfelelően jelentős támogatást kapott. 1955-ben az előzetes számítások szerint a mezőgazdasági beruházások összege — állami erőből — mintegy 2,4 milliárd forintot tett ki. A termelőszövetkezetek 15 százalékkal több hosszú- és középlejáratú hitel, és közel háromszor annyi vissza nem téritendő állami támogatást kaptak, mint az előző éven.

1955-ben az előző éveknél nagyobb ütemű volt a mezőgazdaság gépészete. Az év folyamán a mezőgazdaság közel 6500 traktort, ebből 2500 uni-verzáltraktort, közel 400 aratácsplégépet, 1100 cséplégépet, 600 kévekötő-arató-gépet és számos más mezőgazdasági gépet kapott. Az öntözött terület 20 000 kat. holdal növekedett.

Jelentősen segítettek a mezőgazdaság fejlődését a mezőgazdaságra írányított szakemberek. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségenek 1955 júniusi határozata után közel 1200 pártmunkás és szakember ment a városokból falura, a falusi politikai és gazdasági munka megjavítására; köztük több mint 400 a termelőszövetkezetekben dolgozik.

A mezőgazdaság szocialista szektorá 1955-ben gazdaságilag és szervezetileg tovább erősödött. Az 1955. év folyamán közel 60 000 családdal, mintegy 350 000 katasztrális hold területtel gyarapodtak a termelőszövetkezetek. Az év végén a mezőgazdaság szocialista szektorának szántóterülete az ország szántóterületeinek több mint egyharmadát tette ki.

A mezőgazdaság 1955. évi termelési eredményei általában kedvezők voltak. A legtöbb szántóföldi növény 1955. évi terméséredménye felülmúltá az előző év átlagát. 1955-ben 26,8 millió márza kenyér gabonát, 7,9 millió márza árpát, az előzetes számítások szerint 29,2 millió márza kukoricát, 20,8 millió márza burgonyát, 22,2 millió márza cukorrépát takarítottak be. A rizsre rendkívül kedvezőtlen időjárás és egyéb okok folytán lényegesen kevesebb volt a rizstermés, mint a korábbi években. A csapadékos időjárás következtében a gabonafélék és a kukorica nedvességtartalma a szokásosnál nagyobb volt.

Az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek 1955. évi termésátlaga — a gépi talajművelés és a jobb növényápolás eredményeként — a legtöbb növénynél jelentősen meghaladta az egyéni gazdaságok termésátlagát: többek között kenyér gabonából, az állami gazdaságok közel 40 százalékkal, a mezőgazdasági termelőszövetkezetek 20—25 százalékkal — árpából az állami gazdaságok 20 százalékkal, a mezőgazdasági termelőszövetkezetek 10 százalékkal értek el magasabb termésátlagot, mint az egyéni gazdaságok. A kapásnövények közül különösen a burgonya és a cukorrépa termésátlagai voltak kedvezők.

Az 1955. évi szőlő- és bortermés lényegesen több volt, mint a korábbi években, a csapadékos időjárás következtében azonban a minőség gyengébb volt. 1955-ben szinte valamennyi gyümölcscsajta termése meghaladta az előző évek színvonzalatát.

A kapásokat későn takarították be, s ez késleltette az 1955. évi ószi munkafelvételét.

Az állattenyésztés színvonala az 1955. évben emelkedett. A sertésállomány gyors ütemben nőtt és 1955 októberében meghaladta a 8 millió darabot. A jó kukoricatermés lehetővé tette a sertéshizlalás fokozását. A termelőszövetkezetek 1955-ben 30 százalékkal több sertést állítottak hizába, mint 1954-ben, de a jó takarmánytermés lehetőségeit még nem használták ki megfelelően.

Fejlődött a szarvasmarhatenyésztés is. A szarvasmarhaállomány és ezen belül a tehénállomány növekedett. Az egy tehénre jutó tejhozam különösen a mezőgazdaság szocialista szektorában emelkedett. Az állami gazdaságok közel 13 millió literrel több tejet termeltek és adtak közfogyasztásra, mint az előző éven.

A juhállomány az előzetes számítások szerint 1955-ben több mint 200 000 darabbal nőtt.

Az 1955. évi baromfiállomány magasabb volt, mint az előző években és magasabb a felszabadulás előtti évek átlagánál. Baromfiból — a mezőgazdasági lakosság nagyobb fogyasztása mellett — 441 vagonnal több volt a begyűjtés, mint 1954-ben.

A gépállomások 1955-ben 8 millió normálhold traktormunkát végeztek, 1,3 millióval többet, mint az előző évben. A szántás-vetési munkák mellett

nagyobb segítséget adtak a növényápolási és betakarítási munkákban: közel 50 százalékkal több gépi kapálást, négyeszer annyi gépi kaszálást végeztek és 22 százalékkal nagyobb területen takarították be a gabonaféléket, mint 1954-ben. A tervezett traktormunka mennyiségét azonban a gépállomások csak 98,6 százalékra teljesítették, a traktorokat kevésbé használták ki, mint 1954-ben.

Az összi idényben a gépállomások több mélyszántást végeztek, mint az elmúlt év azonos időszakában, de a munka nagy részét késve végezték el.

Az állami erdőgazdaságok többet erdősítettek és fásítottak, mint az előző években. Az év folyamán végrehajtott erdősítések területe több mint háromszoros az évi vágásterületnek.

A mezőgazdasági termények 1955. évi begyűjtése általában eredményesebb volt az előző évinél. A legtöbb cikkből a begyűjtési tervet túlteljesítették és a begyűjtött mennyiség — a zab, a napraforgómag és a nyersrizs kivételével — meghaladta az 1954. évet.

Az 1955. évi begyűjtési tervet kenyérgabonából 6,3 százalékkal, árpából 8,7 százalékkal, zabból 9,6 százalékkal túlteljesítettük. A begyűjtött kúkkorica mennyisége az 1954. évnél lényegesen több, a tervezettnek valamivel kevesebben volt. A borbegyűjtés tervét 33 százalékkal teljesítették túl.

Az 1955. évről valamennyi fontosabb vágóállatból és állati termékből többet gyűjtötték be, mint az 1954. éven. Az évi begyűjtési tervet vágósertéből 9,5 százalékkal, tejből 8,9 százalékkal túlteljesítették; vágóborjúból, baromfóból és tojásból kevésből volt a begyűjtés, mint amennyit a terv előírt.

KÖZLEKEDÉS — HÍRKÖZLÉS

A közlekedés 1955. évi áru- és személyszállítási tervét túlteljesítette. Vasúton 7 százalékkal, tehergépkocsin 6 százalékkal több árat szállítottak, mint 1954-ben. 1955-ben a vasút és a villamosok utasforgalma az előző évhez viszonyítva lényegesen nem változott, városi autóbuszon 11 százalékkal, távolsági autóbuszon 20 százalékkal, hajón 19 százalékkal utaztak többen, mint 1954-ben.

1955-ben tovább fejlődött a közlekedés. Többek között 35 új mozdonyt, 285 új vasúti teherkocsit, 1600 új tehergépkocsi, 262 új távolsági autóbuszt, egy Duna-tengerjáró hajót állítottak forgalomba. Az év folyamán a budapest-szolnoki vasútvonalon újabb 40 kilométeres, a budapest-háváni vonalon 14 kilométeres önműködő térközbiztosító berendezést létesítettek, 4 vasútfallomást korszerű, vágányfoglaltságot is jelző biztosító berendezéssel látottak el. Megnyitották a forgalom számára az újpesti összekötő vasúti hidat és több új közúti hidat is. A távolsági autóbuszhálózat közel 1200 kilométerrel nőtt, 225 községet és települést kapcsoltak be a rendszeres autóbusz-forgalomba.

A vasúti pályafenntartás és a gördülőállomány felújítása és karbantartása jelentősen — de nem az előírt mértékben — javult.

A posta forgalma az elmúlt évekhez képest általában emelkedett. A távbeszélőszolgálat korszerűsítésére két új automata, több új félautomata központot helyeztek üzembe. Budapesten több központ állomásbefogadóképességet növeltek.

ARUFORGALOM

A kiskereskedelem 1955. évi forgalma mintegy 5 százalékkal volt nagyobb, mint az 1954. évi.

1955-ben a lakosság élelmiszerkéből mintegy 5 százalékkal többet vásárolt, mint az előző évben. Kenyérből 11 százalékkal, lisztből 16 százalékkal, tőkehúsiból 7 százalékkal, hentesárukiból 13 százalékkal, tej- és tejtermékiből 4 százalékkal, cukoriból 7 százalékkal, csokoládéfélékből és nougatárukiból 6 százalékkal, sörből 18 százalékkal, égetett szeszestálokiból 9 százalékkal, cigarettáiból 7 százalékkal adtak el többet, mint 1954-ben.

A megnövekedett forgalom ellenére a húsellátás az év első hármatnegyévében nem mindig volt kiélegítő. Az év utolsó hónapjaiban a húsellátás megjavult.

A élelmiszerek piaci felhozatala (a megfigyelt városok piacain) némi leg meghaladta az előző évit és a cikkek ára együttesen mintegy 4 százalékkal csökken. Ezen belül a gyümölcsfélék ára 31 százalékkal, a száraz hüvelyesek 10 százalékkal csökken, zöldségek ára átlagosan 4 százalékkal és a burgonyáé mintegy 22 százalékkal magasabb volt, mint 1954-ben.

1955-ben iparcikkekkel szintén mintegy öt százalékkal nőtt a kiskereskedelmi eladás. Tűzhelyből 102 000 darabbal, kerékpárból 25 000 darabbal vásároltak többet, edényárból 91 millió forinttal, bútorból 215 millió forinttal, építőanyagból 300 millió forinttal volt több az eladási forgalom, mint 1954-ben. A ruházati cikkek eladása valamivel kevesebben volt az előző évinél. Az év folyamán jelentősen bővült az iparcikkek — többek között a háztartási gépek és eszközök, edényáruk — választéka. Egyes cikkekben a keresletet nem teljes mértékben tudták kiélegíteni (kerékpár, egyes építőanyagok, bútor, egyes jobb minőségű szövetek stb.).

1955-ben mintegy 500 bolttal és vendéglátóipari üzemmel növelték az állami és szövetkezeti kiskereskedelem hálózatát. Falun sok szövetkezeti boltot szakosítottak. Növekedett az idegenforgalom és valamelyest megnövekedett a szállodák befogadóképessége is.

A külkereskedelmi forgalom 1955-ben 10 százalékkal meghaladta az 1954. évet és számos olyan országra terjedt ki, amelyekkel az előző években Magyarországnak nem volt kereskedelmi kapcsolata. Az ipar exportkötézettségeit egészében teljesítette ugyan, de több exporttermék szállításával elmaradt. A külkereskedelmi forgalom aktív egyenleggel zárt, ennek mértéke azonban kisebb volt a tervben előírtnál.

A LAKOSSÁG SZÁMÁNAK, FOGLALKOZTATOTTSAJÁNAK ÉS JÖVEDELMEINK ALAKULÁSA — SZOCIÁLIS ÉS KULTURÁLIS EREDMÉNYEK

1955-ben a népmozgalom továbbra is kedvezően alakult. Az évesszéteset száma az elmúlt öt év átlagát 5 százalékkal meghaladta. A halálozások száma 8 százalékkal volt kevesebb, mint 1954-ben; 1000 lakosra 10 haláleset jutott, kevesebb, mint eddig bármikor Magyarországon. A lakosság száma 1955-ben 112 000-rel gyarapodott és az év végén meghaladta a 9 860 000 főt.

A munkások és alkalmazottak egy keresőre jutó reálbérre, valamint a munkás és alkalmazott népesség (keresők és eltartottak) egy fölé jutó reál-

jövedelme meghaladta az 1954. évi színvonalat. Az 1954 decemberi nyugdíjrendezés hatására az előző évhez képest lényegesen megnőtt a nyugdíjasok jövedelme. A parasztsgáj jövedelmei a kedvező termés és az állami szabadelvásárlás arányának növekedése következtében jelentősen emelkedtek.

A lakásépítkezésekre, az egészségügyi, kulturális, jölkéti és kommunális létesítményekre fordított összeg 1955-ben mintegy 2,2 milliárd forintot tett ki.

1955-ben összesen közel 30 000 lakás építését fejezték be. Állami erőből többek között Budapesten 4052, szocialista városaink közül Kazincbarcikán 386, Sztálinvárosban 349, Komlón 276 lakás épült. Jelentősen emelkedett a magánlakás-építkezések száma.

Az 1955. évben nagymértékben emelkedett a kommunális szolgáltatások színvonalá is. Jelentősebben fejlesztették Budapest, Kecskemét és Miskolc vizelvezetését. Javult a falusi lakosság vízellátása is.

1955-ben tovább javult a lakosság egészségügyi ellátása. A kórházi ágyak száma az év folyamán 2900-sal emelkedett. Jelentősen növekedett a csecsemő-gyermekekgyógyászati osztályok ágyszáma. 45 ágyas kórház nyílt meg Téten 100 új körzeti orvosi állást töltöttek be, de az 1955. év végén 124 körzeti orvosi állás még betölthető volt.

A szakorvosi rendelőintézetek órák száma az év folyamán 9 százalékkal emelkedett. Ez az emelkedés nem volt elegendő a szakrendelések szűföltságának lényeges csökkenéséhez.

A bolcsodei férőhelyek száma az 1955. év végén 2700-sal, 12 százalékkal volt magasabb, mint 1954-ben.

1955-ben tovább bővült az oktatási és népművelési intézmények hálózata, 27 óvoda és napközi otthon 1600 férőhellyel, 114 általános iskolát 338 tanteremmel, 9 középiskolát 45 tanteremmel, több kultúrothont, kultúrházat adtak át rendeltekéseknek.

Az 1955/56. tanévre 1 226 000-en iratkoztak be általános iskolába, 19 000-rel többen, mint az előző tanév elején. A középiskolákban 151 700-an tanulnak, az egyetemi oktatásban 43 800-an vesznek részt. Az elmúlt tanévben az általános iskolát végzettek fele, a középiskolát végzettek mintegy egysötöde tanul tovább.

1955-ben 17 500 művet adtak ki 45 millió példányban; a könyvek példányszáma az 1954. évhez képest 15 százalékkal emelkedett.

Az év végén 3650 filmszínház működött. 1955-ben a mozikatogatók száma 116 millió volt, 18 millióval több, mint 1954-ben.

Az elmúlt évben közel 6,6 millió látogató előtt 11 700 színházi és operaelőadást tartottak, 18 százalékkal többet, mint 1954-ben.

A rádióelőfizetők száma az év végén 1 430 000 volt, 13 százalékkal több, mint 1954-ben.

BERUHAZÁSOK

Az 1955. évben mintegy 8 százalékkal több volt a beruházásokra fordított összeg, mint amennyit a terv előírt.

1955-ben fokozottabb gondot fordítottak a népgazdaság állóalapjainak megővítésére. Az elmúlt évben a vállalatok mintegy 17 százalékkal több felújítást hajtottak végre, mint 1954-ben. A lakóházak tatarozására és karbantartására közel 500 millió forintot fordítottak.

A beruházások szerkezete az előző évhez képest nem változott lényegesen. A könyű- és élelmiszeripari, a mezőgazdasági és a közlekedési beruházások arányának kisebb mértékű növekedése mellett néhány csökken a néházipari és az építőipari beruházások részesedése az összes beruházásból.

Az 1955. évben lényegesen több beruházást helyeztek üzembe, mint az előző évben. Ennek eredményeként a befejezetlen beruházások állománya jelentősen csökkent, noha a beruházások üzembehelyezésére vonatkozó teret nem teljesítették az előírt mértékben.

1955-ben több fontosabb, előző években leállított beruházás munkálatait tovább folytatták. Többek között újra megindult Sztálinvárosban a kokszoló, az ércelőkészítő és a tömörítő, a rudaújvárosi vasércdúsító, valamint a Klement Gottwald Villamosági Gyár nagycsarnokának építése.

1955-ben sem érvényesültek kellőképpen a beruházásoknál a gazdaságosság szempontjai. A beruházások előkészítésére, a műszaki tervezek és költségvetések összeállítására nem fordítottak elég gondot. Számos beruházás többe került és a kivitelezés tovább tartott az előírányzottnál.

A második ötéves terv sikeres előkészítése érdekében az 1955. év folyamán megkezdték, illetőleg megygyorsították számos létesítmény — elsősorban a hazai műanyaggyártást megalapozó Tisza Vidéki Vegykombinát, a Tiszapalkonyai Erőmű, a Sztálinvárosi Szalmacellulózgyár — tervezési és kivitelezési munkálatait.

Budapest, 1956. január 22.

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

DEAK FERENC — SOKY DEZSÓ:

A BEFEJEZETLEN BERUHAZÁSOK* NEHANY KÉRDÉSE

A beruházások célja a szocializmusban a termelés és a forgalom alapjainak kiszélesítése, a népgazdaság technikai színvonalának gyorsütemű fejlesztése, valamint lakások, egészségügyi és kulturális intézmények létesítése révén a lakosság szükségleteinek maximális kielégítése, az ország védelmi képességek erősítése.

E célok elérésében a beruházások tervezésének legfontosabb feladata, hogy a népgazdaság fejlesztésének irányát úgy határozza meg, hogy az megfeleljen a szocializmus gazdasági alaptörvénye követelményeinek.

Haánkban is az első étéves tervidőszak alatt a népgazdaság fejlődésének kétsegétenél legföbb jellemvonása a népgazdaság termelőrőinek hatalmas méretű — a kapitalista termelési viszonyok között elköpzelhetetlen — fejlődése volt.

A beruházásoknak nagy szerepük volt a népgazdaság és gyorsütemű fejlődésében, a kapitalizmustől örökkél kapott, társadalmi és gazdasági struktúra forradalmi átalakításában, a dolgozó nép anyagi és kulturális színvonalának emelésében.

Az eredmények mellett azonban figyelmet kell fordítanunk a hibákról, hiányosságokra is. E tanulmány keretén belül a hiányosságok egy eddig még kevésbé vizsgált oldalát, a befejezetlen beruházásokat kívánjuk megvilágítani. Ez annál is szükségesebb, mivel ma az beruházási politikánk egyik legfontosabb kérdése.

Ismertes, hogy a befejezetlen beruházások állománya az étéves terv során gyors ütemben emelkedett, és a tervidőszak végén meglevő jelentős befejezetlen beruházások komoly terhet jelentettek a népgazdaság számára. E tanulmány keretén belül megvizsgáljuk a befejezetlen beruházások alakulását az étéves tervidőszak alatt — kiemelve az 1954. év adatait — az egész népgazdaságra, valamint az egyes ágazatokra és miniszteriumokra vonatkozóan.

* A befejezetlen beruházásokat kapcsolatban a tervmetofikában, a statisztikai attasztáskban és a minden napjának gyakorlatban kötéllel elnevezés használható: eztől a „befejezetlen beruházások” másrészről a „szembe nem helyezett beruházások”. Az „szembe nem helyezett beruházások” a folyamatos teljeskörű meghatározása, amely a székebbkörű „befejezetlen beruházások”-on túlmenően magában foglalja a minden napjának gyakorlatban kötéllel elnevezés használhatóságát, valamint a szabályosról átváltott eljárás néhány használatában.

zón. A befejezetlen beruházások belső szerkezeti összetételének elemzésével rá kívánunk mutatni a túlzott ütemű növekedés főbb okairól és következményeire. Javaslatainkkal néhány szempontot kívánunk adni a beruházások második éves tervének elkészítéséhez.

A BEFEJEZETLEN BERUHAZÁSOK ALAKULÁSA

A befejezetlen beruházások köréből azok a beruházások tartoznak, amelyekre műszaki teljesítés, illetve pénzügyi folyósítás történt, de amelyeknél a beruházás „szabályosról” üzembehelyezési eljárásával még nem folytatták le. A befejezetlen beruházások tervezett, illetőleg tényleges állományát úgy állapítják meg, hogy a befejezetlen beruházásoknak az utolsó számbavétel szerinti állományához hozzáadják a tárgyévi terv, illetőleg a tényleges teljesítés forintértékét, és levonják a tárgyévi folyamán üzembehelyezésre előirányzott beruházások tervezett, illetőleg a ténylegesen üzembehelyezett beruházások teljes költségét.

Amennyiben a tervidőszak folyamán üzembehelyezett beruházások teljes költsége a tárgyévi beruházási teljesítésnél nagyobb, a befejezetlen beruházások állománya csökken, ellenkező esetben nő.²

A beruházások költségének meghosszítása, különösen az értékhatár feletti, nagy építkezéssel, valamint hatalmas gépek és technológiák berendezések beszerzésével járó beruházásoknál — műszakilag indokoltan — sokszor több évig is eltart. Az új gyárok létesítésére mellett több évet vesz igénybe a meglevő nagy üzemek rekonstrukciója is, és nem fejeződik be általában egy-egy gazdasági évben a nagyobb vállalatok bővítése sem. A népgazdasági beruházások közül általában csak az értékhatár alatti beruházások befejezése várható a megkezdés évében.

A befejezetlen állomány a beruházás megkezdésétől a beruházás üzembehelyezéséig állandóan nő, és amennyiben részüzembehelyezés nem történt, az üzembehelyezés előtt megközelíti a beruházás teljes költségvetését előirányzatát, illetőleg a tényleges megvalósulás értékét. A beruházásokra fordított eszközöknek a műszakilag indokolt megvalósítási időt meghaladó lekölöse felesleges áldozatokat követel a népgazdaságtól. A befejezetlen beruházások állományának csökkenéséhez ezért jelentős népgazdasági érdekközödik, melyet a beruházások tervezésénél és megvalósításánál egyaránt figyelembe kell venni.

A befejezetlen beruházások állományának csökkenését elősegítő intézkedések lényegében azonosak azokkal az irányelvekkal, melyek a beruházások tervezéséről, rendeltetéséről és gazdaságos megvalósításának előfeltételeit kepezik. Ezek a következőkben foglalhatók össze.

A befejezetlen beruházások állományának csökkenése érdekében a beruházásokat csak alapos előkészítés (tervez, költségvetés stb.) és a megvaló-

¹ Az üzembehelyezett beruházások értékében csak a „szabályosról” üzembehelyezési eljárásával” általában beruházások költsége szerepelhet. A folyamatos teljesítési eljárás során megváltozik, hogy a megvalósított beruházás a jóváhagyott terv szerint valósult-e meg, hisz többé-annak a tervben meghatározott rendeltetéséről és gazdaságos üzemeléséről, mennyi volt az üzembehelyezésig történt összes ránkénti stb., s erről az előírt üzembehelyezési jegyzkönyvet felvették.

² A számításnál a befejezetlen beruházások állományához le kell vonni az általában beruházásokat is (az aktívába lépők). Ezaknak a beruházásoknak az értéke ugyanis nem szerepelhet a befejezetlen beruházások állományában.

sulás előfeltételeinek biztosítottsága alapján lehet megkezdeni, s a megkezdett beruházásokat csak nagyon indokolt esetben szabad félbehagyni.

Minden esetben törekedni kell a megkezdett beruházások lehető leggyorsabb befejezésére. Az éven beruházási tervjavaslatok elkészítéskor, valamint a beruházási tervek esetleges év közti módosítása során a rendelkezésre álló eszközökkel elsősorban a már megkezdett beruházásokra kell összpontosítani.

A befejezetlen beruházások állományának alakulására kiható ezen legfőbb irányelvök az elmuladt évek során a beruházások tervezésénél és kivitelezésében nem érvényesültek minden esetben.

Hazánkban is, mint minden szocializmust építő országban a bővített szocialista újratermelést a páratlansul gyors ütem jellemzi. Ennek következtében a tervidőszak alatt jelentősen előrehaladtunk a szocializmus építésében; hatalmas mértékben bővült a termelés, ezzel egyidejűleg nagy eredményeket értünk el a szocialista termelési viszonyok kiszélesítésében is.

A befejezetlen beruházások évenkénti növekedése a tervidőszak végén meglevő állományra éppen ezért szorosan összefüggött azzal, hogy a nemzeti jövedelemből évről évre mennyit fordítottunk felhalmozásra. A befejezetlen beruházások állományának bizonyos növekedése ezért távlati terveinkben, amelyek a bővített szocialista újratermelés tervei, várható és elkerülhetetlen volt.

A befejezetlen beruházások növekedésében is kifejezésre jutott, hogy az első ötéves tervben a népgazdaságfejlesztési feladatok, többek között számos új nagy létesítmény: Sztálinváros, Komló, Inota, Kazincbarcika, közel száz korszerű új üzemi stb. megvalósítása került előtérbe. Az a körülmeny ugyanis, hogy anyagi eszközeink jelentős részét új — legtöbb esetben több évig tartó — létesítmények megvalósítására fordítottuk, szüksékképpen a befejezetlen beruházások növekedéséhez vezetett. A fejlődést jellemző legfontosabb adatok vizsgálata azonban rámutat arra is, hogy a befejezetlen beruházások értékének növekedése túl gyors ütemű volt.

A befejezetlen beruházások állománya az első ötéves tervidőszak után, az 1955. éven — az üzembehelyezésre vonatkozó terv kidolgozásával és egyéb hatthatós intézkedések eredményeként — a korábbi évekhez képest jelentősen csökkent. A kérdés azonban nem veszített elvi jelentőségből, s ezért egyáltalán nem felesleges a korábbi évek beruházási tevékenységének mélyebb elemzése, s a hiányosságok okainak részletes feltárása. Az első ötéves tervidőszak alatt szerzett tapasztalatok minden körülmenyek között hasznosítanunk kell a második ötéves terv sikeres megvalósítása érdekében.

A befejezetlen beruházásoknak az első ötéves tervben bekövetkezett gyorsütemű növekedését és az ezzel egyidejűleg kialakuló aránytalanságot szemléltet az egy forint teljesítésre vagy üzembehelyezésre eső befejezetlen beruházási érték növekedése. (A táblát lásd a 109. oldalon.)

A táblázatban közölt adatokból kitűnik, hogy az egy forint üzembehelyezésre eső befejezetlen beruházások értéke minden népgazdasági ágban gyorsabban növekedett, mint a teljesítésre eső érték. Ez igazolja a befejezetlen állomány túl gyors növekedését. Mivel a teljesítés növekedésével nem nőtt arányosan az üzembehelyezés, az üzembehelyezett beruházások értékére évenként minden nagyobb és nagyobb befejezetlen állomány jutott.

A BEFEJEZETLEN BERUHAZASOK NEHANY KERDESE

Megnevezés	Az állami beruházások 1.— Ft teljesítésére eső befejezetlen beruházások értéke forintban					
	1949	1950	1951	1952	1953	1954
Összesen	0,10	0,24	0,39	0,52	0,67	0,98
Ebből:						
ipar	0,15	0,30	0,47	0,66	0,87	1,36
mezőgazdaság	0,03	0,25	0,32	0,21	0,31	0,39
közlekedés	0,11	0,29	0,44	0,35	0,62	1,67
kommunális és igazgatási feladatok	0,02	0,17	0,35	0,55	0,46	0,67

Megnevezés	Az állami beruházások 1.— Ft üzembehelyezésre eső befejezetlen beruházások értéke forintban					
	1949	1950	1951	1952	1953	1954
Összesen	0,10	0,30	0,60	0,65	0,85	1,02
Ebből:						
ipar	0,17	0,39	0,66	0,93	1,25	1,41
mezőgazdaság	0,03	0,32	0,36	0,21	0,36	0,46
közlekedés	0,11	0,37	0,51	0,38	1,79	1,21
kommunális és igazgatási feladatok	0,02	0,20	0,44	0,75	0,55	0,76

E téren is igaz tehát, mint ahogy azt a Magyar Dolgozók Pártja III. Kongresszusának határozatai kifejezésre juttatták: „Tervezésünk nem nyugtszik elégé tudomány alapon, nem elég reális, nem tudja felmérni és összefogni fejlődésünk valamennyi tekintetbe jövő tényezőjét.”³

A befejezetlen beruházások ilyen alakulása azonban többre kötelez a népgazdasági tervezésre vonatkozó általános megállapításoknál.

A következőkben vizsgáljuk meg részletesen azokat a tényezőket, amelyek a befejezetlen állomány szükségesnél nagyobb mérvű növekedését előidéztek.

A befejezetlen beruházások állománya felduzzadásának legfőbb oka kétességtelenül az, hogy első ötéves beruházási tervünkben sok tekintetben erőnköt meghaladó feladatot tűztünk ki. Több száz új gyár építését, csak nem valamennyi nagyüzemünk rekonstrukcióját vagy jelentős bővítését, a forgalmi, mezőgazdasági és kommunális létesítmények ezreinek létesítését vettük tervből, nem egy esetben — mint az később igazolódott — irreálisan alacsony költségvetési előírásnyalattal. Ezt a hiányosságot csak akkor vettük észre, amikor az ötéves terv első éveiben nagy számban megkezdett beruházások tervezett határidőre történő befejezéséhez igen sokszor nem bírtunk biztosítani megfelelő mennyiségi építőipari, ipari és tervezői kapacitást, építő- és egyéb anyagot, a beruházások importigényeinek ellenételelét és pénzeszközöt. Ennek következtében beruházásainak megvalósulása számos esetben vontatottá vált, az üzembehelyezésel később következik be, vagy nem egyszer elmaradtak. Az is előfordult, hogy az egyes üzembehelyezett beruházások kooperációjában zavarok jelentkeztek. A hibák részleges megoldása (az erők átcsoportosítása) nem egy esetben a beruházási eszközök aránytalan megoszlásához vezetett stb. Ezek részletes elemzésére azonban e cikk keretében nem tértünk ki, mert ezzel a kérdéssel a párt- és a kormányhatározatok és több tanulmány is foglalkozott. Csak a befejezetlen beruházás-

³ A Magyar Dolgozók Pártja III. Kongresszusának rövidített jegyzőkönyve. Szikra, Budapest, 1954. 87. oldal

zások állományával közvetlen kapcsolatban levő azon tényezőkkel kívánunk foglalkozni, amelyek feltárása, elemzése — a fent említett fő ok időközbeni felszámolása után is — további segítséget nyújt a befejezetlen beruházások állományával kapcsolatos még fennálló problémák sikeres megoldásában.

Véleményünk szerint ez utóbbi tényezők közül a legfontosabbak a következők voltak.

Az első ötéves terv tartama alatt általában nem készültek népgazdasági üzembelhelyezési tervek, a beruházások gazdasági-műszaki tervei is sok esetben hiányoztak vagy hiányosak voltak. Ez viszont nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a beruházási pénzeszközök és az építőipar kivitelezői kapacitási szétforgácsolódálat, az egyes üzembelhelyezések elhúzódálat, és a beruházások az esetek többségében többé kerültek, mint amennyit a tervezek és a költségvetések előírányoztak.

Laza volt a beruházások terén a tervfolyamelem. Sem a beruházók, sem a kivitelezők nem törödtek kellő módon a pénzeszközök gazdaságos felhasználásával, legtöbbször azért, mert nem valósítottak meg a népgazdaság céljait szolgáló anyagi érdekeket. Végül meg kell jegyezni, hogy egyes gazdaságpolitikai intézkedések is helytelenek bizonyultak.

A továbbiakban vizsgáljuk meg részletesen az egyes tényezők szerepét és jelentőségét.

A tervez hiánya

Az első ötéves terv alatt nem rendelkeztünk részletes népgazdasági és vállalati éves üzembelhelyezési tervekkel. Tervező szerveink nem mérték fel kellő tudományos alapossággal, hogy a beruházások üzembelhelyezése hogyan fogja növelni az egyes népgazdasági ágak állóalapját, és hogyan növekszik majd a beruházások révén egy-egy népgazdasági ág vagy iparág termelési kapacitása stb. Szükségszerű volt tehát, hogy a kellemő megállapozott tervezek hiányában — mindenekelőtt egyes beruházások tényleges üzembelhelyezésének elmaradása következében — a befejezetlen beruházások állományára már a tervidőszak elején kedvezőtlenül és később is gyakran nem tárva színesen alakult.

Erre a jelenségre mutat rá a befejezetlen beruházások évenkénti növekedést szemléltető tábla:

Népgazdasági ág	A befejezetlen beruházások értéke				
	1950.	1951.	1952.	1953.	1954.
	december 31-én				
Összesen	100,0	220,1	341,0	470,4	458,0
Ebből					
ipar	100,0	250,3	434,5	615,0	572,2
mezőgazdaság	100,0	171,8	149,0	212,3	422,1
közlekedés	100,0	147,6	155,3	306,9	247,5
kommunális ellátás	100,0	280,1	446,2	688,4	834,8

Az adatok elemzése azt is mutatja, hogy még az ipari befejezetlen beruházások állománya 1952. év végéig közel négy és fél részesére, a mezőgazdaságban a befejezetlen beruházások állománya csak mintegy másfél részre növekedett. Az ipari befejezetlen beruházások 5,7-szeres, a közlekedési beruházások 2,5-szeres növekedése mellett az ipar részesedése 48,0 és

62,7 százalék, a közlekedés pedig 23,0 és 10,5 százalék között mozgott. Ismeretlen, hogy az ország életében egyedülálló építőmunka során elősorban a tervezés terén elkövetett és már említett hibák belső aránytalanságokban, főleg termelés két fő ága, az ipar és a mezőgazdaság között, kialakult aránytalanságban jelentkeztek. A kialakult aránytalanságok megszüntetése érdekében beruházási eszközeinket, elősorban e területek között, át kellett csoporthoztanunk.

E hibák felismerése után hatékony intézkedéseket tettünk azok kiküszöbölésére. Az egyes ágazatok között kialakult aránytalanságok felszámolása azonban áldozatokkal járt. A meglelő előkészítés, a gazdasági és a műszaki tervezés, valamint a kivitelezői szervet gyors és nagymértékű átállítása jelentős költségeket igényelt, amelyek a befejezetlen beruházások állományát számottevően növelték.

A népgazdasági tervezés fogyatékosságai mellett röviden utalunk kell a beruházások gazdasági-műszaki tervezésének helyzetére is. E téren a fejlődés egyoldalú volt, a mennyiségi követelmények mellett a tervezés minőségeknek fejlődése elmaradt. Tervező szerveink munkája sok tekintetben nem volt elég tervező.

A beruházások gazdasági-műszaki tervezésének sokrétű problémái külön tanulmányt érdemelnek. Mégsem tekinthetünk el attól — ha vázlatosan is —, hogy ne utalunk arra, hogy a beruházások műszaki tervei az esetek többségében nem készültek el határidőre, s például az új nagy létesítményeknél a megfelelő gazdasági-műszaki előkészítés és a gazdasági-műszaki tervezés hiánya nagymértékben körejátszott az üzembelhelyezések elmaradásához és a költségek növekedéséhez, túlzottan hosszú idejű lekötéshez. Igy például a gazdasági-műszaki tervezés és előkészítés hiányosságai akadályozták a Tiszamenti Vegyiművek, a Szolnoki Papírgyár, a Bánhidai Kónyűbetongyár és egyes szállítmányos üzemek határidőre történő megvalósítását.

A befejezetlen beruházások állományának vizsgálata is arra figyelmeztet, hogy a gazdasági-műszaki tervezés időben történő elkészítése mellett a második ötéves terv során sokkal nagyobb gondot kell fordítanunk a beruházás létesítésének és az üzemeltetés gazdaságosságának vizsgálatára is.

A beruházások szétforgácsolása és elhúzódása

Az első ötéves terv beruházásait értékelve több párt- és kormányhatározat leszögezte, hogy a tervidőszak alatt a beruházási eszközök egy része szétforgácsolódott. Ez a jelenség összefügg az előbbiekből elmondottakkal, ugyanis a beruházott irányító hatóságok, valamint a beruházó és a kivitelező szervek — mivel népgazdasági és vállalati üzembelhelyezési tervezek nem készültek — az állóeszközök üzembelhelyezésére nem helyeztek minden kellő súlyt. Gyakori jelenség volt, hogy a reális lehetőségek mérlegelése nélkül egyre több beruházást kezdték el, s így az anyagi és pénzügyi eszközököt szétforgácsolták. A beruházások statisztikai megfigyelés azt mutatja, hogy évről évre egyidőben több ezer kisebb-nagyobb létesítmény beruházása volt folyamaton, hogy alig volt vállalat, amely ne kapott volna valamilyen összegű beruházást. A beruházási létesítményeknek általában mintegy 40 százalékát a megfigyelés évében kezdték el.

A beruházási eszközök ilyen mértékű szétforgácsolása a beruházások megvalósítási idejének elhúzódásával és az üzembelhelyezési határidők elmulasztásával járt.

Az üzembehelyezési határidőktől való lemaradás és ennek következményei már 1952. év végén, de különösen 1953-ban jelentkeztek, amikor a megkezdett beruházások közül több új beruházást, a terv szerint már üzembe kellett volna helyezni. A lemaradás a befejezetlen beruházások növekedése mellett jelentős termelési kapacitáskiesést is eredményezett. A kapacitáskiesés mértékére és jelentőségre azért szükséges külön is rámutatni, mert az ötéves tervtörvényt megalapozó számítások szerint az 1952–1953-as években a beruházások révén már többmilliárd forint értékű ipari kapacitásnak kellett volna belépnie. A ténylegesen üzembehelyezett beruházásokat figyelembevéve azonban a fenti időpontokig a számításba vett kapacitásbelépés jelentős mértékben nem valósult meg. Nem valósult meg többek között az előírt határidőre a jelentős kapacitásnövekedéssel számításba volt Borsodi Erőmű, a Kazincbarcikai Nitrogénmű stb. Ez a befejezetlen beruházások növekedését eredményezte, s az így bekövetkezett termeléskiesés befolyásolta a megtérvezett nemzeti jövedelem alakulását, és szerepet játszott abban is, hogy az ötéves terv beruházásait felül kellett vizsgálni, s a népgazdaság fejlődésében támadt aránytalanságok kritikusan végezték az ötéves terv utolsó éveiben jelentős csökkenést kellett a beruházásokra fordítához összegét.

Az üzembehelyezések elmaradásához az 1953–1954. években általában mechanikusan végrehajtott tervcsökkenések is hozzájárultak. Az téren megnyilvánuló tervszürtlenség jelentős hatással volt az ötéves terv utolsó éveiben üzembehelyező beruházások alakulására is.

Az üzembehelyezési határidők elhúzódásának egyik legfőbb oka az, hogy az építőipar erői is szétforgácsoltak. Az építőipar erőinek ez a szétforgásága a beruházások csökkenése, illetőleg számos létesítmény leállítása után sem változott meg lényegesen. A legtöbb építések megvalósítására 1954-ben is meghaladta a műszakilag indokolt kivitelezési időt.

A kivitelező vállalatok által megvalósított létesítményekkel előkészülési idejének szorodása igen nagy. Egy-egy létesítménycsoporton belül ilyenkor azon létesítmények 1–24 hónap alatt készülnek el. Vannak olyan létesítmények is, mint például a 44 férőhelyes bőlcsoédék, amelyet legtöbbször 4–12 hónap alatt építették, ugyanakkor számos 44 férőhelyes bőlcsoédék 13–21 hónap alatt valósították meg.

Megnevezés	Kifogás, kivitelezési időszak (hónap)	Mérlegszámú létesítmények száma	Ebből							
			hónap alatt megvalósított létesítmények száma							
			0–3	4–6	7–9	10–12	13–15	16–18	19–21	22–24
60 férőhelyes munkásszállás	8	23	2	9	4	6	1	1	—	—
2 tantermes általános iskola	8	61	2	25	14	13	5	2	—	—
44 férőhelyes bőlcsoédék	12	36	—	3	8	11	9	3	1	1
100 férőhelyes törháztálló	9	53	2	14	16	14	6	1	—	—
40 férőhelyes törháztálló	8	30	2	8	7	11	1	—	1	—

A BEFEJEZETLEN BERUHÁZÁSOK NEHANY KERDESE

Az állami építőipari vállalatok egyébként is jelentősen csökkent munkásleírásáma sok építkezésen forgacsolódott szét. Például a hárrom legjelentősebb építőiparral rendelkező miniszterium területén 1954. év végén több mint 4200 építkezés volt folyamatban, és egy-egy építkezésen átlagosan 10–12 munkást foglalkoztattak, holott a IV. negyedével elején a reális lehetőségek csak mintegy 1500–2000 építkezés egy időben történő kivitelezésére voltak meg.

Meg kell említeni, hogy az építőipar tervszerű munkáját sok esetben hátráltatta az, hogy termelési feladatát későn és hiányosan határozták meg. Nem hatytak jóvá részre építményjegyzéket, és ezért nem volt kielégítő a beruházó és kivitelező miniszteriumok tervezések összhangolása. Hasonló hiányosságok a gépipari munkájában is előfordultak.

Számos példát lehetne felsorolni annak igazolására, hogy beruházásaink (például a Mályi Téglaigárd, a Hajdúsági Gyógyszergyár, a Tiszamenti Vegyiművek, a Soproni Épületasztalosipari Vállalat, az Inotai Aluminium-kohó stb.) megvalósítási ideje az első ötéves tervben túl hosszú volt. Véleményünk szerint azonban a beruházások megvalósítási ideje lerövidítésének lehetőségeit és gazdasági jelentőséget elsősorban azok a példák igazolják, melyeknél a rendelkezésre álló erők és eszközök megfelelően koncentráltak. Igy például a diósgyőri nagykohó építési ideje mindenkor 340 nap volt, míg az ózdi nagykohó építése az 1920 és 1930-as évek között közel hét évet vett igénybe. Az összes eddigie beruházásaink közül a Diósgyőrben megvalósított beruházás értékének napi átlaga volt a legmagasabb.

A hosszú megvalósulási idő kedvezően hatása elsősorban abban jelentkezik, hogy az üzembehelyezési határidő elmulasztása veszélyezteti a beruházási és a termelési tervezet tervezett összhangot, és a tervezett termelés kiesése kárt okoz, mint ahogyan erről már rámutattunk.

Az üzembehelyezési határidők elmulasztása miatt, egyes beruházásokat nem lehetett az első ötéves terv során megfelelő időben az ipari és mezőgazdasági termelési feladatok, illetőleg a szociális, kulturális igények kielégítésének szolgálatába állítani.

Törvényszérei folyamat, hogy a beruházási eszközök szétforgácsolódása a kivitelezési idő elhúzódásához, ez pedig a terv szerinti üzembehelyezések elmaradásához, s ezzel a befejezetlen beruházások állományának megnövekedéséhez vezet. A tervi időszak alatt lényegében nálunk is ez a folyamat játszódott le. 1954. év végén a befejezetlen beruházások értékének több, mint felét a befejezetlen beruházásokra már 1953. december 31. előtt fordított összeg képviselte.

Megnevezés	Befejezetlen beruházások értéke összesen	Ebből		
		beruházásra fordított érték		
		1953. XII. 31-én előtt	1953-ban	1954-ben
A befejezetlen beruházások értéke 1954. XII. 31-én	100,0	17,3	38,5	44,8

A beruházásokat irányító szerveknek figyelmüket és tevékenységüket éppen ezért elsősorban a befejezetlen beruházásoknak arra a részére kell

fordítaniok, amelyeknek kiütemezése már több éve tart, s jelentős értékeket köt le. Ez aminál is inkább szükséges, mert a létesítmények nagyobb hánnya — mint azt a későbbiekben részletesen is kímélik — tűjutott az 50 százalékos készültségi fokon, s ez lehetőséget nyújt arra, hogy hatthatós intézkedésekkel a befejezetlen beruházások csökkentésében jelentős eredményeket érjünk el.

E téren elsősorban az ipari beruházók előtt állnak jelentős feladatok, mivel a befejezetlen beruházások jelentős része ipari beruházás.

Az előbbiekben említett jelenségekkel találkoztunk a lakásépítések helyzetének vizsgálatánál is.

A megvalósítási idő elhúzódása a lakásépítéseknek a legtöbb esetben a kivitelezés nem kellő megszervezésének következménye. Az a körülmeny, hogy az egyes évek, például az 1954. év lemaradásának jelentős részét már a következő év első felében behozták, lényegében nem változtatott azon a tényen, hogy például az 1954. év végén épült lakásoknak több mint egyharmadába már 1954. évben beköltözhettek volna a lakók.

Megnevezés	Megosztás (százalék)
1954. XII. 31-én épült lakások darabszáma összesen	100,0
Épült lakások, amelyeket szorzdás szerint át kellett volna adni, vagy át kell adni	
1954. I. félévben	1,1
1954. II. félévben	33,9
1955. I. félévben	10,7
1955. II. félévben	54,3

A lakásépítések kivitelezésének vontatottságát mutatja az is, hogy az ötéves terv végén 40 százalékos készültségi fok alatt levő lakások túlnyomó többségének az építési munkálatokat már 1953-ban elkezdték.

Az ötéves terv végén 40 százalékos készültségi fok alatt levő épült lakások százalékos megosztása	
Megnevezés	Darabszám szerinti megosztás
1954. XII. 31-én 40 százalékos készültségi fok alatt levő épült lakások összesen	100,0
Ebből azon lakások, amelyeket	
1953. évben kezdték meg	82,3
1954. I. félévben kezdték meg	17,7

A további években mind az ipar és mezőgazdasági, mind a lakásépítési beruházások megvalósítása során további fokozott erőfeszítésekkel kell tenni az erők célszerű koncentrálása érdekében a kivitelezési idő lerövidítésével, a gépek és a korszerű technika megfelelő kihasználásával, s a műszaki fejlesztési intézkedések megvalósításával.

A beruházási költségek emelkedése

Az első ötéves terv beruházásainak értékelésével, de különösen a gazdaságosság kérdésével kapcsolatban a közgazdasági irodalomban számos olyan cikk és tanulmány jelent meg, mely részletesen foglalkozott a beruházások megvalósításának költségeivel.

Ismertes, hogy sok esetben a beruházás a tervezett költségelőírásból többszörösebb került, mint például a Mályi Téglaagyár és a Bánhidai Kőnyübetongyár, mely a tervezett összeg készszerébe, vagy a Szállítmányos Tűzállótegagyár és a Kryptongyár, mely az eredeti előírányzat több mint másfél százaléka került.

A Magyar Beruházási Bank által rendelkezésre bocsátott adatok alapján megvizsgáltak az 1953–1955-ben épített új mezőgazdasági, szociális és kulturális létesítmények építési költségeit. A vizsgálat mintegy 1700 létesítmény építési költségeire, az 1953–1955-ben végrehajtott mezőgazdasági és kommunális jellegű beruházások mintegy 25–30 százalékára terjedt ki.

Megállapítottuk, hogy az építési költségek egységre jutó normája 1951. évhez képest általában jelentősen megnőtt. Néhány példa:

Egy rendelkezésre egységre jutó költségnorma alakulása (1955.) (Index: 1951 = 100)

Megnevezés	%
1 tantermes iskola	126,2
100 férőhelyes tehénistálló	138,8
28 férőhelyes eletlő	127,3
300 férőhelyes juhhalásdály	131,5

A megvizsgált létesítmények tényleges építési költségei általában jelentősen meghaladják még a legmagasabb 1955. évi költségnormatívat is:

A tényleges építési költségek alakulása

Megnevezés	Tényleges költség a normatívra szerinti költség százalékában
2 tantermes általános iskola	123,4
44 férőhelyes boltcsőde	196,1
Kétszobás lakás	
1951. I. 1. típus	138,2
Tehénistálló	111,6
Tehénellető	120,8
Sertésfiaztató	112,6
Góró	155,6

E tanulmány keretén belül nem kívánunk részletesen foglalkozni a beruházások költségalakulásával, a költségvetésekkel való eltéréssel stb., mindenmellett szükségesnek tartjuk — éppen a befejezetlen beruházások általományának vizsgálatával kapcsolatos tapasztalatok alapján — felhívni a figyelmet arra, hogy a tervezett beruházási költségeit túlélőpés is igen súlyos hibák forrása, mert a befejezéshez hiányzó anyagi eszközökkel más, a tervezében egyébként előírt beruházástól vonják el; így valamely miniszterium, illetőleg népgazdasági ág területén jelentkező hiba továbbgyűrűzik és a népgazdaság számára minden esetben kárt okoz.

A beruházások terén meglevő hiányosságok közötti szoros ok és okozati összefüggés arra figyelmeztet, hogy részletmegoldásokkal, csak egyes részterületeken a hibák kijavításával lényeges javulást nem érhetünk el.

Nyilvánvaló, hogy csak a beruházási célok konkrét és a szükséges származékokkal megalapozott meghatározása, a gazdasági-műszaki tervezés módszereinek tökéletesítése, a tervszerű megvalósítás, az új technológiai eljárások és a kivitelezési idő lecsökkenése útján csökkenthetők hatékony módon a beruházási költségek.

A tervfegyelem terén fennálló hiányosságok

Az első ötéves tervidőszak alatt a tervfegyelem a beruházásoknál nem érvényesült kielégítően. Gazdasági vezető szerveink részéről gyakran elmaradt a felelősségre vonás az egyes beruházások üzembehelyezési határidejének nem teljesítése esetén, vagy ha a megvalósult beruházás a költségvetési előirányzatnál lényegesen többé került.

Az országban folyó nagymértékű beruházási munkálatai műlhatatlanul megkövetelik, hogy az állami és a tervfegyelem betartását a jövőben a beruházások terén maradéktalanul biztosítsuk. A beruházási munkálataik méretére jellemző, hogy az első ötéves terv végén több ezer létesítmény beruházási munkálatai voltak folyamatban. A folyamatban levő befejezetlen beruházások értékének elég nagy (kereken 16) százaléka olyan létesítmény volt, amelyet az 1954. december 1-én, vagyis az éves terv módosításainak lezáráskor érvényben levő szerződések szerint még 1954. évben át kellett volna adni rendeltetésének.

Ezt az arányt annál is inkább magasan kell tekintenünk, mert ez a 16 százalék az 1954. évi részletterv- és szerződésmódosítás utáni állapotot mutatja, és nem veszi figyelembe, hogy a korábbi szerződésmódosítások során az üzembehelyezési határidőket már nem egy esetben későbbi időpontra halasztották. De fel kell rá figyelni azért is, mert a tervfegyelem nem kielégítő volta és több esetben a szerződésekben vállalt kötelezettségek nem teljesítésé miatt a lemaradás az egyes ipari miniszteriumok, így a Kohó- és Gépgyári Miniszterium és a Vegyipari és Energiaügyi Miniszterium területén több száz millió forintot is elérte. A lemaradásával nem lehet egyetérteni a beruházóknak erre vonatkozó indokolásával.

Az 1954. évi végéig teljesítő szerződések részletét alátámasztja az, hogy a beruházók becsülés szerint az 1954. évi átadásra előirányzott létesítmények üzembehelyezéséhez hiányzó összeg közel azonos volt az állami beruházások 1954. évi tervétől való lemaradással. Ennek ellenére a hiba kiájutására nem követtünk el minden; a beruházót irányító hatóságok például az 1955. évi beruházási terv összéállításánál sok esetben nem vették figyelembe a lemaradást. Ez volt egyik fő oka annak, hogy az elmaradt üzembehelyezések egy részét még 1955. június 30-ig, illetve 1955. évi végéig sem teljesítették.

Kedvező jelenség viszont az, hogy a folyamatban levő létesítmények nagyobb hiányzó az ötéves terv végén tiljtott a 60 százalékos készültségi fokon. De jelentős volt a beruházásoknak az a része is — bár a szerződés szerinti átadás időpontja 1954. évi vége volt —, amely a terv szerinti átadás időpontjában még igen alacsony készültségi fokon állt.

A BEFEJEZETLEN BERUHAZASOK NEHANY KERDESE

Megnevezés	Folyamatban levő befejezetlen beruházás értéke	százalékos készültségi fokon folyamatban levő befejezetlen beruházások értékének százalékos megoszlása					
		0—20	21—40	41—60	61—80	81—90	
Folyamatban levő befejezetlen beruházások értéke (1954. XII. 31.)	100,0	7,1	12,1	15,8	29,7	35,3	
Ebből:							
az 1954. XII. 1-én érvényben levő szerződések szerint az átadás időpontja	1954. év ...	100,0	2,2	3,5	6,8	23,7	63,8
	1955. vagy későbbi évek	100,0	8,0	13,7	17,6	30,8	29,9

Az 1954. év végén folyamatban levő befejezetlen beruházások, a létesítmények megkezdési éve szerint a következőképpen osztráltak meg:

Megnevezés	Folyamatban levő befejezetlen beruházások értéke	elkezdtet létesítmények értékének százalékos megoszlása 1954. XII. 31-én					
		1951. előtti évek	1951.	1952.	1953.	1954.	
Folyamatban levő befejezetlen beruházások értéke (1954. XII. 31.)	100,0	17,5	18,6	18,4	21,5	24,0	
Ebből:							
az 1954. XII. 1-én érvényben levő szerződések szerint az átadás időpontja	1954. év ...	100,0	1,5	6,3	15,0	38,1	89,1
	1955. vagy későbbi évek	100,0	20,6	20,9	19,0	18,3	21,2

A táblázatból az tűnik ki, hogy a beruházót irányító szervek a tervben lezögezett irányelv ellenére például az 1954. évben nem fordítottak kellő gondot a beruházási eszközök koncentrálására. 1954-ben is, a korábbi évek gyakorlatának megfelelően, újabb nagysármú beruházást kezdték el anélkül, hogy biztosították volna a régebben megkezdett létesítmények mielőbbi befejezéséhez szükséges eszközöket. Beruházási tervezésünknek fel kell számolnia azt a jelenleg fennálló helyzetet — körforgáshoz hasonlító — gyakorlatot, melyet az jellemz, hogy az építőipari kapacitás jelenleg a több ezer folyamatban levő építkezésen túlzottan szétrapzott, s ezért az egyes évek beruházási előirányzatainak teljesítése csak sok helyen egyszerre folyó munkával biztosítható, és mivel a beruházási tervek szerint az építőiparnak sok létesítményen kell egyidőben felvesznie a munkát, a beruházások tervszerű üzembehelyezését — a beruházási terv tényleges teljesítését — a kivitelezői kapacitás szétrapzása, s ezzel a megvalósítási idő elhúzódása folytán nem tudja biztosítani.

A tervfegyelem hiánya az első ötéves terv beruházásainál sok téren jelentkezett. Ez volt a helyzet például a szabályszerű átvétel nélkül használta vett beruházások esetében is. Ez az állomány az ötéves terv utolsó éveiben azért nőtt meg nagymértékben, mert a beruházások lebonyolítása terén elsősorban az üzembehelyezés tekintetében volt a leglazább a tervfegyelem.

A beruházók és az irányító hatóságok túlnyomó többségben nem vették figyelembe, illetve nem tartották be a szabályos beruházásokra vonatkozó előírásokat. Ez sok esetben műszaki hiányosságokra, jelentős többletköltségekre vezetett. A szabályos beruházásokra vonatkozó előírás nélküli üzembe helyezés nem gyorsította meg az állóeszközök használatbaötöl, hanem ellenkezőleg, késleltette azt. Jelentős javulás várható ezen a téren, mert a szabályos beruházásokra vonatkozó előírás szerinti üzembe helyezést a beruházóknak a legújabb rendelkezések szerint 1955. év végéig biztosítani kellett.

A beruházó és a kivitelező szervek nemtőrődömsége a beruházások tervszerű és gazdaságos megvalósításában

A tervezőfegyelem hiánya már önmagában is érdektelenséget és közönbösséget jelent az állami intézkedésekkel szemben. Az anyagi érdektelenség hiánya vagy összönzö erjének helytelen alkalmazása mindez szükségesképpen csak tovább fokozta. Ezért az első ötéves tervünk beruházásainak elemzése során rá kell mutatnunk azokra a jelenségekre és következményekre, amelyek elsősorban aból adódtak, hogy sem a beruházók, sem a kivitelezők nem törödtek kell mértékben a beruházásokkal, és sok esetben nem a jó gazda gondosságával kezelték a rendelkezésükre bocsátott milliós értékű eszközöket. Erre mutat többek között a beruházások negyedévi adatainak alakulása is. Az év végén „röhmannkai” a beruházásoknál sem volt ismertetlen, és igen gyakran a rendelkezésre álló pénzeszközök minden körülmenyek közötti felhasználását jelentette. Az adatok azt mutatják, hogy a beruházások teljesítésének ütemessége a tervidőszak minden évében igen kedvezőtlenül alakult. 1954. évben például a beruházásoknak kerültek 37 százalék az év negyedében valósult meg, s különösen magas volt a beruházások december havi teljesítése.

Beruházások 1954. évi teljesítésének negyedévenkénti százalékos alakulása

Időszak	Beruházások teljesítése összesen	Előjöli		Százalék
		építés	nehézgáz	
1954. I. negyed	12,9	14,5	8,0	3,6
1954. II. negyed	24,9	26,3	21,1	5,7
1954. III. negyed	25,1	25,0	30,0	19,2
1954. IV. negyed	37,1	34,2	40,9	26,0
1954. év összesen	100,0	100,0	100,0	45,5
				Összesen 100,0

A beruházások megvalósításának ezt az ütemet egyetlen évben sem indokolhatják a természeti tényezők (különösen nem a gépiparban). A hibák okát az ún. éves szemleltető gazdasági intézkedésekben (például a géprendeléseket csak az éves terv jóváhagyása után az egész terévre vonatkozóan lehetett feladni stb.), továbbá az építési kivitelező és a gyártó vállalatok munkaszervezésének hiányosságaiban és az elszámolások évi közötti hiányosan kezelésében kell keresnünk.

Egyes beruházókat irányító hatóságok, illetőleg beruházó vállalatok gondatlan és tervszerűen munkájára élesen rámutat a műszakilag befeje-

A BEFEJEZETLEN BERUHAZÁSOK NÉHány KERDESE

zett, de üzembe nem helyezett beruházásoknak az összes folyamatban nem levő beruházásokban való részesedése is. A műszakilag befejezett, de üzembe nem helyezett beruházások ugyanis olyan beruházások, amelyek már elkészültek, a tényleges üzembe helyezésükkel azonban a legtöbb esetben az akadályozza, hogy a beruházás rendeltetésszerű használatát biztosító egyéb önálló létesítmények nem valósultak meg, vagy üzemeltetésének más akadályai vannak. Ezeknek a befejezetlen beruházásoknak és mindenekelőtt a több évet elzelt befejezett, de üzembe nem helyezett beruházásoknak mielőbbi üzembe helyezését a legsürgősebben biztosítani kell. 1955. január 1-én a műszakilag befejezett, de üzembe nem helyezett beruházások állománya például több száz millió forint értékű volt.

Az 1954. december 31-én folyamatban nem levő, műszakilag befejezett, de üzembe nem helyezett létesítmények értékének százalékos megoszlása a kezdeti éve szerint

Év	Százalék
1951. I. 1. előtt	3,6
1951	5,7
1952	19,2
1953	26,0
1954	45,5
Összesen	
	100,0

Jelentős téTEL évről évre az ún. leírt beruházások összege is. Lényegében a leírt beruházások legjelentősebb tételei a gondatlanságok tükrözik. Leírássra kerülnek például a geológiai kutatómunkák és meddő fűrások költségei, a rossz tervezés vagy hibás kivitelezés következtében nem használható beruházások stb. Előfordul olyan eset is, hogy egy beruházás elkészül, s utána derül ki, hogy a célfájának nem felel meg, ezért kiselejtezik és leírják. Az ilyen esetek, véleményünk szerint, semmiképpen nem választhatók el a beruházás megvalósításában résztvevők gondatlan munkájától.

Az üzembe nem helyezhető beruházásokkal kapcsolatban felmerült költségeknek egyrésze elkerülhetetlen, különösen az állóeszközöllományt nem növelő tételek. Fel kell hívunk a figyelmet arra, hogy a jövőben célszerű lenne ezeknek a költségeknek sokkal gondosabb ellenőrzése. Különös gondot kell fordítani például a tervezettsé költségeinek ésszerű felhasználására, s tervszerű előkészítéssel ki kell készülni, hogy olyan műszaki tervek készüljenek, amelyek megvalósítására belátható időn belül nem, vagy nem a megtervezett módon kerül sor.

Egyes gazdasági intézkedések helytelenek bizonyultak

A befejezetlen beruházások állományának gyors ütemű növekedésében közrejátszottak a vizsgált időszak egyes intézkedései is.

A statisztikai adatok elemzése feltártja, hogy a befejezetlen ipari beruházások között nagy szülyi képviselnek a nehézipari befejezetlen beruházásai. A befejezetlen ipari — elsősorban a nehézipari — beruházásoknak túlcsontos aránya azonban család bonyos mértékig függ a nehézipari beruházások műszakilag indokolt hosszabb megvalósulási idejétől. A befejezetlen beruházásoknak az egyes népgazdasági ágak közötti megoszlása összefügg a párt gazdaságpolitikájának jobboldali eltorzításával is, amely beruházási politi-

kánkban többek között megalapozatlan intézkedésekben, helytelen leállításokban stb. is jelentkezett — amint ezt a Központi Vezetőség 1955. márciusi határozata feltárta.

A beruházások megvalósításánál elkövetett hibákat, valamint a helytelen gazdaságpolitikai intézkedések következményeit az alábbiak bizonyítják.

Az első ötéves terv végén a befejezetlen beruházásoknak közel egy-negyed része folyamatban nem levő beruházás volt.

A népgazdaság befejezetlen beruházásainak megoszlása az első ötéves terv végén

Megnevezés	Százalék
Folyamatban levő beruházás	76,1
Folyamatban nem levő beruházás	23,9
Befejezetlen beruházások állománya 1954. XII. 31.	100,0

A folyamatban nem levő beruházások nagy súlya mellett kedvezőtlen jelenség volt az is, hogy a népgazdaság befejezetlen beruházásainak összetételeben az 1954. év végén kialakult 76—24 százalékos aránytól egyes népgazdasági ágak (építőipar, közlekedés) folyamatban levő és folyamatban nem levő befejezetlen beruházásainak aránya jelentősen eltért.

A népgazdaság befejezetlen beruházásainak kétharmada hat ipari miniszteriumnál jelentkezett és ennek is több mint háromnegyed része a Végipari és Energiaügyi, valamint a Kohó- és Gépipari Miniszteriumnál. A Végipari és Energiaügyi Miniszteriumnál a legjelentősebb tételek a Sajómenti Végyművek, az erőművek, az ercbányászat és az ércfeldolgozás, a Kohó- és Gépipari Miniszteriumnál pedig a kohászat (Sztálinváros, Diósgyőr), üzembe nem helyezett beruházásai voltak.

A népgazdaság összes befejezetlen beruházásainak az egyes miniszteriumok közötti megoszlása elsősorban az ipar befejezetlen beruházásainak nagy súlyára mutat rá. Szükséges azonban az, hogy közeljebb rögzítse az egyes ipari miniszteriumok közvetlen feladatait. Ehhez segít hozzá, ha a miniszteriumok befejezetlen beruházásainak folyamatban levő és folyamatban nem levő csoportjait vizsgáljuk. Erre a beruházási statisztika a következő elemzési lehetőséget biztosítja.

**Befejezetlen beruházások összetételenek százalékos megoszlása
föld miniszteriumok szerint**

Megnevezés	Befejezetlen beruházások összege 1954. XII. 31-én	Ebből				
		folyamatban nem levő				
		telvá- mathan- levő	hatodik rendben kész- től leállított	műszakilag befeljvezetett	szabály- szabotált de üzembe nem helyezett	szabály- szabotált de üzembe nem helyezett
Végipari és Energiaügyi Miniszterium	100,0	87,9	7,0	2,1	3,0	
Kohó- és Gépipari Miniszterium	100,0	77,6	17,4	2,8	2,2	
Könyvvíji Miniszterium	100,0	72,6	1,1	15,0	11,3	
Élelmiszeripari Miniszterium	100,0	86,1	0,9	12,6	0,4	
Állami Gazdaságok Miniszteriuma	100,0	72,8	0,6	26,6	—	
Oktatásügyi Miniszterium	100,0	65,0	9,0	—	26,0	

A befejezetlen beruházások összetételenek a fenti csoportosítás szerinti vizsgálata különösen fontos, mert éppen az összetétel különbözősége miatt nem lehet általános irányelvellekkel az egyes miniszteriumok közvetlen feladatait meghatározni. Az üzembehelyezési tervek teljesítésére ugyanis igen különböző módon hat a befejezetlen beruházások egyes csoportjainak légielő állománya. A folyamatban nem levő befejezetlen beruházások közé, mint említettük a hatósági rendelettel leállított, a műszakilag befejezett, de üzembe nem helyezett, valamint a szabályszabotált átvétel nélküli üzembehelyezett beruházások tartoznak. Nyilvánvaló, hogy más intézkedések szükségesek ott, ahol a befejezetlen beruházások nagyrésze már műszakilag befejezett és más, ahol többségükben leállított stb.

A befejezetlen beruházásoknak ez a csoportosítása éppen ezért közgazdaságilag helyes és indokolt, s a jövőben is feltétlenül hasznosítani kell az egyes évek tervezeladatainak meghatározásakor. A befejezetlen beruházásoknak részletes tervezési és megfigyelése alapján a befejezetlen beruházások összvolumenét olyan szinten kell tartani, hogy ez zökkenőmentesen biztosítja a következő években megvalósuló beruházási munkák időben történő megkezdését és befejezését, emellett azonban törekedni kell arra, hogy a folyamatban nem levő befejezetlen beruházások részaránya fokozatosan csökkenjen.

A tervidőszak végén a folyamatban nem levő befejezetlen beruházások jelentős részben magas készültségi fokon álltak. Eltekintve most az állomány nagyságától, ez a tény — a leállított beruházások csoportját kivéve — kedvezőnek tekinthető, mert ezeknek a beruházásoknak rövid időn belül történő üzembehelyezését feltételezhetjük.

**A folyamatban nem levő befejezetlen beruházások készültségi fok
szerinti megoszlása**

Megnevezés	Folyamatban nem levő befejezetlen beruházások összesen	százalékos készültségi fokon levő folyamatban nem levő beruházások értéke	0—20	21—40	41—60	61—80	81—100
			százalékos készültségi fokon levő folyamatban nem levő beruházások értéke 1954. XII. 31-én				
Folyamatban nem levő befejezetlen beruházások összesen	100,0	11,8	38,3	5,9	8,9	35,1	
Ebből:							
Hatósági rendelettel leállított és 1954. XII. 31-én is szintetől beruházások ..	100,0	17,7	57,7	8,8	11,8	4,0	
Műszakilag befejezett, de üzembe nem helyezett beruházás	100,0	—	—	—	2,5	97,5	
Szabályszabotált átvétel nélküli használatba vett beruházás	100,0	—	—	0,4	3,8	95,8	

A folyamatban nem levő befejezetlen beruházások közül a népgazdaság számára a legnagyobb terhet kétséget kizártan a hatósági intézkedésre leállított beruházások jelentik.

A leállított beruházásokkal, s a leállítások kihatásáival, egyrészt a napi sajtó több esetben is foglalkozott, másrészt pedig ezek nagy részének, így például a Sztálinvárosi Kokszolóműnek továbbfolytatá-

sára az elmúlt évben intézkedés történt, ezért ezek részletes vizsgálatára nem térünk ki. Foglalkozni kívánunk azonban egyéb olyan kérdésekkel, amelyek kihatnak a befejezetlen beruházások helyzetére.

A leállítások mellett az indokolt tervcsökkentések végrehajtását is több hiányosság jellemzi. A felsőbb szervek a beruházási tervezek csökkentésével azt a cél kívánták elérni, hogy az áruállomások terhére növekedjék. Ez a cél csak részben valósult meg, mert a beruházások a tervcsökkentés során sok esetben azokat a beruházásokat állították le, illetőleg lassították, melyeknek megvalósítására 1954-ben kivitelezői kapacitás vagy anyag hiányában amúgy sem volt lehetőség. A határozat végrehajtását megnehezítettek a munkaerő átcsoportosításával kapcsolatos nehézségek is.

A leállított beruházásokkal kapcsolatos tervszürlések mellett több esetben előfordult, hogy egyes beruházásokat szűk vállalati érdekből nem jelentették a leállított beruházásoknál felszabadság és más területen hasznosítható gépeket, anyagokat. Ugyancsak elkerülhetők lettek volna azok a szóránysosan előforduló hibák is, amelyek abból adódtak, hogy a beruházási terv csökkentésének végrehajtása során egyes irányító hatóságok a csökkentést egyes esetekben a beruházás meghallgatása nélkül hajtották végre. (Például a Gyöngyösi Ércbánya Vállalatnál leállították a vízvezeték munkálatait, amelynek az épült fűrőd és a meglevő lakótelepet kellett volna vízzel ellátnia. A Ganz Vagon és Gépgyárnál 2 db importgépet töröltek a tervból 437 000 forint értékben, a gépek ugyanakkor már üzemben voltak, és azokra az üzemek szüksége is volt.)

Az elkövetett hibák e téren meghatározzák azok kijavításának legfontosabb feladatait is, ti, a leállított beruházások mielőbbi hasznosítását, a magas készültségi fokon levő beruházások mielőbbi befejezését.

A BEFEJEZETLEN BERUHÁZÁSOK ÁLLOMÁNYÁNAK CSÖKKENTÉSE

A beruházások tervezésének és megvalósításának hiányosságait, elsősorban a párhuzározatosok útmutatása nyomán felismertük, s hatékony intézkedésekkel tettük a hibák kiküszöbölésére. 1955. évi ez irányú tevékenységeink eredményeit a statisztikai adatok tükrözik. Előzetes adatok szerint a múlt éven lényegesen több beruházást helyeztek üzembe, mint az előző éven. Ennek eredményeként a befejezetlen beruházások állománya jelentősen csökkent. Több fontosabb, előző években leállított beruházás munkálatait tovább folytatták. Az új beruházások megkezdése is tervszerű lett. Az előtér eredményekkel, a hibák kijavításának ütemével azonban nem lehetünk még megelégedve.

A Központi Statisztikai Hivatalnak az 1955. évi népgazdasági terv teljesítéséről kiadott jelentése megállapítja, hogy „... a beruházások üzembe helyezésére vonatkozó tervet nem teljesítették az előírt mértékben... 1955-ben sem érvényesültek kellőképpen a beruházásoknál a gazdaságosság szempontjai. A beruházások előkészítésére, a műszaki tervezek és költségvetések összeállítására nem fordítottak elég gondot. Számos beruházás többsé került. A kivitelezés tovább tartott az előirányzottnál^{14,5}.

¹⁴ Szabad Nép, 1956. január 22.

A beruházások megvalósításának egyes hiányosságai tehát, amelyek az első ötéves tervidőszak alatt változatlan mértékben megvoltak, több területen még jelenleg is fennállnak. Nem valósítottuk meg következetesen azt sem, hogy a tervezésnél a kezdeti tapasztalatlanságból származó, illetve az egyes években elkövetett hibákat céltudatos munkával már a következő gazdasági évben kiküszöböljük.

Korántsem tekinthetjük még kielégítőnek egyes gazdasági intézkedések várható kihatásainak alapos és pontos számításokon nyugvó felmérését. Előfordulnak még tervéinkben irrealisan kitűzött célok is.

Az elmúlt évek hiányosságainak részletes elemzése és a hibák kijavítását eredményező intézkedések nagymértékben elősegítik az elkövetkező évek beruházási programjának megvalósítását, valamint az állóeszközök üzembehelyezésére, illetőleg a befejezetlen beruházások csökkentésére vonatkozó tervezek teljesítését.

Melyik tehát az a láncszem, amelyet meg kell ragadnunk, hogy a befejezetlen beruházások állománya a második ötéves terv során egészgesen alakuljon?

E kérdés megválaszolásán abból az elvől kell kiindulni, amelyet a Magyar Dolgozók Pártja III. Kongresszusa a következőkben foglalt össze: „A második ötéves terv feladatait a rendelkezésre álló erőforrások pontos felmérésevel oly módon kell megállapítani, hogy országunk felvirágzása, népünk felemelkedése érdekében kihasználjuk az összes lehetőséget, ugyanakkor pedig elkerüljük a terv tülfeszítettségét.”¹⁶ Térvező munkánknak tehát elsősorban „... a lényeges összefüggésekre, az arányok helyes kialakítására, lehetőségeink és szükséleteink pontos felméréseire, tartalékaink, termelési kapacitásaink, helyi lehetőségeink jobb feltárássára és mozgósítására kell irányulnia. Nagy súlyt kell helyeznie a gazdaságosságra, különösen beruházásainknál.”¹⁷

E határozat megvalósítása véleményünk szerint egész beruházáspolitikának ezen a befejezetlen beruházások hiányosságainak megszüntetését eredményezheti. Feladatunk most annak a láncszemnek megvizsgálása, amelynek segítségével az előzőben elmondott hiányosságok (rossz tervezés, a beruházások szétforgácsolása, a kivitelezési idő elhúzódása, a „kerül. amibe születik” szemlélet stb.) a III. kongresszus irányelvénél megfelelően kiküszöbölhetők. Ez a láncszem véleményünk szerint az anyagi érdekeket fokozott érvényrejuttatása a tervező, a gazdasági irányító és a beruházásokat megvalósító szervek munkájában. Az anyagi érdekeket szemben a prémiumfeladatok kidolgozását értik. Bár késégével fontos feladatokat egyénileg is érdekelni kellene egyes fontos feladatok végrehajtásában, az anyagi érdekeket azonban itt sokkal tágabb értelemben vesszük. Egyértelműen helyes eredményre vezethet-e például egy olyan prémiumfeladat kitüntésé, hogy minden forint befejezetlen állomány csökkentéséért a beruházásokat egy bizonyos százalékú prémiumban részesítsek. A tapasztalatok azt mutatják, hogy ilyen prémiumfeladat esetén — tekintettel arra, hogy a beruházások üzembehelyezése nem kizárolag csak a beruházótól függ — helytelen törekvések is jelentkezhetnek. Igy például a beruházó a befejezetlen állomány

¹⁴ Magyar Dolgozók Pártja III. Kongresszusának rövidített jegyzőkönyve. Szikra, Budapest, 1956. 63. oldal.
¹⁵ Uo. 57-58. oldal.

mány csökkentése érdekében önkényesen állóeszközöllományt nem növelő beruházásnak minősít vagy leír egyes tételeket. Ez az eljárás amellett, hogy a befejezetlen állományt a valóságnak meg nem felelően tünteti fel, azt eredményezi, hogy az állóeszközök értéke és a beüzemelésre kerülő értéksökkenési leírási hárnyad a ténylegesnél alacsonyabb lesz. Másik példa: a beruházás a tervez készítésével a tervet megalapozó várható teljesítési számokat előírja, tűl magasan állapítja meg annak érdekében, hogy a következő évi üzembehelyezési tervfeladata minél alacsonyabb legyen. Ez a gyakorlatban ugyanis azt eredményezi, hogy a következő évi tervfeladatát részben a folyó évi lemaradások üzembehelyezésével teljesít.

Ezek a példák azt igazolják, hogy a prémiumfeladatok kidolgozásánál nagy körültekintéssel kell eljárni, nem beszélve arról, hogy az anyagi érdekeltségek kizárolásának effajta értelmezése a marxizmus–leninizmus vulgarizálása lenne. A marxizmus–leninizmus anyagi érdekeltségekben a közösségi érdekeknek a dolgozók egyéni érdekelvét való összekapcsolását érti, de mindenkor első helyre a közösségi érdeket helyezi. Az anyagi érdekeltséget úgy kell tekintetni, hogy a tervfegyelém megjavulásában, a népgazdasági terv céltitűzéinek teljesítésében jelentkezzék.

A beruházások tervezésénél a téren komoly hiányosságok vannak. A beruházások tervezése — nem érintve a beruházás egyedi előkészítést, gazdasági–műszaki tervezések előkészítését — lényegében csak a megtervezett nemzeti jövedelemből beruházásokra fordítottan rész szükséges teljesítését jelenti az egyes beruházót irányító hatósági közölt, egy-két fontosabb cél (például munkavédelemre és üzemegységegyügyre vagy raktárak létesítésére) fordítandó beruházási összeg) és a legfontosabb beruházások tervére előirányzatának a megjelölésével. Ezen túlmenően a terv igyekezik megtervezni — többszörösen eredményt — a beruházások ún. anyagi megalapozottságát (az építési beruházásokhoz szükséges kapacitás az építőipari tervben, gépeket és anyagokat a mérlegben stb.). Ebben a rendszerben történik a terv lebontása és végső soron a beruházó beruházási tervfeladatának megadása is. A beruházások tervezésénél jelenlegi rendszere mellett a beruházások teljesítésében, a létesítmények költségeinek csökkentésében, a beruházások részén megvalósuló kapacitások, fejlesztési céltitűzök határidőre történő üzembehelyezésében, használatba vételében a beruházó sokkal kevésbé érdekel, mint például a termelési terv teljesítésében, a bérállap felhasználásában vagy újabban az önköltség csökkentésében és a termelékenység emelésében. Miért van az így? Elsőszor azért, mert a beruházási tervfeladat jelenleg csak egy bizonyos pénzügyi előirányzat kötelező felhasználását jelenti. A tervfeladat ilyen meghatározása nem összön a beruházót (különösen az év vége felé) egyszeri a pénzeszközöktől takarékos felhasználására — ezt igazolják a korábbi években gyakorlattá vált decembéri vásárlások, amelyeknek egyedüli célja a rendelkezésre álló beruházási keret maradékában felhasználása volt —, másrészt a kivitelezői által benyújtott elszámolások ellenőrzésére. Az 1955. évi pénzügyi elszámolási rendelet megtárgyalásakor például a beruházót irányító hatóságok jelentős része nem tűrtött szükségesnek az év közben folyamatos teljesítményi előleggel finanszírozott munkák év végi teljes felmérését és elszámolását.

A jelenlegi rendszer mellett a beruházó számára a beruházás üzembehelyezése kedvező hatású lehet, az üzembehelyezési tervtől való lemaradás

azonban a vállalat gazdasági tevékenységére a legtöbb esetben nincs kedvezően kihatással. Ennek fő oka pedig abban rejlik, hogy a beruházási tervnek nincs meg a szoros kapcsolata a többi tervfeladattal.

Egészen másképp jelentkezne a beruházó érdekeltsége a beruházási terv teljesítésében és a beruházások mielőbbi üzembehelyezésében, ha például termelési feladatai úgy volna meghatározva, hogy azt csak a tervben előirányzott határidőben belépő új kapacitások révén tudja teljesíteni, ha műszaki fejlesztési, önköltségszöktetési és termelékenység-növelési feladatait a tervben előirányzott beruházás határidőre történő belepésével tudná biztosítani, vagyis, ha olyan kapcsolat volna a beruházási, a termelési, a műszaki fejlesztési, az anyagfelhasználási, a munkaügyi, az önköltségi és a pénzügyi tervek között, hogy a beruházási terv nem teljesítése ez utóbbi tervek nem teljesítését vonna maga után. El kell ismerni, hogy ezt a szoros kapcsolatot megtéríteni még a vállalati tervezésben is nehéz, a népgazdasági tervezés területén pedig gyakran megoldhatatlannak látszott. Pedig e kérdez a termelési és forgalmi jellegű beruházásoknál, de a nem termelő beruházásokon jelentős részénél is megoldható. Ennek előfeltétele és megoldása, hogy a beruházások tervezésénél mindenkorban előrejárni arról a módszerről, amely kimerül a beruházásra szánt pénzügyi eszközök több variációjára felosztásában és helyette, illetőleg ezt leegyszerűsítve, a beruházások tervezését mindenkorban mindenkorban az anyagi és műszaki tervelőrök irányában fejlesszük.

Ezen azt értjük, hogy egy miniszterium vagy egy vállalat éves beruházási tervét a rendelkezésre álló pénzügyi előirányzat mellett elsősorban a beruházástól várához eredményben (kapacitásnövekedésben, fejlesztési célcíktitűben, termelékenységben, relativ munkaerő megtakarításban, a műszaki fejlesztési tervbe felvett célcíktitűs megvalósításában, például a rakodási munkák gépekettségi fölkában stb.) szabjuk meg. Ilyen gyakorlat mellett a beruházó érdekelhet lesz a beruházási célok mielőbbi elérésében, mert a többi feladatot is csak az esetben tudja teljesíteni. De érdekelhet lesz a beruházási és egyéb tervezek megvalozott előkészítésében is, és — ami benünket most leginkább érint — érdekelhet lesz a beruházási eszközök megfelelő koncentráciásában és a későbbi évek fejlesztési célcíktitűzéinek gondos előkészítésében, s ezekkel az intézkedésekkel együtt a beruházások üzembe nem helyezett állományának helyes mértékű kialakításában.

Megnehezíti a tervezésnek ezt a módját, hogy nemcsak a bővíttet, hanem az egyszerű újratermelés is ún. népgazdasági beruházást igényel. Népgazdasági beruházásnak számít ugyanis a termelési szint fenntartását szolgáló kiselejezett vagy más okból használható kiesett állóeszközök pótlása is. Az elmúlt években kísérletek történtek e tételek kimutatására, a beruházási cél oldaláról azonban ezt a kérdést nem lehetett megoldani (külföldön sorban kellett tervezni például az ún. szinttartó beruházásokat). Mi a fedezet oldaláról javasoljuk e kérdést megoldani, és úgy gondoljuk helyes lenne a beruházási hányadot a vállalatoknál hagyni — a felüjjítási hányadhoz hasonlóan — azzal a rendelkezéssel, hogy a beruházót irányító hatóságok ezt vállalataik között átcsoportosíthatják. Ebből az alapból kellene a vállalatoknak az egyszerű újratermelés folytonosságához szükséges munkákat biztosítani. Ez az intézkedés a vállalatok felülvizsgáját és önállóságát segítené elő. Népgazdasági beruházásból csak kimutathatóan a bővíttet újratermelést szolgáló beruházás (kapacitásbővítés, ellátottság növelés stb.) lenne előirányozható. Ilyen módon a tervében üzembehelyezendő beruházások elő-

irányzata majdnem teljes mértékben meghatározható lenne, az említett anyagi-műszaki mutatókkal.

Emellett a jelenlegi premizálási rendszerhez kapcsolódva — bár a premizálási rendszerünk korántsem tökéletes — alkalmazhatók az egyéni ösztönzés módszerei is.

Az anyagi érdekeltség teremtheti meg azt a hajtóterőt, amelynek eredményeképpen a tervfegyelém megszilárdul, és ezzel lehetővé válik a felelősségevonal a beruházási terv előírásainak nem teljesítése esetén.

Gazdasági irányító munkánknak általában hiányossága az, hogy nem használja fel kellő mértékben az anyagi érdekeltségben rejlő lehetőségeket, illetve a gyakran még előforduló érdekkellentéket nem oldja meg úgy, hogy csak a népgazdaság érdekeit szolgálják. A beruházások megvalósításában a beruházókon kívül jelentős szerepe van a tervezőknak, a kivitelező és a szállító fő- és alvállalkozóknak, különféle hatóságoknak, pénzügyi szerzőveknek. Az egyes szervek munkája során egymásnak ellenálló törekvések jelentkezhetnek. Például a szállító vállalatnak érdekeiben állhat olyan szerkezeti elemek alkalmazása, amelyek nem feltétlenül szükségesek, de a termelési értéket jelentősen emelik. A tervezőnek vállalati szempontból előnyösebb lehet egyedi terv készítése tipizálható létesítményekre is. A kivitelezőnek az építési előlegei felvételére, s ami ennek előfeltétele több létesítményre kivitelezési szerződés megkötése (bár az erőit szétforgásolja) előnyös lehet pénzügyi terv szempontjából stb. Ezek a törekvések a gazdasági élet egy-egy sejtjénél automatikusan, s legtöbb esetben a szűk vállalati érdekek kielégítése irányában érvényesülnek. Ezért a felsőbb szervek egyik fő feladata olyan rendszabályok, intézkedések kidolgozása, amelyek a vállalati törekvéseket a népgazdasági érdekkel összhangolják, s megeremelik a népgazdasági céltípusok automatizmusát, illetve ahol nem lehet, ott a részvétő szervek esetleg eltérő törekvéseit a népgazdasági célok szolgáltatába állítják. Ma még sok intézkedésünkben ezek helyett mechanizmust hívunk előre, így például a beruházó ellenőrzi a kivitelező számláit, mert erre rendelet kötelezi, de ha a saját prémiumfeladata azt irja elő számára — és a beruházó tulonymó többségében ez így van —, hogy a tervben szereplő összeget az időszak (negyedév, év) végéig fel kell használnia, az ellenőrzés nem lesz eredményes. S bár ez utóbbi módszerek alkalmazása is tud eredményeket felmutatni, mégis inkább csak a bürokráciát növeli, és sok esetben gazdasági életünk egészségtelen jelenségek számát.

Természetesen nem kívánjuk azt mondani, hogy az előzőben foglaltak a befejezetlen beruházások állományalakulása terén minden problémát megoldanak, csak azt akartuk hangsúlyozni, hogy miben látjuk e tanulmány első részében számszerűen is alátámasztott hiányosságok kiküszöbölésének hatékony módját.

Emellett még más intézkedések is szükségesek, tekintettel arra, hogy a beruházások kérdése igen bonyolult kérdés, megvalósításában sok tényező játszik közre, s így sok oldalt szervező feladatot is jelent.

Igy például a befejezetlen beruházások állományának csökkentése nagymértékben függ a kivitelezők, elsősorban az építőipar munkájától. E téren első teendő annak az állapotonak a felszámolása, hogy egy-egy építésen sokszor csak két-három fő dolgozik, gyakran ezek sem folyamatosan,

hanem kisebb-nagyobb megszakításokkal. A kivitelezésnek ez a módszere — mint arra részletesen kitérünk — fő oka a megvalósulási idő mértékélen elhúzódásának és a költségelőnyezetet meghaladó költségek felmerülésének. E téren a beruházók és a kivitelezők tervének az előzetes hatósági szerződéseket megelőző tételes egyeztetése véleményünk szerint célravezető módszerek volna.

A második ötéves terv elkészítéséhez feltétlenül ki kell munkálni a leáltlított beruházások továbbfolytatásának, illetve hasznosításának lehetőségeit, s ennek beruházási szükségletét a tervben feltétlenül biztosítani kell. Ennek eredménye egy idő múlva a befejezetlen beruházások állományának csökkenésében számottevő módon jelentkezik.

Ugyancsak rendezniük kell a beruházóknak a szabályszerű átvétel nélküli használatába vett beruházások elszámolását, s meg kell vizsgálni a műszakilag befejezett, de üzembe nem helyezett beruházások hasznosításának feltételeit, körülmenyeit stb., hogy ezek a tételek is mielőbb kikerüljenek a befejezetlen beruházások állományából.

A befejezetlen beruházások állományának csökkentésére szolgáló javaslatainkat elsősorban azok figyelmebe ajánljuk, aiknek hatható intézkedéseitől függ a beruházási terv teljesítése és ennek eredményeképpen a befejezetlen beruházások állományának jelentős csökkenése.

**AZ ÖNKÖLTSÉGI MUTATÓ HELYE
A VÁLLALATI TERMELÉS GAZDASÁGOSSÁGÁNAK
ELBÍRÁLÁSÁBAN***

Minden új társadalmi rend akkor jelent fejlődést a megelőző társadalmi formához képest, ha biztosítja a munka magasabb termelékenységét, ha több, jobb minőségű és olcsóbb — kevesebb munkaráfordítással gyárt — termék előállítására nyújt lehetőséget. A tervgazdálkodáson alapuló szocialista gazdasági rendszer minden eddig termelési módnál lényegesen nagyobb arányú termelésnövekedést és takarékkosztogat tesz lehetővé. Mint ismeretes: „A gazdaságosság a szocialista gazdálkodás módszere, a rara irányul, hogy a legkisebb ráfordítással a legnagyobb eredményeket érjék el. A gazdaságosság megköveteli a társadalmi tulajdon gondos kezelését, a termékek előállítására fordított eleven és holt munka mennyiségeknek állandó csökkenést, a technika tökéletesítését, a munkaerő-, anyag- és pénzforrások ésszerű felhasználását.”¹

A gazdaságos termelés egyes részkövetelményeinek megvalósításában államunk az elmúlt évek folyamán jelentős eredményeket ért el. Az első ötvenes tervidőszakban a gyáripar fejlődése hatalmas arányú volt: 1954-ben a termelés az 1949. évnél több mint két- és félszázeszerrel emelkedett, a munka termelékenysége közel 50 százalékkal haladta meg az 1949. évi színvonalat, ugyanakkor számtalan más területen is jelentős előrelépés történt. A fejlődés 1955-ben — az 1954. évi átmeneti lassulás után — ismét gyors ütemben folytatódott. Azt azonban az elérő eredmények mellett sem állíthatjuk, hogy az ipar termelése jelenleg mindenben megfelel a gazdaságosság követelményeinek. Nem egy iparvállalat nem a szükségletek megfelelő választékban termel, gyártmányainak minősége sokszor kifogásolható, termékeinek előállítási költségei az indokoltanál magasabbak.

Szocializmust építő államunknak a népgazdaság minél nagyobb arányú fejlesztése érdékelben a termelés gazdaságosságának biztosítását fő feladatanak kell tekintenie. Ezzel kapcsolatban nagy fontosságú, hogy azok a gazdasági emelők, amelyek a vállalatok, illetve dolgozóik anyagi érdekeltsége révén befolyásolják az ipar tevékenységét, elsősorban a gazdaságos termelésre ösztönözzenek.

Az ipar szervezés és vezetés módszerei között — az elmúlt évek tapasztalatai szerint — túlságosan nagy a szerepük az adminisztratív jellegű intéz-

kedéseknek. Ez az irányzat kettős veszélyt rejt magában: egyrészt felesleges kiadásokkal, az igazgatási létszám szükségtelen felduzzasztásával jár, másik nagy hibája, hogy az adminisztratív módszereknek nincs elegendő mozgósító erejük, bizonysos esetekben pedig egyenesen gátolhatják igen fontos feladatok megvalósítását.

Az adminisztratív eszközök előtérbehelyezése, a tervezés túlzott centralizálása, utasítások tömegének kibocsátása helyett csak az lehet a gazdasági irányítás valóban eredményes módszere, amely az iparfejlesztési feladatok megvalósításához fokozottan felhasználja a dolgozók anyagi érdekeltséget, növelte az olyan gazdasági ösztönzők szerepét, mint a nyereség, a termelési és nyereségbefizetési terv teljesítésével kapcsolatos premízáció rendszerek. A szocialista állam fontos feladata, hogy a gazdaságosság biztosításával kapcsolatos feladatokat tüzzön ki a vállalatok részére, ellenőrizze és elősegítse ezek végrehajtását a vállalati dolgozók helyes irányú anyagi ösztönzésen keresztül.

A legutóbbi évekig az iparvállalatok első s mondanhatni egyetlen számon tartott kötelessége a globális termelési terv teljesítése volt. Jelentősebb súlyt a termelés mennyiségi teljesítése mellett egyedül a bérálapeleőirányzatok betartására helyeztek. Ennek az egyszerűsítéknak káros következményei az egyéb tervfeladatok teljesítésének elhanyagolásában, az anyaggal, termelőszközökkel való pazarlásban, az önköltség emelkedésében, a műszaki fejlesztés elmaradottságában jelentkeztek.

Számottevő fejlődést jelentett, hogy az anyagi ösztönzést a mennyiségi tervteljesítés mellett a vállalatok költséggazdálkodására is kiterjesztették, s az összehasonlítható termelés önköltségsökkentési tervének (illetőleg az összehasonlítható termelés alacsony részaránya esetén a termelési költségek tervének) teljesítését kötelező premiuményezőként írták elő. Ez az intézkedés annak a felfogásnak felel meg — mellyel a szakirodalomban is számos alkalommal találkozhatunk —, hogy a vállalatok munkájának legellemzőbb mutatója az összehasonlítható termelés önköltségének alakulása, illetőleg az önköltségsökkentési terv betartása.

A magunk részéről vitathatóan tartjuk, hogy valóban a vállalat munkáinak legát fogóbb mutatója-e az összehasonlítható termelés önköltség-változása.

Az önköltség kétségvilágban igen összetett mutatószám, amely érzékenyen reagál a vállalat termelő munkájában, költséggazdálkodásban bekövetkezett változásokra. Rávalíthat a vállalatnak az anyaggal, munkaerővel és munkaidővel való gazdálkodására, a gépek kihasználásának, a műszaki fejlesztési színvonalnak, a szervező-irányító munkának fejlettisére. Az önköltség alakulása azonban — minthogy nem is ez a feladata — nem ad feleletet arra, hogy a vállalat által előállított termékek valóban szükségesek-e a népgazdaság számára. A termelési terv ezt legkisebb és legszükségesebb részleteiben nem döntethet el, hiszen a tervgazdálkodásban nem lehet, nem is volna helyes a termelést olyan részletesen megtervezni, amilyen sokrétűen és változatosan a szükségletek a gazdasági életben felmerülnek. Erré a kérdezésre csak a termékek értékesítésé során, a forgalomba való belépésükkor kapunk választ (áruforgalomba kerülő termékek esetében). Bár a vállalat megrendelés nélkül gyártott, értékesítetlen termékeinek előállítási költségei fölösleges kiadást jelentenek a népgazdaság számára, a vállalat önköltségi mutatóiból erre nem következhetünk. Nagymennyiségi felesleges

¹ Statisztikai Szemle

* Politikai gazdaságtan. Tankönyv. Szikra, Budapest, 1965. 307. old.

termék előállítása — azaz a népgazdaság által a vállalat rendelkezésére bocsátott eszközökkel való pazarlás — esetén is önköltségsökkentést mutat ki a vállalat, ha termékét alacsonyabb önköltséggel gyártotta, mint az előző éven.

Nem vonhatunk le helyes következetést az önköltség alakulása alapján a vállalat munkájáról abban az esetben sem, ha a vállalat a termékek minőségének rontása — a szükségesnél kevesebb vagy gyengébb minőségű anyag felhasználása, egyes munkaműveletek indokolatlan elhagyása — után ért el „megtakarítást”. A termék használati értékének a minőségrontás révén bekövetkezett csökkenése feltétlenül megkárosítja a népgazdaságot, bár a vállalat önköltségi mutatói ilyen esetben is kedvező képet nyújtanak a vállalat gazdálkodásáról.

Nem jelent megoldást a minőségrontás kérdésével kapcsolatban az a felmerült javaslat, hogy a jogosulatlanul kímutatott önköltségsökkentés helyesbítése céljából a vállalat termékeinek önköltségét a minőségrontás által elérte „megtakarítással” vagy a vállalat által adott minőségi engedmények bizonos részével meg kell növelni. Ez a módszer igen sok bizonyalannak rejt magában: egyszer csak nehezen állapítható meg, hogy az önköltségsökkentés milyen része kapcsolódik a vállalat tudatos minőségrontásához, bizonos intézkedés meddig tekinthető műszaki ésszerűséssel, és honnan kezdetődően számít minőségrontásnak, másrészt az önköltség ebben az esetben elterme a könyvelés által kímutott röfordításoktól, megszűnne a termékek önköltségeinek és a vállalat termelési öltéseiének számszerű kapcsolata.

Az önköltségsökkentési mutató ilyen mesterséges, „helyesbítésére” véleményünk szerint nincs is szükség, hiszen van olyan mutatószámunk, amely a szükséglettől eltérő választék vagy rossz minőségű termelés kihatásait a jelenleg is többé-kevésbé érzékelheti: a vállalat jövedelmezősége. Az eredmény alakulásában ezek mellett az önköltséggel kapcsolatban az előzőkben ismertetett tényezők hatása is tükrözött, hiszen maga az önköltség is egyik kialakító tényezője a vállalat eredményének. A vállalat tisztá jövedelmének nagysága attól függ, hogy milyen mértékben teljesítette termelési, termék realizáási és önköltségsökkentési tervét. A vállalat önköltsége és tisztá jövedelme szorosan összefügg: az önköltség csökkenése nyomán növekedik a vállalat tisztá jövedelme.¹² Ez egyben azt is jelenti, hogy az önköltségsökkentés csupán részfeladat mind a vállalat, mind a népgazdaság szempontjából. Egyik eszköze a vállalati eredmény, a népgazdasági akkumuláció növelésének, s ezen keresztül a termelés fejlesztésének, az életszínvonal emelésének.

Az összehasonlítható termelésnél elérte önköltségsökkentést kifejező mutatószám az eddigiekben ismertetett hiányosságai miatt nem ad képet a vállalatok termelésének gazdaságosságáról. Emellett gyakorlati megállapítás során olyan technikai akadályok, ellenmondások merülnek fel, amelyek használhatóságát is erősen kétségesítések. Az egyik ilyen probléma az összehasonlíthatóság fogalmával kapcsolatos.

Az összehasonlítható termelés önköltségalakulása csak abban az esetben jellemző az ipar költséggazdálkodására, ha az összehasonlítható termelés részaránya viszonylag magas, vagyis ha az összehasonlítható termelés a befejezett termelésnek minél nagyobb hányszád képviseli. A magas részarány azonban többnyire csak úgy biztosítható, ha az összehasonlíthatóság

* Politikai gazdaságtan. Tankönyv. Szikra, Budapest, 1955. 517. o.ú.

fogalmát meglehetősen általános meghatározással rögzítik. Ilyen meghatározás mellett azonban tág lehetőség nyílik egyrészt arra, hogy kedvezőtlen önköltségalakulású termék — például kisebb konstrukciójával — esetén — össze nem hasonlítható termékként vegyen számba a vállalat, másrészt arra, hogy össze nem hasonlítható termékeket beszámítson az összehasonlítható termelésbe. Mivel ilyen esetben nem konkrét termékeket, hanem a termékek bizonyos csoportját összehasonlíthatónak, az önköltség alakulását erősen befolyásolhatja a termékösszetételnek az előző évhez képest történő megváltozása.

Ha azt kívánjuk biztosítani, hogy az önköltségsökkentés mérésénél figyelembevett termelés valóban összehasonlítható legyen, egyedileg kellene kijelölni az összehasonlítható termékeket. Ez az eljárás — jelentős adminisztrációs munkatöbblet mellett — az összehasonlítható termelés körében olyan hánypadra szükítené le, ami semmiképpen sem reprezentálná az ipar egész termelését.

A probléma tehát összefoglalva a következő: az összehasonlítható termelés vagy a termékek széles körét képviseli — ebben az esetben az önköltségsökkentési mutató pontatlan —, vagy hivén tükrözi a valóban összehasonlítható termékek átlagos önköltségváltozását — ebben az esetben azonban nem jellemző az egész termelésre.

Az összehasonlíthatóság fogalmának az eddigiekben használatos meghatározása mellett az összehasonlítható termelésbe tartozó gyártmányok önköltségalakulása népgazdasági szempontból nem is nyújthat helyes képet a termelés röfordításainak valóságos alakulásáról. Ennek bizonyítására vegyük azt a példát, amikor egy gép helyett eltérő konstrukciójú, de azonos rendeltetésű, hasonló vagy még nagyobb teljesítményességű típusat kezdenek gyártani, melynek súlya kisebb és termelékenyebb megmunkálási módszerek alkalmazásával csökkenhet az előállításához szükséges munkaidőt is. A gép ilyen esetben, mint össze nem hasonlítható új termék szerepel, s az előállításánál elérte megtakarítást az összehasonlítható termelés önköltségsökkentési mutatójára nem tükrözi, bár a népgazdaság számára ez reális, kézzelfogható megtakarításra jelentkezik. Nagyon nehéz azonban az összehasonlíthatóság fogalmának rögzítésekor helyesen megvonnai azt a határt, amelynél a termék a konstruktív változások esetén új gyártmánynak minősül. Azt kell ugyanis biztosítani, hogy a vállalat az önköltségsökkentés mérésénél se jogosulatlan előnyhöz ne jusson, se indokolatlan hárányt ne szabadon (például exportmegrendelők különleges igényei esetén).

A másik ellentmondás az önköltségsökkentési adatok kidolgozására ésszerűen fordítható számítási munka mennyisége és az adatok pontossága, megbízhatósága között mutatkozik.

Az önköltségtatási megszervezése óta az iparstatistikai adatok közel általában az önköltségi adatok voltak a legkevésbé megbízhatók annak ellenére, hogy a kezdeti maximalista törökvesek — minden termékre kiterjedő egyedi utókalkuláció — igen nagy adminisztratív munkát róttak a vállalatokra.

Bizonyos mértékű javulást jelentett ezen a téren az ügyviteli munka egyszerűsítésével kapcsolatban a számítási és utókalkulációs munka csökkenése érdekében hozott határozat. Az utókalkuláció egyszerűsítése kétirányú volt: egyszerűt a kalkulációs tételek számának csökkenésére, másrészt az egyedi utókalkuláció szüksébb térré való korlátozására irányult. Eredménye

nyeként 1955-től számos iparágban nem gyártmányonként, hanem gyártmánycsoporthonként készül utókalkuláció.

Ha alaposabban megvizsgáljuk ezt a kérdést, világossá válik a következő ellentmondás: teljesen megbízható önköltségi adatokat csak akkor nyerhetnék, ha minden egyes termékét külön utóalkalulánának. Ez gyakorlatilag megoldhatatlan. Ha viszont azt az álláspontot fogadjuk el, amit a számviteli munka csökkentésekor vállásztottunk: azaz megegyezik a vállalatoknak a gyártmányuk csoportos utóalkalulációját, ebben az esetben az önköltségi adatok nem elég pontosak.

Az összehasonlítható termelés megbízható önköltségsökkentési adatainak kidolgozásához olyan nagy mennyiségi számviteli munkára van szükség, amely nem áll árnyban az adatok alapján levonható következtetések, s meghető intézkedések gazdasági eredményével. Ugyanez vonatkozik az önköltségalkulusz részletezéséhez, alaposabb elemzéséhez szükséges mutatószámok kidolgozására is. (Az összehasonlítható termelés önköltségének kalkulációs tételek szerinti megfigyelésére stb.)

Az összehasonlítható termelés önköltségsökkenésének mutatójával kapcsolatban eddig kifejtettek azt a véleményt támasztják alá, hogy a vállalatok munkájának irányításánál és elbírálásánál a jelenleginél egyszerűbb megoldást kell alkalmazni, amely nagyobb lehetőséget nyújt a vállalatok önműködésére, kezdeményezésére, s könnyen összepalcsolható a vállalatok dolgozóinak anyagi érdekeltségével.

Ez a megoldás azt jelenténe, hogy a vállalatok számára jelenleg kötelező erővel előírt nagy számú terveladat közül, amelyek a televízióról csakis részfeladatok rögzítésére szolgálnak, ki kell emelni azt a döntő fontosságú mutatót, amely átfogóan kifejezi a vállalat munkájának eredményességét a közvetlenül összefüggésbe hozható a vállalat dolgozóinak anyagi érdekeltségevel.

Közelebbről ezen az értendő, hogy fokozottabb jelentőséggű kell tenni a vállalat jövedelmezőségét, az elérő nyereség mértékét. A vállalat munkájának értékelésekor, működése gazdaságosságának elbírálásakor elsősorban termelésének jövedelmezőségét kell figyelembe venni, s a vállalat vezető dolgozóit a vállalat jövedelmezőségének fokozásában kell anyagilag érdekeltetni. Ez összönözni fog a termelés fejlesztésére, az értékesítés számvártalansága érdekelni, a szükségsleteknek megfelelő terméknek gyártására és minőségiuk javítására, továbbá az önköltség következetes csökkenésére, a takarékos gazdálkodásra.

Ugyanezzel a kérdéssel foglalkozik W. Brus „Az értéktörvény hatása a szocialista termelésre és a gazdasági összönöző problémája” c. cikkében, s lényegében azonos megállapításokra jut: „Különösen viszgálatra érdemesnek tartom azt a kérdést, hogy az eddiginél jobban kellene összékötni a dolgozók anyagi érdekeletségét a vállalat pénzügyi eredményeivel, nyereségével. Az önálló elszámolás valamennyi elemének, főképpen pedig az árrendszernek helyes megállapítása esetében a vállalat jövedelmezősége a gazdasági tevékenység eredményeit szintetikus formában visszatükrözhetnék a termelési sorába kerülhet. A jövedelmezőségi szintben visszatükrözhetnék a termelési terv mennyiségi teljesítését (különösen az áratermelési tervé), valamint a realizálási tervének, továbbá az önköltség tervének, valamint a termékek minőségi és választék-tervének teljesítését (a realizálás kihatásain keresztül). A nyereség nagyságában ebben az esetben kifejezetten visszatükrözhetnék

az anyagi szankciók is, amelyeket a vállalattal szemben a bank és az átvevők alkalmaznak. Ilyen körülmenyek között a vállalat jövedelmezőségi fokának a vezetői és a dolgozók anyagi ösztönzövel történő összékapsolása komolyan hozzájárulhatna ahoz, hogy a vezetőség és az egész kollektiva figyelmet az alapvető tervműtő köré csonortosítaná.³

Felmerülhet az a kérdés, hogy a jelenleg használatos eredménymutatók közül melyik alkalmára alapján bíráljuk el a vállalat munkáját. Az egyes mutatószámok mellett és ellen a következők szólhatnak:

mutatásainak mellett es ellen a következők szónak:
a) *Uzem* eredmény. A vállalat teljes termelési értékének és termelési költségeinek különbössége. Ebben a tárgydíszakban előállított termékeken és a végzett szolgáltatásokon elöntött nyereség, illetve veszeség jut kifejezésre, azaz a vállalat ipari tevékenységének jövedelmezőséget mutatja meg. Minthogy azonban a tárgydíszak termelésénél jelentkező nyereséget, illetve veszeséget foglalja magaban, nem érkezik benne a vállalat a négyszáz számára szükségtelen termékeket gyártani, s azokat nem tudja árbelesztani.

szig száma szükségekkel termeléket gyárt, s azokat nem tudja értékesíteni. b) *Vállalati eredmény*. Ezt a vállalat értékesített termékeinek elérő árbevételel és az önköltségük szembeállításával kapjuk, figyelembenve a vállalat különfélé bevételeinek és kiadásainak egyenlegét is. Alakulásában — a fogyasztók és felhasználók megfelelő válogatási lehetőségek biztosítása esetén — kifejezésre jut, hogy a vállalat termékei alkalmaskák-e választék szerint és minőségi szempontból a fennálló szükségletek kielégítésére. Hártránya azonban, hogy a különfélé bevételek és kiadások között olyan tételek is szerepelnek, amelyek számonkötevőn torzítják a tárgyidöszak valóságos eredményét (például az előző éveket terhelő nyereségek és veszteségek, előző időszakok termelésével összefüggésben kapott költségek stb.). Ezeket a torzító tételeket azonban számviteli szabályozás útján el lehet különíteni, így ennek a hiányosságnak ellenére a vizsgálandó mutatószámának a vállalati eredményt ajánljuk. A vállalat egész tevékenységéről — beleértve az egyéb népgazdasági ágak körébe tartozó tevékenységet is — ez a mutatószám adja a legátigfogóbb tájékoztatást.

A vállalati eredményterv teljesítésének közvetlen gazdasági ösztönzőként való felhasználását az ipar egyes területein önálló kezdeményezés formájában már meg is valósították. Ilyen kedvező eredményről számolt be dr. Lengyel Károly és Záborzszy Béla „A vállalati eredmény premizálásának tapasztalatai”¹⁴ című cikke.

Az eddigiekben ismertetett javaslat lényegében nem más, mint az önaláll elszámolás alapelveinek érvényesítése.

Mint ismertes, az önnálló elszámoláson elsősorban azt értjük, hogy a vállalat saját bevételeiből fedeli termékeinek előállítási költségeit, ezen felül nyereséggel hozzájárul az egyéb állami kiadások fedezéséhez. Célja az, hogy a legkisebb munka- és termelőszköz rafordítással biztosítja a termelési tervek teljesítését és túlteljesítését. Az önnálló elszámolás elvének maradványtalan érvényesítése esetén — megfelelő anyagi ösztönzőrő biztosítása mellett — a vállalatok eredményük fokozására érdekelben szükségszerűen kényszerülnek a takarékosabb gazdálkodásra, ugyanis „...az önnálló elszámolás elvénk megfelelőben minden állami vállalat érdekelve van abban, hogy tiszta jövedelemre tegyen szert és ez a körülmény az önköltség csökkenésére ösztönzi”⁴⁵

³ *Ekonomista*, 1955, 3. sz. 49. old., lengyelül.

Bér és Norma

³ Politikai gazdaságítan. Tankönyv. Szikra. Budapest. 1955. 519. old

Ezek alapján világos, hogy az eredményterv teljesítésének, mint fő követelménynek előtérbe állításán korántsem azt értjük, hogy a nyereség mutatója mellett sem utóalkulációra, sem a termékek önköltséggalakulásának vizsgatára nem lesz szükség. Nyilvánvaló, hogy a helyes és takarékos gazdálkodás el sem képzelhető anélkül, hogy a vállalat ne ismerje termelésének költségeit, az egyes termékek előállítása érdekében felmerült ráfordításokat, s ne igyekezzék feltárnai az önköltség további csökkenésére lehetőséget nyújtó tartalékokat.

A vállalatokon belül a gazdálkodás helyes irányítása céljából feltétlenül szükség van a költségek alakulásának folyamatos figyelemmel kísérésére. Nem szükségszerű azonban, hogy ennek az operatív jellegű vizsgálatnak olyan módszerrel kell történnie, ahogy jelenleg az összehasonlítható termelés önköltségsökkentését mérjük. A gyártmányokra felosztott költségek vizsgálata helyett vállalaton belül a költséghelyenkénti, felmerülési hely szerinti költségellenőrzés lehet a nagyobb fontosságú. Elsősorban ugyanis ilyen költségtagolás mellett szabható meg konkrét költségsökkentési feladat a műszaki dolgozók részére, s ezek teljesítésének ellenőrzésére is tágabb lehetőség nyílik.

Az eredménymutató előtérbe állításának azonban alapfeltétele a helyes árarányok kialakítása. A vállalati eredményterv teljesítése ugyanis olyan globális mutatószám, mely a jelenlegi, az értéktörvény hatásától egyes területeken függetlenített árrendszer mellett könnyen kijátszható.

Feltétele továbbá a javaslat megvalósításának, hogy a vállalatok szükségletre irányuló és megfelelő minőségű termelését olyan külcső tényezők is biztosításák, mint a vásárlók válogatási, visszavetési lehetősége, a szállítási szerződések jelentőségenek növekedése.

A cikkben tárgyalt javaslat a gazdasági ösztönzők fokozottabb hasznosításának csak néhány kérdésére érinti. A cél az volt, hogy felhívjuk a figyelmet a gazdaságosság kérdésének fontosságára az iparvállalatok irányítása terén és megvitatás céljából közöljünk néhány olyan gondolatot, amely ennek az egész népgazdaságunk fejlődése szempontjából alapvető fontosságú kérdésnek megoldását véleményünk szerint előbbre viheti.

FERGE SÁNDORNÉ:

A KÜLKERESKEDELEM A NEMZETI JÖVEDELEM MÉRLEGÉBEN

A nemzeti jövedelem a legátfogóbb mutatója az egy országban egy-egy időszak alatt kifejtett munka összeredményének. A nemzeti jövedelem-mutató átfogó voltából következik, hogy kiszámítása a statisztikusok egyik legnagyobb feladata. Nagy erőpróbát jelent a rendkívül széles tényanyag statisztikai adatainak biztosítása, összehallítása is, de nem kevésbé az a megfelelő módszerek kiválasztása, alkalmazása. A nemzeti jövedelemszámítás alapvető elvi kérdéseiben nem merülnek fel módszertani problémák, e téren egyértelmű ötömtudatot nyújtanak a marxizmus klasszikusainak idevonatkozó tanításai. Ez azonban távolról sem jelenti azt, hogy a számítás rendkívül széttárgy rendszereiben egyes területek, egyes kérdések tekintetében sem kell önálló munkát végezni a legjobb módszerek kialakítása, alkalmazása érdekében. A cél világos: a feladat a valésség hű feltárása, a lényeges összefüggések kiemelése, a helyes árarányok érzékelhetése. A statisztikai módszerek eszközei a cél elérésének: helyesen alkalmazott módszerek segítségével világosabbá válik ítéletünk, helytelenül megvalósztott módszerek pedig zavarhatják tisztánlátásunkat. A módszertani viták éppen ezért nem elvont skolasztikus szócsaták, hanem a jobb megismerésért folyó harc egyik fontos feltételet képezzik.

Marxista alapokon nyugvó nemzeti jövedelemszámítás Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatalban 1949 óta készül. Az elteké évek során az alkalmazott módszerek sokat fejlődtek. A módszerek tökéletesítéséhez nagymértékben hozzájárultak a Központi Statisztikai Hivatal, valamint más intézmények és intézmények, minthogy a nemzeti jövedelem számítás elvi és gyakorlati — számbavételi és tervezési — kérdéséivel nemcsak a Statisztikai Hivatal dolgozói foglalkoznak. Ez idő szerint a külkereskedelem elszámolásának módszere áll az érdeklődés előterében. E kérdésnek egyrészt az ad különös jelentőséget, hogy nálunk az aránylag jelentős külkereskedelem helyes vagy nem megfelelő módszerei számbavétele nagymértékben befolyásolják a nemzeti jövedelem alakulására vonatkozó adatokat, másrészt az, hogy csak megfelelő módszer segítségével biztosítható a számunkra igen fontos külkereskedelem szerepének, jelentőségenek, népgazdaságunkban elfoglalt helyének megfelelő értékelése. A kérdés tisztázását előbbre viheti, ha a problémákat többen megismerik és többen hozzájárulnak, új szempontok figyelembevételevel. Az alábbiakban ismertetjük a külkereskedelem elszámolásának módszerére vonatkozólag a Központi Statisztikai Hivatal álláspontját. (A nemzeti jövedelem számítás általános alapfogalmait ismertek tételezzük fel.)

A nemzeti jövedelem az adott időszakban újonnan előállított érték, az a társadalom összes bruttó termelési értékének és a termelésben felhasznált termelési eszközök értékének a különböze. Az újonnan termelt érték azokban a használati értékekben testesül meg, amelyek az adott időszakban nem kerülték a termelésben felhasználásra. Ezek lényegében a személyes fogyasztásra kerülő javak és felhalmozási céljait szolgáló termékek. A nemzeti jövedelem mérlegének éppen az az alapja, hogy a nemzeti jövedelmet egyföldi mint értéket, másföldi mint használati értéket fogja fel, és bemutatja az új érték termelésének és az új értéket megtestesítő használati értékkel felhasználásának folyamatát. A nemzeti jövedelem mérleg vázlatos sémaja a következő:

Termékek	Felhasználás
Ipar	500
Mezőgazdaság	200
Közlekedés	100
Kereskedelelem	150
Egyéb ágak	50
Nemzeti jövedelem összesen	1000
Nem termelő fogyasztás :	
Személyes fogyasztás	650
Társadalmi fogyasztás	100
Felhalmozás :	750
Állalapnövekedés	150
Forgóalapnövekedés	100
Együtt	250
Nemzeti jövedelem felhasználás összesen	1000

A nemzeti jövedelem számítás — tervezésben és statisztikában egyaránt — fennálló alapkötetménye az, hogy a nemzeti jövedelmet az adott viszonyok között a politikai gazdaságtan alapelveinek megfelelően határozza meg. A számítást minden valamely adott országra és adott évre, az adott árrendszernek megfelelően kell elvégezni. A nemzeti jövedelem mérlege a tényleges értékesítési viszonyokat tükrözi: a termelés oldalán az értéket az érvényben levő realizálási árakon kell felmérni (vagy megtérvezni). Ugyanígy a felhasználási oldalon az egyes tételek a végző realizálási árakon szerepelnek.1

A nemzeti jövedelem számításnál a kereskedelmet is az anyagi termelés ágai közé soroljuk. A kereskedelemben munkájának eredménye a mérleg termelési oldalán kerül kiemelésre, mint ahogyan a termékek értékének egy része itt realizálódik.

Mind a belkereskedelemben, minden a külkereskedelemben tevékenysége lényegében két mozzanatból áll: vételből és eladásból. A kereskedelemben realizálódó érték az eladási és beszerzési árak különböze. A külkereskedelemben ugyan két vétel és két eladás történik (a külkereskedelmi vállalat egy bizonyos árat belföldön megvesz, ezt különösen deviza ellenében eladja, majd a kapott devizáért ugyancsak különösen árat vásárol, ezt az országba behozza és itt értékesít), azonban a belföldi vétel és belföldi eladás az a két végpont, amely a nemzeti jövedelem szempontjából a teljes külkereskedelmi ügylet eredményét tükrözi. A nemzeti jövedelem számításnál a külkereskedelemben a figyelembe veendő eladási ár az, amelyen a behozott termékeket a külkereskedelmi vállalat a belföldi felhasználónak eladja, a be-

¹ A forgalomba nem kerülő termékekre névre az irányelv az, hogy csak a termékek a forgalomba kerül hasonló termékek árain értékelendők. Ereit itt bővebben nem lépünk ki.

szerzési ár pedig az, amelyen a kivitelre szánt terméket a belföldi termelőt megveszi.

A bel- és a külkereskedelemben tevékenysége között lényeges különbségek is vannak, amelyek kihatnak a nemzeti jövedelem számítás módszerére. Annak tisztázása céljából, hogy a külkereskedelemben tevékenységenek eredményei hogyan kell feltüntetni a nemzeti jövedelem mérlegében, a következőkben néhány absztraktióból indulunk ki. (Az egyszerűség kedvéért sehol sem tárgyalunk külön a külkereskedelmi terhelő, az áru tárolásával, fuvarozásával stb. kapcsolatos költségeket. A kivitel, illetve behozatal összegét már a tételekkel korrigáltnak tekintjük. Ugyancsak elhanyagoljuk az ügyvitellel kapcsolatos — egyébként nem jelentős összegű — anyagköltségeket is, így a kereskedelemben realizálódó értéket az új értékkel egyenlőnek tekinthetjük.)

1. Tételezzük fel, hogy az adott évben, amelyre a számítás vonatkozik, a behozatal és a kivitel egyensúlyban van, az országna a külkereskedelmi áruforgalomból a különöddel szemben sem adóssága, sem követelése nem keletkezik. Tételezzük fel továbbá, hogy az országban érvényben levő árrendszer megfelel az értékvisszonyoknak. Ebben az esetben a termelt új érték külkereskedelmi vállalatoknál realizálódó részének statisztikai számbavétele (vagy tervezése) különös problémákat nem vet fel.

2. Tételezzük fel, mint előbb, hogy a behozatal és a kivitel világpiaci árússzege (devizáértéke) azonos, valamint azt, hogy — az előzőtől eltérően — a belföldi árrendszer nem minden tekintetben felel meg az értéktörvény követelményeinek.

Tételezzük fel továbbá, hogy az adott évben folytatott külkereskedelme az ország számára előnyös. A behozatal valóban szükséges termékekből áll, a kivitel is helyes irányban, megfelelő összetételeben bonyolódik. Mind a behozatalnál, mind a kivitelnél figyelembe veszik az ország szükséleteit, lehetségeit, a gazdaságosság szempontjait. Mégis lehetséges, hogy a tényleges értékvisszonyoknak nem mindenben megfelelő belföldi árrendszer következetében a külkereskedelmi árászolag veszteséges és nemzeti jövedelemhez való hozzájárulása negatív (azaz az exporttermékek belföldi beszerzési ára magasabb, mint az importikkek eladási ára). Ezt az esetet egy példán vizsgáljuk:

Tegyük fel, hogy az ipar nemzeti jövedelmét egy textilgyár termeli, mégpedig úgy, hogy különösi gyapotból készít pamutszövetet. (A festéktől és egyéb felhasznált anyagoktól eltekintünk.) Egy márza gyapotból, melynek különödöbbeszerzési ára 100 forint, 500 négyzetméter szövet készül. A feldolgozás során a gyapot értéke megkétszereződik, egy márza gyapotra 100 forinti új érték rakódik, vagyis a kész szövet teljes értéke 200 forint. Ha az adott évi behozatal egy márza gyapot, akkor a nemzeti jövedelem tényleges értéke helyes árrendszer alapján számítva, amikor a gyapot belföldi átadási árat a beszerzési áraknak megfelelően állapítják meg, a következő lenne (a külkereskedelmi hasznát elhanyagolva):

a társadalmi termék	200 Ft
a felhasznált anyag értéke	100 Ft
ipar nemzeti jövedelme	100 Ft

A 200 forint értékű társadalmi termék felet — 250 négyzetmétert — ismét exportálni kell, hogy a termelést azonos színvonalon folytatni lehessen, 250 négyzetméter pedig belföldi fogyasztásra marad.

A külkereskedelem az adott esetben nem változtatja a nemzeti jövedelem nagyságát, mert a külkereskedelmi vállalat belföldi beszerzésének és belföldi eladásának összege azonos.

Feltételezésünk szerint azonban az országban a belföldön érvényes árarányok nem minden tekintetben felelnek meg az értékarányoknak, azoktól bizonyos vonatkozásban lényegesen eltérnek. A 100 forintért vásárolt gyapotot a textilgyár nem 100, hanem tegyük fel 50 forintért veszi át a külkereskedelmtől. Az összes termelt érték ebben az esetben is 200 forint. A nemzeti jövedelem számítása így alakul:

a társadalmi termék	200 Ft
a felhasznált anyag ára	50 Ft
az iparnál realizálódó nemzeti jövedelem ..	150 Ft

A belföldön érvényben levő sajátos árarányok következtében látyszólag megövekedett az ipari nemzeti jövedelem összege. Ahhoz azonban, hogy az egy mársa gyapotot be tudjuk hozni, változatlanul 250 négyzetméter szövetet kell adnunk, amelynek ára belföldön 100 forint. A külkereskedelem adatai a következők lesznek (belföldi áronak):

behozatal	50 Ft (1 q gyapot)
kivitel	100 Ft (250 m ² szövet)
kiviteli ártöbblet	50 Ft

A külkereskedelem tehát — bár lényegében azonos értékű termék-mennyiséget hozott be és vitt ki, és működése vitathatatlanul hasznos volt, a népgazdaság érdekeit szolgálta, — látyszólag veszteséges. Ez a „veszteség” azonban csak az iparnál jelentkező látyszólagos többlet nemzeti jövedelem ellentétele. Az iparban a valóságosnál több, a külkereskedelemben a valóságosnál ugyanannyival kevesebb nemzeti jövedelem realizálódik. A kettő egyenleg jelenít a valóban megteremtett nemzeti jövedelem összegét:

iparnál jelentkező nemzeti jövedelem	+ 150 Ft
külkereskedelmi jelentkező nemzeti jövedelem (kiviteli ártöbblet)	- 50 Ft
nemzeti jövedelem összesen:	100 Ft

A korábban közzölt mérleg-séma ilyen viszonyok között módosul. Tételezzük fel, hogy az adott évben 50 egység kiviteli ártöbblet volt, amely az iparnál jelentkezett többlet nemzeti jövedelemként. A felhasználás összege és megoszlása változatlan marad, a termelési oldal a következőképpen alakul:

Termelés	
Ipar	550
Mezőgazdaság	200
Közlekedés	100
Bérkereskedelem	150
Egyéb ágak	50
Külkereskedelem (kiviteli ártöbblet)	- 50
Nemzeti jövedelem összesen:	1000

Hangsúlyozni kell, hogy ez a negativum nem veszteség, nem a külkereskedelemtől tevékenységek (és nem is a külkereskedelmi vállalat rossz munkájának) következménye. Az első feltételezés mellett (a szükséges követelményeknek megfelelő belföldi árréndszerben), ha a külkereskedelem nemzeti

jövedelme negatív lenne, akkor ezt valóban kedvezőtlen cserék, lényegében a külkereskedelem rossz munkája okozná, és a negativum valóban csökkenné az ország nemzeti jövedelmét. Itt nem erről van szó. Ez a negativum az országban fennálló, az értéktervény követelményeitől eltérő árarányok következménye, amelyek folytán az ipar látyszólag irrálisan magas nemzeti jövedelmet realizál, aminek ellenére a külkereskedelemben „negatív nemzeti jövedelem” realizálódik. A külkereskedelem nem csökkentette a megteremtett nemzeti jövedelem összegét, hanem a többi népgazdasági ág és a külkereskedelem eredménye együttesen mutatják a helyes összeget. (Természetesen megtörtént az is, hogy az adott árak hatására az egyes népgazdasági ágaknak realizáló nemzeti jövedelem a valóságosnál nem magasabb, hanem alacsonyabb lesz és behozatali ártöbblet keletkezik. Ekkor a külkereskedelemben „behozatali ártöbbletként” pozitív téTEL jelentkezik a termelési oldalon, ami megint csak nem a külkereskedelem jó munkájának eredménye, hanem más népgazdasági ágak termelésének a külkereskedelemben realizálódó nemzeti jövedelem.)

3. Tételezzük fel, hogy valamely adott országnak az adott évben nincs behozatala, csak kivitelle. Például árukölcsönt ad más országnak, vagy meglevő adósságot törleszti, illetve egyenlíti ki. Ha eltekintünk a már korábban megteremtő készletekből történő kivitelről (ami a lényegén nem változott), akkor az adott évben termelt új érték a kivitel forrása. Ha pedig az új érték egy részét kivizsgál az országból, akkor ez a rész nem kerülhet sem belföldi fogyasztásra, sem felhalmozásra. A belföldi fogyasztás és felhalmozás összege csökken, a felhasználási oldalon pedig a kivitel — mint a nemzeti jövedelem felhasználásának egy módja — külön tételeként tüntetendő fel.

Ebben az esetben a korábban közzölt mérleg-séma módosul. Változatlan összetételű és nagyságú termelés mellett 100 egységenyi kivitelt feltételezve, — ha a kivitel például a személyes fogyasztás és az állóalapnövekedés összegét csökkentette — a mérleg felhasználási oldala a következőképpen változik:

Termelés	Felhasználás
Ipar	500 Nem termelő fogyasztás: Személyes fogyasztás
Mezőgazdaság	200 Társadalmi fogyasztás
Közlekedés	Együtt
Bérkereskedelem	100 Felhalmozás: Állóalapnövekedés
Egyéb ágak	Forgóalapnövekedés
Külkereskedelem (kiviteli ártöbblet)	Együtt
Nemzeti jövedelem összesen:	1000 Belföldi felhasználás összesen
	Kivitel*
	Nemzeti jövedelem felhasználás összesen

* Nem tartozik itt feladatokról, csak utalunk rá, hogy vita tárgyát képzelheti e téTEL elnevezése, a részlegesabb a megjelölés, ha a felhasználási oldalon külön tételeként mint „Kivitel” szerepel, de bárhol más megoldások is. Igy például, ha a kivitel más országnak nyújtott körében, akkor esetleg felülírható a felhalmozáson belül, mint tartalékképzés. Ha az ország külföldön elh állampolgárainak ellátását szolgálja, akkor felülni a személyes fogyasztás részeként stb.

Ha az adott évben az ország nem exportál, hanem csak behozatala van, például kölcsönt vesz fel, akkor a behozatal összegével bővül a belföldön felhasználható javak mennyisége, anélkül, hogy a megtermelt új érték összege változott volna. Minthogy a nemzeti jövedelem mérleg feladata a lérrehozott új érték termelésének és felhasználásának kimutatása, a mérleget meghamisítaná az, ha a behozatal a termelési oldalon szerepelne. Tehát — a kivitelhez hasonlóan — a behozatal is a felhasználási oldalra kerül, mégpedig negatív előjellel. Ugyancsak 100 egységnyi behozatalt feltételezve, mely személyes fogyasztásra és felhalmozásra került, a mérleg sémaja a következő lesz:

Termelés	Felhasználás
Ipar.....	Nem termelő fogyasztás: Személyes fogyasztás 700
Mezőgazdaság	Társadalmi fogyasztás 100 Együtt 800
Közlekedés.....	Felhalmozás: Állóalapnövekedés 200
Kereskedelom	Forgóalapnövekedés 100 Együtt 300
Egyéb ágak	Belföldi felhasználás összesen 1100 Behozatal 100
Nemzeti jövedelem összesen	Nemzeti jövedelem felhasználás összesen 1000

4. Tételezzük fel, hogy az adott évben az ország exportál is, importál is, azonban a kivitel (deviza) összege meghaladja a behozatalét. A külkereskedelmi mérleg pozitív, az országnak követelési keletkezett, vagy adósságot törlesztett. Ebben az esetben — a behozatal összegenek erejéig — megváltozott a belföldön felhasználásra kerülő javak egy részének használati értéke. Ez a tény a nemzeti jövedelem összegét nem befolyásolja, csak — esetleg — módosítja a felhasználás egyes tételei közötti arányt. (Ha például a kiállt gépek ellenében fogyasztási cikket hoznak be.) Már részt azonban a kivitelmelő a behozatalt meghaladó összege a nemzeti jövedelem belföldi felhasználásra kerülő részét csökkenti, és ez a nemzeti jövedelem felhasználásának külön tétele. Ezt a kiviteli többletet ugyanúgy, mint az előző feltételezés esetében az egész kivitelt, a mérleg felhasználási oldalán pozitív előjellel kell kimutatni.

Az adott évben behozatali többletet feltételezve, az ország többet használt fel, mint a megtermelt nemzeti jövedelem. Ezt a többletet a felhasználási oldalon negatív tételeként tüntetjük fel.

5. Eddig külön-külön vizsgáltuk azokat az eseteket, amelyekben a külkereskedelem kihatott a nemzeti jövedelem mérlegére. Most rátérünk annak tárgyalására, amikor ezek a tényezők együtt jelentkeznek, és — nyilvánvalóan — különböző módon hatnak a mérlegre.

Tételezzük fel, hogy az árrrendszer nem felel meg az értékviszonyoknak, és olyan irányban hat, hogy kiviteli ártöbblet keletkezik. Ugyanakkor az ország árakutíttel adósságot is törleszt, tehát a kivitel deviza-összege meghaladja a behozatalat.

A kivitelt ekkor két részre kell osztani. Az egyik rész fedeli a behozatalt. Ez a rész következésképpen a behozattal egyenlő deviza-összegű, de belföldi áron számítva — az adott sajátos árvízonyok folytán — meghaladja azt. A különbözet kiviteli ártöbblet, amelyet (a 2. pontban foglaltaknak megfelelően a termelési oldalon negatív tételeként kell kimutatni. A másik része tényleges kiviteli többlet (a nemzeti jövedelem felhasználásának egyik tétele) és így a felhasználási oldalra kerül pozitív előjellel (l. 4. pont).

Feltételezve, hogy a belföldi árvízonyokból adódó kiviteli ártöbblet — mely az iparnál következik többletként — 100 egység, továbbá, hogy a tényleges kiviteli többlet — mely a belföldi személyes fogyasztást csökkenti — 70 egység, a mérleg adatai következők lesznek:

Termelés	Felhasználás
Ipar.....	Nem termelő fogyasztás: Személyes fogyasztás 800
Mezőgazdaság	Társadalmi fogyasztás .. 100 Együtt 680
Közlekedés.....	Felhalmozás: Állóalapnövekedés 150
Kereskedelom	Forgóalapnövekedés 100 Együtt 250
Egyéb ágak	Belföldi felhasználás együtt 930
Nemzeti jövedelem összesen	Nemzeti jövedelem felhasználás összesen 1000

Természetesen nemcsak ez az egy eset fordulhat elő. minden esetben meg kell vizsgálni, hogy a különbözet végő alakulásának milyen okai vannak. A feladat mindenkor az, hogy a teljes különbözet eltérő jellegű összefüvöt szétvállazzuk, és — a fenti elvek szerint — a mérleg megfelelő helyén tüntessük fel. Kétségtelen, hogy ez a megosztás nem könnyen megoldható problémákat vet fel, egy sor gyakorlati nehézséget okoz. A kapott eredmény ennek következtében nem lehet „abszolút” pontos, de a mérlegszámlával szemben támásztatható követelményeknek megfelel. Egyébként semmiféle nehézség nem jogosítathat fel arra, hogy egy kalap alá vegyük a különbözet két egymástól teljesen eltérő jellegű részét, és ezzel elhomályosítjuk az egész számítás egyik fő célját: a nemzeti jövedelem nagyságának kimutatását.

6. A fent kifejtett elvekből kitűnik, hogy nagyon gondosan kell eljárni minden a módszer megválasztásánál, minden pedig a szóhasználat alkalmazásánál. E kérdések fontosságát, az esetleges hibás eljárások következményeit még néhány példával megvilágítjuk.

a) Tételezzük fel (mint az 5. pontnál), hogy az értékarányoktól eltérő árarányok következtében kiviteli ártöbblet keletkezik, mely az iparnál realizálódik, és emellett tényleges kiviteli többlet is van. Ebben az esetben, mint láttuk, két részre kell osztani a teljes különbözetet és egyik részt a termelési oldalon negatív előjellel, másik részt a felhasználási oldalon pozitív előjellel kell kimutatni. Helytelen lenne viszont a teljes (belföldi árákon

mutatkozó) különbözetet a termelés oldalán levonni, és az így kapott eredményt „belföldön elosztható nemzeti jövedelemnek“ nevezni, például a következő módon:

Termelés	Felhasználás
Ipar	600
Mezőgazdaság	200
Közlekedés	100
Belpályára törökítés	150
Egyéb ágak	50
Külkereskedelem	-170
<i>Belföldön elosztható nemzeti jövedelem</i>	<i>930</i>
Nem termelő fogyasztás:	
Személyes fogyasztás	580
Társadalmi fogyasztás	100
Együtt	680
Felhalmozás:	
Állóalap/művekedés	150
Forgóalap/művekedés	100
Együtt	250
<i>Belföldön elosztható nemzeti jövedelem</i>	<i>930</i>

Ez az eljárás egyszerűen eltüntetné a nemzeti jövedelem egy részét, ami pedig tényleges termékekben testesült meg és felhasználása során például az ország külföldi adósságait csökkentette. Behozatali többlet esetén viszont ilyen módszerrel a termelés mellett nagyobb lenne, mint a tényleges nemzeti jövedelem, mert magában foglalna a behozatali többletet is. Csak egyetlen — gyakorlatilag legritkább — esetben egyezne meg a tényleges nemzeti jövedelem ezzel az eredménnyel, akkor ha a kivitel és behozatal devizaösszege azonos.

Ez az elvileg hibás módszert még helytelenebbé teheti a helytelen szóhasználat, ti, az, ha az így kapott eredményt „belföldön elosztható“ nemzeti jövedelemnek neveznének. Kétségtelen, hogy egy-egy időszakban valóban annyi osztható el belföldön, mint amennyi az ilyen mérlegben „belföldön elosztható nemzeti jövedelem“-ként szerepel (fenti példánkban 930) és e téTEL nagyságát valahol ki is kell mutatni. A fentiekben ismertetett helyes elvek alapján készülő mérleg-séma is tartalmazza ezt a tételelt, mégpedig — mint láttuk — a felhasználás oldalán. Nyilvánvaló azonban, az is, hogy e mellett nem szabad elhomályosulnia annak sem, hogy milyen erőfeszítésekkel tettünk adósságaink csökkentésére érdékelben, ami jelenleg egyik legfontosabb probléma, vagy — behozatali többlet esetén — memnyi az, amit bár felhasználtunk, de csak hitelbe kaptunk, idővel vissza kell fizetnünk. A nemzeti jövedelem-mérleg természetesen nem tartalmazhatja a külfölddel való pénzügyi kapcsolatok teljes képét, de minthogy ez a legfontosabb összefoglaló számítás, a legfőbb összefüggéseket meg kell mutatnia. Hozzá kell még tenni, hogy a nemzeti jövedelem számítás ilyen módszer mellett nemcsak hogy nem emelne ki bizonyos fontos tényeket, hanem összességeben éppen visszajára fordított képet adná a valóságos folyamatoknak: az adósságok csökkentése, visszafizetése, ami az ország számára kedvező, lászlólag csökkenté a nemzeti jövedelmet, és így kedvezőlőn képet mutatna, adósságok keletkezése (növekedése) viszont — ami feltétlenül hárányos — a nemzeti jövedelmet a valóságosnál nagyobbnak tüntetné fel, azaz kedvező látzatot keltene.

b) Még helytelenebb lenne az, ha (az előbbivel azonos körülmenyeket, vagyis kiviteli ártöbbletet és tényleges kiviteli többletet feltételezve) a termelési oldalon csak a pozitív tételeket adnánk össze, és ezt az összeget fognánk fel „megtermelt“ nemzeti jövedelemnek, a következő módon:

Termelés	
Ipar	600
Mezőgazdaság	200
Közlekedés	100
Egyéb ágak	50
Megtermelt nemzeti jövedelem összesen	1100

A szóhasználat itt is ugyanúgy hibás volna, mint előbb, mert nemzeti jövedelemnek neveznének egy olyan összeget (a példában 1100), ami a tényleges nemzeti jövedelemnél nagyobb. A nemzeti jövedelem fogalma önmagában jelenti a *megtermelt új értéket*, sem többet, sem kevesebbet ennél. Feltehetően zavaró volna tehát, ha ezt a meghatározott fogalmat más körre terjesztenénk ki.

De a helytelen szóhasználat mellett a nagyobb hiba itt az lenne, hogy ilyen olyan mutatót alkotnánk (és neveznének „megtermelt“ nemzeti jövedelemnek), aminek nincs közgazdasági értelme, nincs anyagi tartalma.

Nyilvánvaló, hogy amit megtermeltek, az fel is használható valamilyen módon. Márpedig ez az ún. „megtermelt“ nemzeti jövedelem tartalmaz egy olyan részt is (a kiviteli ártöbbletet), ami nemcsak belföldön, de sehol sem használható fel, mert nincsenek mögötte termékkel. Vagyis egyszerűen kifejezve ez a rész nem létezik, hanem csak egy máshol mutatkozó, az értéktörvénynek nem megfelelő árarányokból adódó lászsat-többlet ellenfétele. Ez nem a valóban megtermelt nemzeti jövedelem, hanem több annál. Az ilyen módon felépített mérleg hamis képet adna, mert a realizált és felhasználható új értéket a valóságosnál magasabbnak tüntetné fel.

A módszer megválasztásának helyes vagy helytelen volta — különösen aránylag jelentős külkereskedelem mellett — nagy mértékben kihat a nemzeti jövedelem nagyságát, dinamikáját, arányait kifejező adatokra, befolyásolja az összefüggések elemzését. Ezért különösen fontos, hogy az elvileg helyes módszer alkalmazásával a valóság hű és nem eltorzított képet tükrözzen a számítások.

A Szövetségi Statisztikai Hivatal Belgrád egyik legszebb sugárújtán, a Kneza Milosi úton, igen szép és korszerű épületben van elhelyezve. Ugyan ebben az épületben a Szövetségi Tervhivatal is.

A Szövetségi Statisztikai Hivatal önálló szervezet, amely közvetlenül a Szövetségi Vérehajtó Tanáccsal áll kapcsolatban. A kapcsolat lényege az, hogy a Hivatal vezetőjét a Szövetségi Vérehajtó Tanács nevezi ki és a Tanácsnak tartozik felelősséggel. A Szövetségi Vérehajtó Tanács szabja meg a statisztikai munkatervet.

A Szövetségi Statisztikai Hivatal élén az igazgató áll. A Hivatalban — az ideiglenes alkalmazottakat nem számítva — 393 fő dolgozik. A Hivatal hét részlegre (lényegében főosztályra), ezen belül osztályokra tagozódik.

Az egyes részlegek, illetve osztályok a következők: Társadalomstatisztikai részleg, ezen belül Népesedési (népmozgalom), Szociális-kultúrális, Körzolgazatási és Népszámlálási osztály; Termeléstatistikai részleg, ezen belül Ipari, Mezőgazdasági, Építőipari és kommunális statisztikai osztály; Forgalmatatistikai részleg, ezen belül Szállítási és hirközlési, Kereskedelmi és vendéglátóipari, Külkereskedelmi osztály; Szekundér (Közgazdasági) statisztikai részleg, ezen belül Nemzeti jövedelem, Munkaügyi, Pénzügyi, Ár-, Életszínvonal osztály; Önálló („Samostalne”) részleg, ezen belül Repräsentatív módszerek alkalmazása, Nemzetközi statisztikai, Dokumentációs, Vállalati besorolások osztálya és Könyvtár; Technikai részleg, ezen belül Gyári feldolgozás, Kiadványok osztálya, Gépíró részleg, Grafikus osztály, Nyomda, Könyvnyelv, Anyagraktár és Irattár; Személyzeti osztály.

A jugoszláv statisztikai szervezetet — az igazgatási szervezet felépítésének megfelelően — decentralizáltság jellemzi. A Szövetségi Statisztikai Hivatalon kívül a hat köztársaságnak — Szerbiának, Horvátországnak, Szlovéniának, Bosznia-Hercegovinának, Macedóniának és Crna Gorának —, valamint Szerbián belül a két autonóm területnek — Vajdaságnak és Kossuth-Metohijának — önálló statisztikai hivatala van. A köztársasági statisztikai hivatalokon kívül a városokban és a járásokban is van statisztikai hálózat. A köztársasági statisztikai hivatalok nincsenek alárendelve a Szövetségi Statisztikai Hivatalnak, a városi és a járási statisztikai szervezetek nincsenek alárendelve az egyes köztársaságok statisztikai hivatalainak. A köztársasági, városi és járási statisztikai hivatalok vezetőit a megfelelő önkormányzat vérehajtó bizottsága nevezi ki.

Emellett a szervezeti forma mellett, ti, hogy az egyes statisztikai szervek önállók és a felső statisztikai szerviől függetlenek, két kérdés vetődik fel: hogyan van biztosítva a statisztikai munka egysége, és hogy az egyes önkormányzati szervek nem gyakorolnak-e az alájuk rendelt statisztikai szervekre egészsgéten, partikuláris érdekből fakadó befolyást.

Az eddigi tapasztalatok alapján — a kapott felvilágosítások szerint — a decentralizáltság nem ment a statisztikai munka egységének rovására. Az önállóság ér függeléssel mellett ugyanis vannak olyan szervezeti biztosítékok, amelyek lehetővé teszik a legfontosabb kérdésekben az egység megtérítését.

Az első ilyen szervezeti biztosíték az országos statisztikai munkaterv. Az országos statisztikai éves munkatervet a Szövetségi Vérehajtó Tanács hagyja jóvá. A munkaterv minden országosan vérehajtandó időszakos

ZALA JÚLIA:

A JUGOSZLÁV STATISZTIKAI TÁRSASÁG III. PLENÁRIS ÜLÉSE

A Jugoszláv Statisztikai Társaság meghívására 1955. november 17-e és 22-e között Péter György elvtársal együtt Jugoszlávban tartózkodtunk és résztvettünk a Jugoszláv Statisztikai Társaság III. plenáris ülésén. Az ülésen, amelyet Zágrábban, a Horvát Népköztársaság fővárosában tartottak, a Jugoszláv Szövetségi Statisztikai Hivatal vezetői, az egyes köztársaságok statisztikai hivatalainak vezetői, a különböző jugoszláv tudományos intézetek, egyetemek tanárai és munkatársai kívül számos külföldi statisztikus is résztvett. Megjelent az ülésen I. J. Pisarev akadémikus, a szovjet statisztikusok képviselőjében, E. Matyjejev, a Bolgár Statisztikai Hivatal elnöke, P. Išcovici, a Román Statisztikai Hivatal elnöke, G. Herbst, a Csehszlovák Statisztikai Hivatal első elnökhelyettese, M. Shmielewsky, a lengyel statisztikusok képviselőjében, Heidenwag, az Osztrák Statisztikai Társaság ér. J. Griesmeier, a Német Szövetségi Köztársaság Statisztikai Társaságának képviselőjében. A tanácskozás nemzetközi jelentőséget az is emelte, hogy több európai és tengerenteni ország statisztikai szervezete táviratlag üdvözölte az ülést.

A Jugoszláv Statisztikai Társaság, a Jugoszláv Szövetségi Statisztikai Hivatal, valamint a Horvát Népköztársaság Statisztikai Hivatalának vezetői, mint vendéglátók rendkívül szívélyesen és barátosságosan fogadták a külföldi vendégeket, köztük bennünket, magyar statisztikusokat is. Ott-tartózkodásunk idején a Társaság ülésén való részvételen kívül lehetővé tették, hogy megtekintsük Zágrában a „Rade Končar” Villamossági Gépgyárat. A Horvát Népköztársaság elnökhelyettese, a Zágráb Városi Vérehajtó Bizottság elnöke és a Statisztikai Társaság elnöke a külföldi vendégek részére külön fogadásokat írtak.

Az ülés befejezése után Ante Novok, a Jugoszláv Szövetségi Statisztikai Hivatal igazgatója meghívott bennünket Belgrádba, hogy megtekintsük a Jugoszláv Szövetségi Statisztikai Hivatalat, megismérhessük a dolgozók munkakörnyékeit és a Hivatal korszerű technikai felszerelését. Novik elvtárs e látogatásunk alkalmával ismertette velünk a jugoszláv statisztika szervezetét, helyzetét és sajátosságait. Mivel e kérdések ismerete bizonyos mértékben előfeltétele a plenáris ülés napirendjén szereplő néhány probléma megértésének, a következőkben röviden ismertetem a jugoszláv statisztikai szervezet és munka főbb vonásait, sajátosságait.

*

összeírás vagy folyamatos felvételt magábanfoglal. A statisztikai munkatervbén megszabott munkákra vonatkozó kérdőíveket, utasításokat a Szövetségi Statisztikai Hivatal központilag készíti el. A munkatervbén megszabott feladatokat végrehajtásá — ugyancsak a munkatervben előírt módon és határidőre — valamennyi statisztikai szerv részére kötelező.

Az egyes statisztikai szervezetek részéről kiadott jelentések tartalmában, közlési módjának, formájának egységét oly módon biztosították, hogy a Szövetségi Végrehajtó Tanács felhatalmazta és egyben kötelezte a Szövetségi Statisztikai Hivatalt arra, hogy a tájékoztatás egységeségének és arányosságának biztosítása érdekében valamennyi köztársasági, városi, vagy járás statisztikai szerv által kiadandó jelentést a kiadást megelőzően látta-mozson, azaz a kiadást engedélyezze.

A statisztikai munka egységeséget és szervezettsébbé tételét biztosítja a Szövetségi Statisztikai Hivatal kollégiuma is. A Szövetségi Statisztikai Hivatal vezetőin kívül a hat köztársaság és a két autonóm terület statisztikai hivatalának vezetői is tagjai a kollégiumnak. A kollégiumon a statisztikai munka körében felmerülő minden lényegesebb kérdést megvitatnak és ezekről határozatokat hoznak. E határozatokat a kollégium egyes tagjai (tehát a köztársasági statisztikai hivatalok vezetői is) magukra nézve kötelezőnek tartják.

A Szövetségi Statisztikai Hivatalnak továbbá joga és kötelessége, hogy ellenőrizze a területi statisztikai szervek munkáját. A jugoszláv statisztikai vezetői véleménye szerint a szervezeti rendelkezések elegendők ahhoz, hogy a statisztika egységet országosan biztosítás.

Arra a kérdésünkre, hogy az önkormányzati szervek nem igyekeznek-e alájuk rendelt statisztikai szervre egészstílisan, partikuláris érdekből fakadó befolyást gyakorolni, azt a választ kaptuk, hogy ezzel a veszélyteljes gyakorlatilag nem találkoztak, mert az egyes önkormányzati szerveknek nem áll érdekkükben saját munkájuk eredményeit a valóságosnál kedvezőbben feltűntetni. Mint ismeretes a jugoszláv közigazgatási rendszer felépítése ugyanis decentralizált, ami többek között azt is jelenti, hogy a felsőbb önkormányzati szervek nem vonják felelősségre az alsóbbakat olyan gazdasági feladatok végrehajtásáért, mint a vétés, begyűjtés, állatszaporulat, ipari termelési tervezet teljesítése stb., hanem csak néhány feladat teljesítését, elősorban a gazdálkodás eredményét — az előírt nyereség befizetését — kérík számon.

A statisztika és a tervezés közötti kapcsolat nem olyan szoros és közvetlen, mint nálunk. Ez a sajátosság a jugoszláv tervezési módszer jellegéből következik. A jugoszláv társadalmi tervet — sokoldalú és részletes számitások alapján — a Szövetségi Tervhivatal készíti el és a Szövetségi Végrehajtó Tanács hagyja jóvá. A jóváhagyott terv csak a népgazdaság fejlesztésének legfőbb mutatóira terjed ki. A központilag jóváhagyott leglényegesebb tervmutatók a következők: a nemzeti jövedelem termelési és felhasználása; a felhalmozás hánnya; a beruházásokra fordítandó összeg összesen és ágazatonkénti megoszlásban; a szövetségi tervezben szereplő ún. „kulcsberuházások”-ra fordítandó összeg; az ipari termelés növekedésének üteme összesen és iparszöportonként; főbb pénzügyi mutatók, köztük elsősorban a központi alapba befizetendő nyereséghányad.

A társadalmi terv a népgazdaság fejlesztésének éves programja. A terv

végrehajtását különféle gazdasági — elsősorban pénzügyi — jellegű intézkedésekkel biztosítják. A tervben kitűzött célok megvalósításáért a Szövetségi Végrehajtó Tanács felelős. A tervnek olyan értelemben, mint nálunk, általában nincs címzett jeleje: miniszteriumok nincsenek és a vállalatok nem kapnak tervezettséget. (A vállalatok készítének éves tervet, a tervet a terület szerint illetékes önkormányzati szerv felülvizsgálja, jóváhagyja, de csak a terv egyes részeinek teljesítése — pl. nyereségbefizetés, bérálap — kötelező.) A statisztika ezért folyamatosan nem méri a tervet. A havi, negyedévi stb. jelentésekben csak a fejlődésről vagy az elmaradásról számolnak be. A tervidőszak elteltevel azonban a Szövetségi Statisztikai Hivatal részletes elemzést készít arról, hogyan hajtották végre a társadalmi tervet. E jelentésben rámutatnak arra, hogy volt- és a terv milyen részében lemaradás, vagy lényeges tütlétesítés, mi volt az oka a tervről való elterésnek. A jelentés egyben bírálatot mond magáról a tervről is. A terek előkészítése során a jugoszláv Statisztikai Hivatal szerepe hasonló a magyar Statisztikai Hivataléhoz. Amikor ugyanis a Tervhivatal a társadalmi tervet készít, nagymértékben felhasználja a Statisztikai Hivatal által rendelkezésére bo-csátott adatokat, számításokat.

A statisztikai adatgyűjtések eredményeit nemcsak a tervező szervek, hanem a tudományos dolgozók és általában az érdeklődők széles köré is felhasználhatja, mert az adatok általában nyilvánosságra kerülnek. A Statisztikai Hivatal kiadványai könyvárusítási forgalomban bárki által megszerezhetők. 1955-ben például a Szövetségi Statisztikai Hivatal 180 oldalas kisalakú, igen szép kiállítású zsebkönyvet adott ki. E zsebkönyv a társadalmi és gazdasági élet legfontosabb adatait összefoglalóan tartalmazza. Ezen kívül évkönyvet is kiadtak, amely a zsebkönyvnél sokkal részletesebb. A legfontosabb adatokat az „Index” című folyóiratban havonként rendszeresen közzéteszik. Az egyes köztársaságok és városok statisztikai hivatalai is kiadnak évkönyveket.

A Szövetségi Statisztikai Hivatal valamennyi kiadványát — beleértve a Statisztikai Társaság tudományos folyóiratát a „Statisticka Revija”-t is — a Statisztikai Hivatal saját nyomdájában állítja elő.

A publikált adatok nagy száma lehetővé teszi a közigazdászok számára egy-egy terület konkrét, önnálló vizsgálatát. Igen nagyszámú önnálló adatfel-dolgozóval találkoztunk a Jugoszláv Statisztikai Társaság III. plenáris ülésén is.

*

A Jugoszláv Statisztikai Társaság, amely 1955. november 17-e és 21-e között tartotta III. plenáris ülését, tudományos társadalmi szervezet. A Társaság tagja csak az lehet, akit önnálló statisztikai munkássága alapján a körábbi tagok közé bevalásztanak. Kezdetben igen kevés (10–15) tagja volt a Társaságnak, jelenleg már mintegy 80–90-re szaporodott a tagok száma. A III. plenáris ülésen nemcsak a tagok vettek részt, a résztvevők száma több, mint 200 volt.

Az ülésszak időtartama alatt 35 referátum és számos hozzájárulás hangzott el. A referátumokat a Statisztikai Társaság titkársága sokszorosított formában előre megküldte a tagoknak és a meghívottaknak. Annak érdeké-

ben, hogy a referátumokban felvették a kérdések a külföldiek számára is hozzáférhetők legyenek, az egyes referátumok végehez rövid francia vagy angol nyelvű tartalmi kivonatot is csatoltak.

A 35 referátum legtöbbje három téma: a területi statisztika, a munka termelékenysége és egyes demográfiai kérdések körül csoportosult. A referátumok egy része lényeges, széleskörű érdeklődésre számítottató kérdéseket érintett, másrészre egy-egy részletkérdést vizsgált. Valamennyi referátum rövid volt, az előadók mellőzötték az általanosságokat, általában azonnal rátérték az általuk felvettet kérdés lényegére. Az egyes kérdéseket önálló, konkrét elemzés munka alapján tárgyallák.

Az első kérdéscsoport az új adminisztratív igazgatási területi beosztás statisztikai vonatkozásával foglalkozott. Jugoszláviában az igazgatási területi egységeket átszervezték: a régi 350 helyett jelenleg csak 107 járás van. A statisztikai szervezet területi beosztás is szüksékképen az igazgatási területek új beosztására. Az első előadás — amelyet Ante Novak, a Szövetségi Statisztikai Hivatal igazgatója tartott — rámutatott azokra a jelentős előnyökre, amelyekkel a statisztikai szervezet összevonása jár. Kevesebb statisztikai szerv munkája áttekinthetőbb, könnyebben ellenőrizhető, közelvároson belül a kapcsolat építhető ki a köztársasági és a Szövetségi Statisztikai Hivatal között. A területi összevonások következtében csökken a járási statisztikusok száma és ez lehetővé tette a színvonal növelését. Az eddigi kis járásokban a reprezentáció alkalmazásának nem volt meg a lehetősége. Ezért a szélesebb körben lehet alkalmazni a reprezentációt. Megnőttek a statisztikai elemzés lehetőségei.

A területi statisztika kérdésével foglalkozó további előadások az átszervezéssel kapcsolatos újabb problémákat vetették fel. Külön nehézséget okoz az igazgatási beosztás változásával az időbeli összehasonlítás, azonos területekre vonatkozó időszorok képzése. Az előadások javaslatokat tartalmaztak arra vonatkozóan, hogy milyen mutatókra nézve és milyen egységes módszerrel kell az időbeli összehasonlítást biztosítani. Olyan javaslat is volt, amely szerint a területi összehasonlítást a jövőben nem a változó jellegű igazgatási beosztás, hanem inkább a gazdaságilag összefüggő, egyenmű területekre vonatkozóan kellene elvégezni. Az ilyen állandó jellegű területi beosztásra vonatkozóan — Milos Macura, a Szövetségi Statisztikai Hivatal igazgatóhelyettese javaslata szerint — egy minimálprogramot kellene előírni. A minimálprogram felülné azokat az adatokat, megoszlási és dinamikus viszonyossákmakat, amelyeket az állandó jellegű területekre nézve folyamatosan ki kellene számítani. Más előadók a reprezentáció járásokban való alkalmazásának lehetőségeit vizsgálták és arra az álláspontra jutottak, hogy megfelelően előkészített mintavétel esetén a mezőgazdasági és a népességsztatistikában széles körben lehet alkalmazni a járásokban is reprezentatív vizsgálatokat.

Igen jelentős helyet foglalt el az ülés napirendjében a munka termelékenységének vizsgálata. Különösen érdekesek voltak az ipari munka termelékenységének összehasonlításai (szintetikus) indexével kapcsolatos előadások, illetőleg hozzájárulások.

Az ipari munka termelékenységének szintetikus indexét az ipari termelés volumené és a termelésre fordított munkaidő indexének segítségével lehet megállapítani.

A legtöbb problémát az ipari termelés volumenének meghatározása okozza. A referátumok bírálták azokat a módszereket, amelyek az ipari termelés volumenét a vállalatok által realizált termelés (lényegében vállalati teljes termelés) vagy akár a nettó termelés értékbeni mutatóinak a változása révén fejezik ki. Rámutattak arra, hogy a vállalatok által realizált termelés indexének alakulását — mint ismeretet — a termelés volumenének alakulásától független tényező, a vállalatok közötti kooperáció fokozására is befolyásolja. Ezért a vállalati teljes termelés alakulása — szerintük — nem fejezheti ki a termelés volumenének alakulását.

Elvetendőnek tartották továbbá az olyan módszereket, amelyek az ipari termelés volumenét bármilyen fajta ár segítségével kiszámított értékbeni mutatót alakulásán keresztül fejezik ki. Az elhangzott vélemények szerint az eladási árak nem lehetnek alkalmassak az ipari termékek különböző mértékegységgel kifejezett mennyiségeinek az összesítésére, mert az egyes cikkek eladási áráinak összetétele (az árakon belül az önköltség, nyereséghányad, és forgalmi adó aránya) különböző. Nem tartották alkalmassnak az önköltségi árat sem, mert az anyagérték zavarolás hat a volumen mérsékre. Drágább anyag felhasználása esetén ugyanis a termelés volumenének mutatója nagyobb növekedést mutat, mint mutatna akkor, ha ugyanolyan mennyiségű használati értéket olcsóbb vagy kevesebb anyagból állítottak volna elő. Hangsúlyozták, hogy a fogyatékoság nem szűnik meg akkor sem, ha a számlítás alapjául az Amerikai Egyesült Államokban vagy a nyugat-európai államokban alkalmazott nettó termelési értéket veszik, mert az anyagérték levonása után is különböző az árak összetétele, azaz az egyes cikkekben különböző mértékű a nyereséghányad és a forgalmi adó, ami ugyancsak zavarja a volumenmérést. Ha ugyanis olyan cikkek ből termelnek többet, amelyeknek az árában magas forgalmi adó van, akkor az egész termelés volumenét kifejező mutató gyorsabban nő, mintha azoknak a cikkeknek a termelését növeltek volna, amelyeknek árában nincs forgalmi adó.

Jugoszláviában az ipari termelés indexét a következő módon számítják ki: külön-külön a természetes mértékegységekben kifejezett mennyiségek alapján megállapítják az ipari termelés zömét kitévő és ezért a termelés alakulására jellemző 500 ipari termékre vonatkozóan a dinamikus viszonyossákmányokat. Az 500 dinamikus viszonyossámi összesítéséhez, azaz a termelés volumenének változását kifejező index kiszámításához valamilyen mérlegelésre van szükség. A mérlegeléshez — mint ismeret — nem használják az árakat, hanem abból indultak ki, hogy a termelés mennyiséget alapvetően két tényező — a ráfordított munkaidő és a gépesítettség foka — befolyásolja. E két tényezőt az összesítettség érdekeiben értékformában fejezik ki. A munkaidőt és a gépesítettséget a kifizetett munkabérrel és az amortizáció összegével azonosítják. Az 500 cikk termelésének alakulását jellemző dinamikus viszonyossákmányokat az egyes cikkek előállítására fordított munkabér és amortizáció összegével mérlegelve állapítják meg a jugoszláv ipari termelés volumenindexet. Hasonló módon számítják ki az egyes köztársaságok ipari termelésének volumenindexét is.

A termelékenységi index kiszámításához szükséges munkaidőindexet a munkásleíszám változását kifejező indexszel jellemzik.

A referátumok utaltak az alkalmazott módszer hibáira is. Az 500 cikk termelésének növekedésében nem jut kifejezésre az új cikkek termelésének

bevezetése. A gépesítettség foka és ezen keresztül az amortizáció összege az egyes iparágaknál különböző mértékben változik, ezért megváltoznak azok az arányszámok, amelyek az 500 cikk összesítésének alapjául szolgálnak. A módszernek e fogytékosságai azonban — az elhangzott vélemények szerint — csak kisebb hibalehetőséget rejtének magukban. A hibák csökkenésére időszakonként felülvizsgálják, esetleg megváltoztatják az indexben szereplő cikkek jegyzékét és a mérlegelési súlyokat. Hangsúlyozták, hogy rövid időszakra vonatkozóan az általuk alkalmazott módszer fogytékossága az ipari termelés volumenindexében nem okozhat jelentős hibákat. A lehetséges hibák mértékére vonatkozóan nem álltak rendelkezésre adatok.

A továbbiakban az ipari termelékenységi index alakulását elemezte az egyik előadás. Mivel az ipari termelési indexet, mint változó állományú indexet számítják, szükséges annak a vizsgálata, hogy a termelékenységi index növekedésében milyen szerepe van annak, hogyan nőtt a magasabb termelékenységgel dolgozó vállalatok súlya a termelésben, valamint annak, hogy milyen mértékben nőtt a termelékenység az egyes vállalatokban. Más szóval szükségesnek tartották a változó állományú termelékenységi index mellett a változatlan állományú indexet és az arányeltolódási indexet is ki-számítani.

A referánumok egy része — konkrét vizsgálatok alapján — a mezőgazdasági munka termelékenységének alakulásával foglalkozott. Az egyik előadás a mezőgazdasági munka termelékenységet két mutatóval jellemzette: egy felnőtt férfi (a női és a fiatalkorú munkaerő átszámítási kulcs segítségével, „felnőtt férfi” munkaerőegységen fejezik ki) mezőgazdasági munkaerőre jutó bruttó termelés és egy megművelt, illetőleg mezőgazdaságilag hasznosítható területegyések (hektárra) jutó bruttó termelés mutatójának alakulásával. Egy másik előadás a kezfejés és a tejhozam közötti korrelációs összefüggést vizsgálta.

A harmadik kérdéscsoport Jugoszlávia konkrét *népesedési* problémáival foglalkozott. Elemeztek a jugoszlávai természetes szaporodási mutatók alakulását, külön az egyes vidékek és városok természetes szaporodására, húszassági termékenységgére vonatkozó mutatókat. Összefüggéseket állapítottak meg az egyes területek gazdasági és kulturális fejlettisége, valamint a népmozgalmi mutatók között. Foglalkoztak a jugoszláv csecsemőhaladáság alakulásával és okaival. Igen érdekes volt az az előadás, amely a belső vándorlás kérdésével foglalkozott. A belső vándorlás Jugoszlábiában igen nagymértékű, ami elsősorban az iparosítással függ össze. A háború óta kb. egy millió ember hagyta el korábbi lakóhelyét. A belső vándorlás méreteinek megállapítására — statisztikai megfigyelés hiányában — csak közvetett módszerek alkalmazása révén nyilott lehetőség: a születési és lakóhelyek összehasonlítása révén arra a megállapításra jutottak, hogy 1953-ban a népesség 65 százaléka élt a születési helyén, lényegesen kevesebb, mint korábban.

A többi referátum különféle metodikai kérdésekkel foglalkozott. Az egyik előadó például az egyéni jövedelmek alakulását vizsgálta. A jövedelmet három ismérő — a jövedelem nagysága, foglalkozás és kor — alapján csoportosította. Vizsgálta az elnémítési és a valóságos jövedelemmegoszlás közötti eltéréseket és felvetette, hogy a valószínűségszámítás alkalmazásával következtetések lehet levonni a jövőre vonatkozólag. Több referátum

részletesen foglalkozott a reprezentáció alkalmazásának költségihihatásával, a mintavétel nélküli alkalmazandó módszerekkel és a reprezentatív vizsgálatnál nyert eredmények hasznosíthatóságával.

Egy külön ülés az ún. „matematikai szeminárium” foglalkozott a matematikai statisztika néhány kérdésével, közöttük a sztochasztikus kapcsolatok, a faktoranalízis, a szériaanalízis kérdéseivel.

A Jugoszláv Statisztikai Társaság ülésén és a Szovjeti Statisztikai Hivatalban tett látogatás során számos tapasztalatra tettünk szert. Különösen figyelemremélte az, hogy a reprezentatív módszerekkel sokkal szélesebb körben lehet alkalmazni és a módszerek alkalmazása révén jelentős költségszegélytől függetlenül, sokkal szélesebb körű elemzésre van lehetőség, mint teljeskörű adatfelvétel esetén. Meggondolandó, hogy a mi statisztikai gyakorlatunkban is — különösen a volumenszámításoknál — minden eredményekkel lehet alkalmazni az értékbeni mutatók mellett vagy helyett a természetes mértékelyegységekben kifejezett mutatókat is. Meg kell vizsgálni, hogy milyen ki nem használt lehetőségei vannak nálunk a matematikai módszerek alkalmazásának.

A Jugoszláv Statisztikai Társaság Zágrában tartott XI. plenáris ülésen nagymértékben elősegítette a nemzetközi statisztikai kapcsolatok kiszélesítését azáltal, hogy az ülésen a különböző országok statisztikusainak módjukban volt egymást személyesen megismerni, tapasztalataikat kicsérélni és közös szakmai problémáikat közvetlen beszélgetések révén megvitatni.

SZEMLE

SZEMLÉ

153

A 30 ÉVVEL EZELŐTTI

STATISZTIKAI SZEMLÉRŐL:

... Éppen azért, mert a kisbérletek ügye szoros összefüggésben van a földreform végrehajtásának kérdésével, legfontosabb a kisbérletek területi elhelyezésének alapos vizsgálata. A vármeleg törvényhatóságok adatai végignézve, magas százalékos arányával kimutatják az Alföld néven összefoglalt törvényhatóságok kisbérleteinek nagyságát. Míg ugyanis a Dunántúli dombsorvidék törvényhatóságainak területén a közép- és nagybirtokok összes haszonbérbe adott részének csak 12,1 százaléka a 100 kat. holdon aluli kisbérlet, az Északi dombosvidéken ez az arányszám mindenkor 11 százalék, addig az Alföldön a kishaszonbérletek a közép- és nagybirtokok összes haszonbérbe adott területének 32,9 százalékát teszik ki.

Közöldöműs tényleg az, hogy a földnélküli – mezőgazdasággyal foglakozó – lakosság az alföldi törvényhatóságokban a legnyugatlanabb. A földéhség itt a legérősebb, ennek legalább részleges csillapítását árulja el az a kiemelkedő magas arányszám. Az Alföldön lakó mezőgazdasági nincstelenek megeléhetően tudvaledőleg ilyen megnévezési az a körülálmány, hogy itt nagyon sok az 50–100 kat. holt kiterjedésű paraszt kisbirtok, ezek aránylag igen kevés munkakalmaival nyújtanak tulajdonosaiak erősen ragaszkodnak birtokaikhoz, úgy, hogy még ilyen törpébirtok vétel útján való megszérsére is csak ilyen ritkán van ilyen alkalmat...

megszükségesek is csak ugyan ritkán van ilyen alkalmak...
Ha az arányzásokat, a vármegegy törvényhatóságokon belül tesszük kutatásunk tárgyává, rögtön szemükbe tűnik itten négy alföldi vármegeye magas százalék. Csanád-Arad és Torontál ideiglenesen jogosított vármegeyben a legmagasabb, 60,7 százalék a kishaszonbérletek aránya, utána következik Hajdú 59,2 százalék, Békés 47,9 és Csongrád 43,3 százalékos részesedéssel, tehát minden a négy törvényhatóság arányára erősen túlszárítja az Alföldön a kishaszonbérletekben már említett 32,9 százalékos arányat.

A kishaszonbérletek elterjedésére vonatkozó font ismertetett arányosmárok számszerűleg is megerősítik Konkoly Thege Gyula a Magyar Statistikai Szemle múlt évi 10. számában „Magyarszág földbirtokviszonyai és a földbirtokreform” cím alatt megjelent tanulmányának azt a megállapítását, hogy a földműveléssel foglakozó nincstelenek száma az Alföldön, főleg a most felsorolt négy törvényhatóságban, a legnagyobb; ezekben a törvényhatóságokban a legerősebb az agrárszociálisták propagandája, ítt jelentkezik a földosztásra a legtöbb igényjogosult. Ez a mozgalom a kishaszonbérletek csak részben csillapíthatja, az állam tonálból súrgás teendője a gazdálkodás eredményességének előmozdítása, a szükséges gazdasági felszerelés előnyös feltételére, melyet leendő megszerehetésének biztosítja.

(Magyar Statisztikai Szemle, IV. évf. 1926., 2. sz. 77.-82. old.)

Nezvál Ferenc országgyűlési képviselő hozzászólása a Központi Statisztikai Hivatal költségvetéséhez

Az országgyűlés 1956. évi február 9-i ülésén Nevez Ferenc képviselő, a város- és községgazdálkodási miniszter első helyettese a költségvetést vita során a Központi Statisztikai Hivatal munkájával foglalkozott. Megállapította: „...a múlt évbén javult a Központi Statisztikai Hivatal munkája. A Központi Statisztikai Hivatal járőkzöltetési átfogóbbak lettek, jobban bemutatják a népgazdaság fejlődésének egész folyamatát és az egyes népgazdasági ágak közötti összefüggéseket. Emellették a statisztikai elemzés színvonala is. Javult a statisztikai fegyellem, az adatszolgáltatás megbízhatósága és az érten a ténben is csökkenő neméleg a bürokrácia. Az elmaradt évbén ennek ellenére több esetben előfordult, hogy egyes irányító szervek a statisztikai munka egyterületűsének elvert figyelmén kívül hagyva, újabb rövekkel áratagjékkel támaztottak. Ezekkel az ígyényekkel szemben a Statisztikai Hivatal nem lépett fel mindenig a kellő erőllyel, aminek következtében még számtalan a párburámas és felesleges statisztikai adatgyűjtés. Még minden gyakori az engedélyelküli adatszolgáltatás és szép számmal akadnak ma is megbízhatatlan adatszolgáltatások. Éppen ezért a Statisztikai Hivatal munkáját a következő időben mindenekelőtt a statisztikában megnyilvánuló bürokrácia további csökkenésére és megszüntetésére kell összpontosítani.

A Központi Statisztikai Hivatalnak érvényesítése kell törvénys jogait és szigorúan el kell járnia az engedélyelküli statisztikák elrendelőivel szemben, még, ha azokat a Statisztikai Hivatal szervei készítik is elő. Hasónlóképpen az adatokat meghamisítókkal és az adatszolgáltatási határidők túllépővel szemben is. Felüttentő biztosítani kell, hogy a bizonylati tegyelem érvényesüljön. A statisztikát jobban a tervezés szolgáltatába kell állítani. A Központi Statisztikai Hivatal adatgyűjtéseinak a tervezélesítési ellenőrzés mellett lényegesen nagyobb segítséget kell nyújtanak a tervezések előkészítésében.”

A textilipar fejlődése

1945-1954

A magyar textilipar utolsó évtizedében végigmiben fejlődéséről egy rövid tanulmány keretében minden részletben beszámolni igen nehéz feladat. Néhánz, mert egrész a textilipar gyűjtőfogalommal, amely több iparágat foglal magában, amelyek önmagukban is érdekesek arra, hogy fejlődésükről beszámoljunk, míg másrész egyetlen iparág munkájának értekelésénél olyan rész szempontján, megvilágítandó kö-

A magyar textilipar kialakulása

szeméppontjai tárgyiaknak rovastára lehetséges. Ez a tanulmány nem kíván a textíliára fejleszésének minden problémájára, a tárgytállal egyenlő fontosságú minden kérdésre kiéri, csak néhány fontos terület — egy rövid tanulmány keretében lehetséges — részleteiből megvilágításra köti ki célú.

totta a belső piacot. A profit növelésére a tőkések nem új berendezésekkel látták el gyáraikat, hanem a környező országokban, Csehszlovákiában, Lengyelországban stb. leállított gyárák gépeivel rendezték be üzemeket.

A fejlődést jól mutatja a legfontosabb termelőberendezések számának nagymértekű növekedése:¹

A legfontosabb termelőberendezések száma (db)

Megnevezés	1921.	1929.	1939.
	évbén		
Páratlonföldök	33 000	16 000	334 760
Páratlan-vidékek	4 400	12 000	99 000
Gyapjúföldökök	5 000	1 000	1 000
G. ajpusztavidékek	370	1 800	2 000
Selym-naszívzégek	350	1 200	3 000
Lentilonföldök	10 000	20 700	20 000
Kend rönökösök	1 500	5 500	7 000
Jutaföldökök	10 000	11 000	11 040
Lend-kenderszövökök	600	1 320	1 392

A vállalatot alapító kapitalisták a lehetőségek kihasználására és a piac ingadozására ellen védekezésüket az élelmiszeriparból profillal rendezték be. Az egyik legnagyobb pamutüzemben, a Magyar Pamutiparban például pamutszövetsen kívül selyem- és gyapjúszöveteket, különféle cérnákat, sőt konfekciókiket is gyártottak. A Kistext 10—15 fél nyomával alapnyagot, tarkányszát árakat, ágyneműanyagokat, pamut férfinuhaszöveteket, különféle műselyem ruhaszöveteket stb. szártott

A tökés termelők érdeklődésére megmutatkoztak az egyes vertikális gyártási ágak különböző mértékű kiépítésében: egymásután létesítettek az igen magas hasznót biztosító kikészítőüzemeket, mint a Kartonnyomógyár, Textilfestügyár, Felmayer Kikészítőgyár stb. Ezek a kikészítőgyárok, annak ellenére, hogy kártellen voltak, elés harcban állottak egytámassal, miután kapacitásuk többszöröse volt a szövődék kapacitásának. Nagy aránytanság volt a pamutfonó és a szövőgyárok kapacitására között is. A pamutfonodák létesítése nagyobb tökét igényelt és hosszabb idő alatt törült csak meg, így kedvezőbb volt a tökések számára a szövődék fejlesztése és a fonal behozatala. A pamutgyári iparban a szárazság, a gyapjupári kártolt oroszok 17 százaléka, felsírószisz 15 százaléka, a gyapjupári szővőszisz 10 százaléka, a lenorsói százalék, a jutáosor 20 százaléka és a len-kenderipari szövőgék 20 százaléka. Súlyosbította a helyzetet, hogy a textilipar legtöbb ága, amely importversenyben bírta dolgozott, tisztálatként teljesen felelte a háború alatt, vagy a fasiszták kifosztották, és a gyárok raktárai üresen állottak. A textilgyárák munkájának megingítésére a Szovjetunió barátai segítsége tette lehetséges. Az 1945. évi augusztusban megkötött szerződés értelmében a Szovjetunió évi 30 000 tonna gyapottot szállított készszövet és fonalbérmeuka érhetővé vált.

¹ Arany József: A magyar ipar. Budapest. 1941. 367. old.

A magas profilehetőségek kihasználására sok kis- és középüzem alakult, úgy hogy a textíliápar csaknem minden ágában néhány nagyüzem mellett igen nagyszámú kis- és középüzem is működött. Például a gyáriújparban³ a harmincas évek közepén az összes föndörösökön 60 százaléka, a szövőgápeknél 71 százaléka 9 üzemben koncentráldott, a fennmaradád hányszáz 33 vállalat között oszlott meg.

A termelőberendezések számának növekedésével együtt megnőtt a textíliáipar termelés is, és a hazai iparának, az akkori fogyságvállalkozások megfelelően, az ország szükségletét döntő részben sikerült is kielégítenie, sőt egyes területeken már exportot is bonyolítottak a vállalatok. A korszerűtélen termelőberendezések előlétre is jövedelmező exportot a tökések az alacsonyra szorított munkakörrel értek el. A textíliápar 1938-ban már jelentős helyet foglalt el az ország gazdasági életében: a gyáriápr termelési értékében több, mint egyötödöt a textíliáipar adta és hasonló volt az aránya a munkáleltiszámban is.

A termelés alakulása a második világháború után

A második világháború a textilgyárból is hatalmas pusztítást okozott. A gyárak 93 százaléka szennyezett háborús károk 30 százaléka, termelőképességének felét elvesztette. Súlyos megrongálódott a pamutipar oroszlánományának 30 százaléka, a pamutszövűgállomány 50 százaléka, a gyapjúipari károlt 103 ország 17 százaléka, a fűséríró 15 százaléka, a gyapjúipari szívőszétek 10 százaléka, a lenosrok 4 százaléka, a jutárosok 20 százaléka, és a len-kenderipari tűzösök 20 százaléka.

⁸ Huszár Tamás: A gyapjúipar fejlődése a felszabadulás óta eltelt 10 esztendő alatt. Magyar Textiltechnika, 1955. 4. sz.

SZEMLE

A háborús károkat a hároméves terv megindulásáig már túlnyomórészben pótozták, és jelentősen emelkedett a termelés is: a pamutfonal termelés például 1947-ben az 1938-as termelés 82 százalékát, a pamutszövetszermelés pedig 101,5 százalékát érte el.

Az egész textilipar termelése az 1945. évi mélypontról négy év alatt az 1938. évi szint fölre emelkedett, 1954-ben pedig már közel kétszerese volt.

A termelési érték alakulása (Index: 1938 = 100)	
Időszak	Százelék
1947. VIII.-1948. VII.*	82,1
1948. VIII.-1949. VII.*	91,2
1949.*	110,9
1951.	186,0

Megnevezés	1949.	1950.	1951.	1952.	1953.	1954.
	évet					
Textíliák termelési értéke	100,0	121,0	144,7	157,0	155,2	167,5
Patrontáblák (mennyiségeben)	100,0	114,5	132,6	153,3	144,7	156,3
Patrontáblák	100,0	109,0	120,0	135,3	125,3	135,0
Gyártásiüzletek	100,0	117,3	136,7	169,5	99,8	127,3
Szolgálatiüzletek	100,0	116,2	123,0	12,7	115,4	127,3
Kötöttüzletek	100,0	123,8	170,3	202,0	225,5	275,0
Patronátharcsa	100,0	116,6	136,4	142,7	103,1	127,3

A textilipari termelés az első ötéves terv időszakában alatt az 1953. évi minimális visszaeséstől eltekintve töretlenül emelkedett és közel 70 százalékkal haladta meg az 1949. évi színvonalat.

A textilipar egyes ágainak az ötéves terv időszaka alatti fejlődését az alábbi számok mutatják:

Megnevezés	Az 1954. évi termelés az 1919. évi termelés százalékában	Megnevezés	Az 1954. évi termelés az 1938. évi termelés százalékában
Patumipari	143,2	Patumifonal	219,3
Len-kenderipari	224,0	Pannuszóvet	154,8
Gyapjúipari	156,2	Gyapjúszövet	107,6
Selyemipari	376,8	Selyemszövet	136,4
Kötöttipari	263,6		
Bővállanipari	250,7		
Bőr-, gyapjúipari	277		

(Az egyes iparágak és a fontosabb termékek termelésének indexei közötti eltérések oka igen sokféle. Például a selyemipari és a selyemszövetermelés indexei közötti eltérés oka az, hogy a selyemszövetermelés körülzítése korábban a pamutiparban, később jelentős részben egy újonnan alakult selyemipari vállalatnál történt; a gyapjuipari és gyapjuszövetermelés indexinekkel eltérésük pedig az okozza, hogy 1951. után a kieső gyapjuszövet helyet a gyapjuipari vállalatok révén számosították.) A tárgyi okokon kívül szerepet játszanak olyan tévesítések is, mint például a termelés növekedését a textilipar létrejöttével változalannak gélppárral elítélezik.

A termelőberendezések kihangsúlyosítása (százalékban)		
Év	Egy pamutfonodó orsóval és termelés	Egy pamutszövőgépre éső termelés
1938	100	100
1949	111*	150
1954	131	188

* 1948

Az új pamutfonodák létesítésével, illetve a megfelelő bővítéssel sikeresít ki-kiszöböní a pamutszövődék és fonodák kapacitásában fennálló aránytalanságát:

Egy pamutszövészre eső fonóorsók száma:

Év	db
1938	24
1949	41
1954	43

A legfontosabb termelőberendezések fajlagos teljesítményének alakulását mutatják a következő adatok:

Az ezer orszádra eső, fonaltermelés (kilométerben)

Megnevezés	1949.	1950.	1954.
	évi	évi	évi
Pamutfonodák	470,6	491,0	519,8
Végigép- és -kötő	200,1	310,8	372,1
Fénis gyapjúfonodák	431,2	455,0	
Északi	218,8	214,5	
Lengyelország	300,0	340,0	
K. keleti- és -szomszédi	425,0	391,0	
Jutafonodák	677,0	701,0	

Vetés/szövőgépről:

Pamutszövődék	6 354	6 477	7 000
Gyapjúipari szövődék	3 510	3 715	
Sel csiszolószövődék	5 020	5 750	
Lengyelország-szövődék	3 053	4 579	
Zsíkszövődék	3 976	4 072	

A termelés válásztékának és minőségek alakulásáról sem 1938-hoz, sem 1949-hez viszonyítva nem tudunk részleteket adni, mert a szükséges adatok nem állnak rendelkezésre. Igy csak töredékes adatok, illetve becslések alapján tudunk a termelés e két fontos jellemzőjének változásáról beszámolni. Ismert tény, hogy 1933-ig a textiltermékek választéka bizonyos mértékben összeszűkült. 1933. óta a termékek választéka azonban már jelentősen bővült. Például a

gyapjúipar kollekciójában³ 1953. nyarán 47 minőség, 154 desszín, 615 szín, 1954. nyarán pedig 73 minőség, 198 desszín, 710 szín szerepelt.

A minőség alakulásáról talán még nehezebb képet rajzolni. A textiliipar termékei minőségi osztályozással kerülnek forgalomba, az osztályos áruk arányára tehet használható mutatószám volna, ha a minősítési rendszer nem változtott volna többször is a vizsgált időszakban. Általában annyi megállapíthatunk, hogy 1952-ben egyes textiliipari termékek minősége gyakran nem volt megfelelő. 1952 után textiliipari termékek minősége nagymértékben javult. A javulás nemcsak az áruk különbözősében mutatkozott, hanem jelentős részben a magasabb belső minőségi (tartóság stb.) tulajdonságú áruk gyártásának fokozásában is. A példát itt is a gyapjúiparból veszszük, a szövek anyagosszételelre ugyanis a „fogyaszlói” minősítések igen fontos eleme.

A kártolt szövek gyapjúipari termelésének (g/m²) indexe:

Év	Százalék
1939	100,0
1950	130,4
1952	126,3
1953. I. I. t.	170,0
1954. I. I. t.	181,5

A termékosszététel is a minőséget fejezi ki bizonyos esetekben, így a gyapjúiparban a fésűszövét — kártolt szövet arányára:

A gyapjúszövetermelés százalékos megosztása

Év	Fésűszövet	Kártolt szövet
	aránya	aránya
1939	20,0	80,0
1949	21,4	78,6
1950	29,0	71,0
1952	32,5	67,3

Bár a fésűszövetermelés arányának növekedését bizonyos mértékben a kár-

* Rárdnyos Tamás: A gyapjúszövetermelés kibővítése. Magyar Textiltechnika, 1954. 8. sz. 274. oldal.

* Jusztár Tamás: A gyapjúipar fejlődése a felszabadulás óta. 10 esztendő alatt. Magyar Textiltechnika, 1955. 4. sz.

tolt szöveget minőségének átmeneti viszszesése is szükséges tette, a két szövetfajta arányának ilyen mértékű eltolódása a lakosság jobb áruval való ellátását is jelenti.

Nem valna teljes a kép, amit a textiliipar termelésének fejlődéséről adunk, ha nem említenünk meg, hogy a termelés növelésével együtt hatalmas mértékben, az 1938-as exporthoz viszonyítva kb. tízszázre nőtt a textiliipari exportja. A Szovjetunió, a népi demokratikus országok fontos átvétele a magyar textiliipar termékeinek, de jelentős a textiliipari termékek exportja csaknem a világ minden részébe.

A textiliipar szerkezetének (iparági összetételenek) változása

A textiliipar iparcsoport hat iparágat ölel fel. Nem érdekelten kérdés, hogy az elmulató tizenöt év alatt milyen előrelépések következtek be az iparági összetételeben. Az eltolódást hárrom adatsorban mutatjuk be: a textiliipar termelési értékében (két vállalkozában) és munkáslétszámnak iparági megoszlása. Az összehasonlítás természetesen csak korlátozott érvényű, mert a gyáripar fogalmi meghatározása az összehasonlított két időszakban nem azonos, és a fogalmi eltérés nem egyformában az egyes textiliiparágakban. Az adatokból jelenkező tendenciát azonban ennek elnérére valóságosnak foghatjuk fel.

A textiliipar egyes ágvonalak részesedése (százalékban) a textiliiparcsoport termelési értékében és munkáslétszámban

Megnevezés	Nettó termelési érték		Termelési gyári eladási áron		Munkáslétszám	
	1938**	1954	1938	1954***	1938	1954
Pamutipar	45,3	45,3	47,0	49,6	43,3	48,3
Len-kenderipar	12,9	16,0	12,0	14,2	15,1	16,3
Gyapjúipar	18,0	20,5	19,7	19,3	16,2	18,2
S 1-i ipar	5,1	4,8	7,1	5,6	7,2	4,1
Kötözöváipar	11,7	9,9	10,0	7,2	14,4	9,5
Rövidáruipar	3,5	3,5	2,4	4,1	3,8	3,1
Textiliipar összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* Rövidáruipar együtt.

** Csak a gyáripari statisztikában szereplő anyagköltségek levonását, az amortizáció levonását tekintjük.

*** 1954. évi nettó termelői áronak.

Az adatok szerint 1938-hoz viszonyítva megnőtt a pamut-, a len-kender- és a gyapjúipar jelentősége, lényegében változtatott maradt a rövidáruiparé, és csökkent a selyemipar és kötszöváipar aránya. Feltételezhetően helyesnek kell tartanunk a len-kenderipar arányának növekedését, amely a hazai alapanyagbázis szélesítését jelenti.

A selyemipar viszszesése részben látosztogatásnak csak, mert az 1938. évből a selyemiparban szereplő üzemek közül több üzem most a pamutipar üzemek között szerepel. Kedvezőtlen a kötszöváipar aránylagos lemaradása, amely egyértelűen jelentkezik mindenhangadatossá-

Más képet nyerünk, ha az utolsó öt évet adatait vetjük össze:

A textiliipar egyes ágvonalak százalékos részesedése a textiliiparcsoport termelési értékében és munkáslétszámban

Megnevezés	Termelési érték (1949. évi váltószálat áronak)		Munkáslétszám	
	1949.	1954.	1949.	1954.
Pamutipar	50,9	51,2	51,7	48,3
Len-kenderipar	7,2	9,8	11,9	16,8
Gyapjúipar	22,4	20,9	20,8	18,2
S 1-i ipar	2,8	6,2	4,2	4,1
Kötözöváipar	5,3	8,2	8,2	9,5
Rövidáruipar	2,4	3,7	3,2	3,1

* Rövidáruipar együtt.

A len-kenderipar fejlődése lényegében ellenben az időszakban folyt le (a rövidáruipar munkáslétszáma az 1949. évi 2,2 százalék-

a gyapot jobb minőségi kihasználását segíti elő.⁸

A pamut-, a selyem- és a gyapjuszövűdében a gépeket ún. láncfonalförökkel szerezték fel, ami lehetővé tette a termelékenység növelését és a termékek minőségének javítását. Sok olyan berendezést állítottak üzembe, amelyek növelik a munka termelékenységét, mint a lánckötőgépek, a nyírógépek stb. Új gyártási nyomatokat, gyártási eljárásiokat honosítottak meg, számos korábban nem használt nyersanyag felhasználására került sor. Igy az ötéves terv időszakában indult meg a nylongarancia és fehérneműgyártás, a durva gyapjuszövetek előállítása stb. A kikészítőiparban csak a folyamatos fehérítés és festés bevezetését említik meg. A folyamatos fehérítés eljárásának bevezetése párdaúl 20 000 méter szövet fehérítési idejét a korábbi 36,5 óráról 12,5 órára csökkenti.

A szovjet tapasztalatok alapján vezeték be a textiliparban a tervszerű megelőző karbantartást. Jelenlegéig akkor tudjuk igazán felmérni, ha figyelembe vesszük, hogy a textilipar legnagyobb részében a gépek átlagos életkora 30–40 év között van, és hogy általában hármon műszakban működnek.

Az elérő jelentős eredmények mellett elmaradás, sőt egyes területeken visszaesés is mutatkozik textiliparunk műszaki színvonalában.

Már a bevezetőben említettük, hogy textiliparunk jelentős részben, különösen a szövődék és a szívöbölkészítő üzemek, különböző használt gépekkel létesültek. Ezek a vállalatok alapításakor sem körserű gépek aztán tovább öregedtek, és így szövőiparunk technikai színvonalára elmarad az élenjáró országok színvonalától.

Nem kielégítő a helyzet az automata gépek alkalmazásának területén. Az automata pamutszövőszékeknek az összes pamutszövőszékhez viszonyított aránya Magyarországon és néhány európai országban a következő:⁹

Ország	Százalék
Franciaország	45
Olaszország	35
Belgium	30
Anglia	7
Magyarország	4

⁸ Bolyai – Rognonius: Hazai pamutiparunk 10 esztendeje. Magyar Textiltechnika, 1955. 4. sz.

⁹ Textil Praxis, 1954. 2. sz.

A selyemipari szövőszékek között az automaták aránya Magyarországon 7, ugyanakkor Csehszlovákiában 33 százalék. Hasonló a helyzet a gyapjuszövűszékek automatizálása terén is: más országokban olyan automata szövőgépeket használnak, amelyeknek percenkénti fordulatszáma 120, és a 8 óra alatti elérte visszám 45–50 000, ami kb. 40 százalékkal több a magyar gépteljesítménynél.¹⁰

A gépek állapota az elmúlt években a TMK bevezetésével következében javult, azonban a gépek fordulatszáma alacsony: a különböző szövőgépípusok fordulatszáma a Szovjetunióban alkalmazott gépbérességekkel alig 75 százalékát éri el. A felvétőgépek sebességében még nagyobb a különbség. Nálunk a felvétel sebessége 150–200, a Szovjetunióban 650 méter percenként.¹¹

Lemaradás mutatkozik az új anyagok, a szintetikus fonalak és szálak felhasználásának területén is. A világ textilnyersanyai felhasználásában a szintetikus fonalak és szálak 1953-ban 1,6 százalékos arányúval szerepeltek, Magyarországon 1955-bei is csak 0,2 százalékos volt a súlyuk. Ez a lemaradás nemcsak a belföldi ellátás színvonalát jellemzi, hanem azt is jelenti, hogy az új anyagokból készült cikkek exportja terén is hárányos helyzetbe kerültünk a többi országgal szemben (a nylon fonalból készült harisnyát és zoknit kivéve).

A textilipar túlnyomórészt import nyersanyagokat dolgoz fel. Döntő kérdés ezért, miként használja fel az ipar a rendelkezésre álló nyersanyagot. A fonodai enyagkihatalt vizsgálva, nagyon vegyes képet nyerünk.

A fonodai anyagkihatalt alakulása százalékban

Megnevezés	1950.	1954.
	Évben	Évben
Pamutfonodák	90,1	91,0
Gyapjú-felülfonodák	91,0*	92,8
Gyapjú kárlóffonodák	85,2*	81,7
Lenfonodák	70,5	76,0
Kenderfonodák	73,1	71,0
Jutafonodák	81,1	80,6

* 1952. évi adat.

¹⁰ Gosztonyi Sándor: A textilipar fejlődésének iránya. Magyar Textiltechnika, 1955. 7. sz.

¹¹ U. o.

A összehasonlított két időszakban az egyes iparágak anyagellátása anyagözszetével szempontjából igen különböző volt, s ez az összehasonlítást megnehezíti. Bízonyos azonban, hogy még igen sok a tennivaló az anyagok gazdaságos felhasználásának fokozása terén.

A munkatermelékenység és az önkülség alakulása

A termelés hatalmas ütemű fejlődésében jelentős szerep jutott a munkatermelékenység emelkedésének is. Az 1938-as színvonalhoz viszonyítva az egy munkásra eső termelési érték mutatója a következőképpen alakult:

Év	Százalék
1938	100,0
1949	103,0
1954	141,0

Az egyes iparágaknak az első ötéves terv időszakában elérte fejlődését a következő adatok mutatják:

A munkatermelékenység alakulása 1954-ben 1949-her összehozta (százalékban)

Megnevezés	Egy munkásra eső termelési érték (1949 = 100)	Egy teljesített munkásra eső termelési érték (1949 = 100)
Pamutipar	124,0	119,0
Len-kenderipar	142,1	132,8
Gyapjúipar	144,4	138,2
Kötözvőipar	214,5	106,5
Rávidékutipar	185,0	108,6
Rostipar	90,5	100,2

Az egy főre eső termelési érték évenkénti növekedése százalékban

Megnevezés	1949–1950.	1950–1951.	1951–1952.	1952–1953.	1953–1954.
Pamutipar	10,5	9,3	4,1	– 2,6	1,7
Gyapjúipar	14,1	19,0	– 0,6	3,9	3,1
Len-kenderipar	10,5	7,4	13,0	10,9	– 4,4
U. o.					

A termelékenység fejlődése a pamut- és a rostipar kivételével töretlen volt 1949. és 1954. között. A termelékenység növelésében igen sok tényező játszott szerepet: a műszaki adottságok javulása, a műszaki normáknak egyes területeken történt bevezetése és a prémiumos bérzések alkalmazása a legfontosabb területeken, amely összönözött hatott a dolgozók teljesítményére. Az üzemek között és az üzemekben belül folyó munkavársenyőről lendületet adott a dolgozóknak. Javult a munkaidő kihasználása is, amit a két mutató index közötti eltérés is mutat. A termelékenység növelésében jelentős rész esik a gépi fajlagos teljesítmények fokozására.

A termelékenység növekedése 1953. óta meglassult, sőt egyes iparágakban vissza is esett. (Lásd az alábbi táblát.)

A termelékenység emelkedése megtörpénásnak, illetve helyenként jelentkező visszaeséseknek döntő okát a meglasszta munka- és technológiai fegyelemben, a munkaerő nagymértékű csérélődésében stb. kell keresniük. Ezt mutatja az is, hogy a lazáságok felszámolása után 1955-ben újból jelentős mértékben emelkedett a munka termelékenysége.

A termelékenység növelésének még komoly tartaléka vannak a textiliparban. Itt csak a munkásállomány stabilizálásában rejlő lehetőségekre kívánunk utalni, amelynek megvalósítása a textilipar döntő kérdése, mert az üzeméhez ragaszkodó, ott hűségesen kitartó munkágárda a termelékenység szüntelen emelkedésének egyik feltétele. A jelenlegi helyzet elég kedvezőtlen, mert a munkásoknak csaknem fele két évnél rövidebb ideje dolgozik a vállalatoknál.

Az ipari munkások megozsítása szolgáltati éveik szerint az összes munkáslétsámsz százalékában
1955. III. Si-én

Megnevezés	2 évnél keveseb	3-10 éves	10 évnél több	Összesen	
				szolgáltatási évek rendszere	
Pamutipar	42,4	49,6	8,1	100,0	
Gyapujipar	44,9	46,1	9,0	100,0	
Len-kendipar	44,2	42,7	13,1	100,0	
Len-kendipar	41,5	48,0	10,5	100,0	
Kötöszővőipar	63,8	33,3	7,9	100,0	
Rövidárupar	46,6	49,0	4,4	100,0	
Rostipar	63,8	32,3	5,9	100,0	
Textilipar összesen	45,6	46,1	8,4	100,0	

A női munkások aránya az összmunkás létszámon belül — a célcítményeknek megfelelően — emelkedett.

Női munkások az összes munkások százalékában

Megnevezés	1938.		1955.	
	években		években	
Pamutipar	55,8	67,6		
Len-kendipar	55,2	63,0		
Gyapujipar	55,5	55,6		
Selyemipar	75,4	77,7		
Kötöszővőipar	75,7	82,8		
Rövidárupar	78,4	73,9		
Textilipar összesen	61,9	68,7		

A selyem- és rövidáruparban a női munkások arányának kismértékű viszonye a kikészítőüzemeknek az iparba való beolvasztása okozta.

Kedvezőtlenül alakult az ötéves teridőszaka alatt az alkalmazottak aránya. Az 1938. évi adatokkal történő összehasonlítás nem ad reális képet, mert az alkalmazottak elhatárolása másképpen történt 1938-ban, mint az elmúlt években. 1949-ben az egész textiliparban 24,1 százalék volt az alkalmazottak aránya a munkások számához viszonyítva. Ez az arány 1952-re 28,9 százalékra emelkedett, az 1953-1954-ben végezhető átszervezések eredményeképpen 27,0 százalétra csökkent.

Az alkalmazottakon belül emelkedett a műszaki alkalmazottak aránya, s jelentősen nőtt a nem ipari alkalmazottak csoportja az üzembe helyezett szociális és kulturális létesítmények nagy számának megfelelően.

Az önköltség alakulásáról átfogó képet alkotni megfelelő adatok hiányában alig

lehet. Az első ötéves teriben alkalmazott tervezési és mérési módszer csak egymás után következő két évre vonatkozóan tiszta lehetővő az önköltség összehasonlítását. Igy csak megközelítő számítások alapján állapíthatjuk meg az egyes iparágakban az öt év alatt elérő önköltségcsökkenés hozzávetőleges mértékét:

Megnevezés	Önköltségcsökkenés mérte százalékban az 1938-1954. években (1950. évhez viszonyítva)	
	években	
Pamutipar	1,5	
Len-kendipar	8,0	
Gyapujipar	12,0	
Selyemipar	7,5	
Kötöszővőipar	10,0	
Rövidárupar	21,0	
Rostipar	4,3	

Már a korábbiakban rátámasztunk arra, hogy bár a textilipar az anyagkarékoság, az anyagköltségek csökkenése területén ért el eredményeket, ezek azonban közé sem voltak olyan mértékűek, hogy az önköltség előirányzott csökkenést biztosítottak volna. A lemaradás másik oka a termelékenység nem kielégítő emelkedése volt. A legkisebb mértékű termelékenységemelkedést elérte iparágakban (a pamut és a rost) csökkent az önköltség a legkisebb mértékben, illetve a rostiparban még emelkedett is.

A textiliparágak közül a kötöszővőipar fejlesztésére az eddiginél sokkal nagyobb figyelmet kell szentelni, mert ebben az iparágban az utolsó években különösen jelentős technikai fejlődés következett be. A kötöszővőipar fejlesztését követeli a kötöttárak egyre növekvő térhódítása nemcsak az alsóruházban, de a gyermek- és női, sőt a férfi felsőruhában is. A textiliparban belül tehát

vább kell növekednie a kötöszővőipar arányának.

A lakosság textiliákkal való jobb ellátásának biztosítására emelni kell a fésűsfonal felhasználás arányát a pamut-, a gyapjú- és a kötöszővőiparban. A műszálak, elsősorban a szintetikus szálak felhasználási arányának az egész nyersanyag felhasználásban meg kell közöltenie az eljenő államok színvonalát, mert a szintetikus szálakból készült árucikkek a választék növelése mellett olyan tartós árukkel való ellátást biztosítanak, amely a népgazdaságban a fogyasztók számára is egyszerűen nagyon kedvező.

A textiliparral a második ötéves terben is nagy feladatok várnak. Dolgozó népünket egyre több, jobb és szébb textírávúval kell ellátni. Ezt a feladatot elsősorban a meglevő berendezésekkel kell megoldania. A textilipar munkásai, műszaki és egyéb dolgozói sok nehez feladatot oldottak meg az elmúlt tíz év alatt. Az elmúlt időszak eredményeinek és hiányosságainak felmérése és azokon való oktás, az iparban rejlő tarlakok felárása, a műszaki fejlesztési tervek maradékban megvalósítása segíteni fogja a második ötéves ter valadatának megvalósítását.

Dr. Fillőp Sándor

■ Szabad Nép. 1955. október 19. sz.

Az ipari termelői árak változásának mérése

Iparvállalataink az önnálló elszámolás rendszereben működnek, amelynek egyik legfontosabb alapelve, hogy a vállalatoknak kiadásaiakat saját bevételeikből kell fedezniük. Ezúgy megfogalmazhatjuk, hogy a vállalatok által érvényesített eladási áraknak felül kell műlniük az önköltséget. Az önnálló elszámolás rendszere tehát feltételezi a vállalatok gazdaságos és jövedelmező működését, amiben a dolgozók anyagilag is érdekeltek. Ezek az alapelvek megkövetelik, hogy a vállalatok és irányítószervek nagy figyelmet fordítsanak az árkérdezésre, mert részben az árrendszer helyességétől is függ, hogy az iparvállalatok gazdálkodása eredményes-e.

Ismertes, hogy az önnálló elszámolás alapelve egyes területeken nem érvény-

sülhet kellőképpen, mivel vannak fontos termékek, amelyeknek az ára jóval alacsonyabb mint az önköltség, másutt pedig indokolatlanul afölött van. Ez azt eredményezi, hogy — a termelési és anyagfelhasználási tervekben megszabott költségek ellenére — a vállalatok bizonyos termékek termelését előnyben részesítik, más, főleg veszteséges termékek termelésének rovására. Az árrendszer hibái ezenkívül lényegesen befolyásolják a termelés gazdaságosságát és minőségét is. A Magyar Dolgozók Párti Központi Vezetősége 1955. év novemberében hozott határozata¹ leszögezi: „Ar-, bér-, pénzügyi és hitelrendszerünk nem összönöz elégé a technika fejlesztésére, a takarékos gaz-

■ Szabad Nép. 1955. november 13. sz.

dálkodásra, a minőség javítására." Mind-ebből világosan következik, hogy irányító szerveinknek — amelyek együttesen az árhatások is, az eddigiek többször ismert vizsgáinak az árendzszer és a termelés közötti összefüggések, az árendzszer hibáinak kihatását, mert csakis így lehet a gazdasági mechanizmusok e fontos elemét szocialista gazdaságunk fellendítésének és irányításának hatthatós eszközévé tenni.

Az áraknak az önköltséghoz és más termékek áraiból viszonyított arányának helyességeiről, illetve kihatásáról különösen akkor kapunk világos képet, ha a vizsgált területen az árak megváltoznak és felmérjük az árváltoztatás eredményeket jelentő új törekvéseket, új termelési eredményeket stb. Például bizonyos alapanyagok árának felmérés esetén a termelő vállalatoknál növekszik a termelés, ugyanakkor a felhasználó vállalatoknál jobban takarékosodnak a felmerítő áru nyaggal, vagy azt más anyaggyal helyettesítik, aminek következtében a korábban fennállott krónikus anyaghányi csökken.

Levonhatjuk tehát azt a következtetést, hogy gazdálkodásunk mai körföldményei között minden igazgatóságnak és miniszteriumnak meg kell szervezni az árstatistikát, vagyis azt az elemző munkát, amely az áraknak az önköltséghoz, más termék árához való arányát, továbbá az árak változásának mérékeit és kihatását vizsgálja. Éppen ezért a Minisztertanács előírta, hogy a Központi Statisztikai Hivatal az egész népgazdaságra kiterjedő szervezze meg az árstatistikát, dolgozza ki annak irányelvét és egyúttal arra kötelezte a miniszteriumokat, hogy a szükséges adatokat gyűjtését be és vezessenek árnyalvántartást. A Központi Statisztikai Hivatal ennek megfelelően többek között bevezette az ipari termelő árak változásának mérését.

A Központi Statisztikai Hivatal által előírt adatgyűjtés az árkérdeseknek csak egy részét, mégpedig az „ipari áradási árak” változásának vizsgálatát ölli fel. (Áradási áraknak értjük a bruttó termelő árakat, illetve a forgalmi adó-mentes termékeknek a nettó termelő árakat. Ez utóbbiaknál ugyanis az eladás a nettó termelő árakon történik.) Kívánatos szon-

ban, hogy az irányítószervek a szükséleteknek megfelelően azokra a területekre is kiterjessék az árstatistikát, amelyeken a termelési, önköltségi, jövedelmezőségi stb. feladatok teljesítésére, illetve elemzése ezt indokolják.

A Központi Statisztikai Hivatal az árstatistikai munka megindításához első lépésként azért figyeli meg az áradási árak változását, mert egrészt az ipari termelés teljes értékét (a társadalmi összterméket) az áradási árakon számított termelési érték mutatja, másrészt az áradási árak megfigyelésével viszonylag a legkevésbé munka árán meg lehet alapozni a szükséges árelemzéssel jelentős részét. Azokon a területeken ugyanis, ahol a termékek forgalmi adó-mentesek, (tehát a bruttó és nettó termelői ár egybeesik), az árváltozások számbavétele teljeskörű.

Ebben a cikkben azokat a főbb alapelveket ismertetjük, amelyekre az ipari áradási árak megfigyelésének és az árindex kiszámításának előírt módját építettük.

Az ipari áradási árak indexének kiszámításához az ún. „teljeskörű megfigyelés” módszerét alkalmazzuk. Ez azt jelenti, hogy a beszámolójelentésben minden terméket kell sorolni, amelyeknek ára a vizsgált időszak alatt megváltozott. A felosztott termékekkel egyenként ki kell számítani az árváltozás „súlyát”, vagyis mekkora összegű értéknövekedést vagy csökkenést eredményezett az árváltoztatás a termelési értékeben. Ezeknek az értékeknek az előjelek figyelembevételével számított összegre alapján kiszámítható, hogy a több-kevesebb terméknél végre hajtott különböző mérőtű árváltoztatás a vizsgált terület egész termelésére vonatkozatva mennyire változtatta meg az árszínvonalat. Például egy vállalat által termelt 10 termék közül kettőnek az árát megváltoztatták. Az enyik terméknél az 10 százalékkal emelkedett, a másiknál 5 százalékkal csökkent. Az első termék termelési értéke felelt áron 55 000 forint. A másiké leszámított áron 95 000 forint. A vállalat eredő évi termelésének értéke 12 635 000 forint.

Az árváltozásoknak súlyát, összegét a következőképpen számítjuk ki:

Megnevezés	Árindex (régi ár = 100)	Termelési érték		Különböszég (Ft)
		új árakon (Ft)	régi árakon (Ft)	
A termék	110	65 000	50 000	— 5 000
B termék	95	95 000	100 000	+ 5 000
<i>Együtt</i>	—	1 005 000	1 050 000	+ 45 000

Az árváltozásból következően az egész vállalatnál a termelési érték 45 000 forinttal kisebb, minta nem történt volna árváltozás. Az árváltozás kikapcsolásával (tehát a bázisidőszak árain) számított termelési érték:

$$12 635 000 + 45 000 = 12 680 000 \text{ forint.}$$

Az egész termelésre vonatkozott árindex tehát:

$$I_{\text{ár}} = \frac{12 635 000}{12 680 000} = 0,996, \text{ azaz az}$$

árszínvonal átlagosan 0,4 százalékkal csökken.

Az itt alkalmazott árindex általában képletté az árindexek harmonikus formájából vezetjük le. Ha a forgalmi adóval együtt folyóra értéket termelés:

$\Sigma Q_i \cdot P_i$, és ebből azon termékek értéke, amelyeknek ára változott: $E_i \cdot p_i$, akkor az ipari termelői árindex általában írás:

$$I_{\text{ár}} = \frac{\Sigma Q_i \cdot P_i}{\left(\Sigma Q_i \cdot p_i - \sum \frac{Q_i \cdot p_i}{p_0} \right)}$$

Ez a képlet az általunk előírt számítás meneit mutatja, ahogyan az árindexet számítjuk az igazgatóságoknak és a miniszteriumnak.

Iparágak	A befeljezett termelés				
	értéke termelői folyórákon, forgalmi adóval egész	értéke termelői folyórákon, forgalmi adóval egész	értéke 1954. június 30-i árszintre átszámítva	árfelvétel	árfelvétel
	1955. évi, 1000 Ft-ban				
1	2	3	4 (2+3)	5 (2+4)	
A	3 423 933	— 152 416	3 270 847	104,7	
B	1 218 763	+ 129 312	1 345 073	90,6	
C	4 323 205	— 261 819	4 061 476	106,4	
Miniszterium	8 965 940	— 287 953	8 677 986	103,3	

A Központi Statisztikai Hivatalban az ipari átadási árak indexét még egy viszonylag lényeges tényező figyelembevételelve készítjük el. Ez a tényező az ún. „új termékek” árakalkuláció.

Üj termékek árakalkulációja.

Üj terméken közhasználatban olyan cikket értünk, amelyeket használnál értékeben hasonlít korábban még nem hoztak forgalomba. Ilyenek például a nylombok készült ruházati cikkek, a televíziós vevőkészülék stb. Ezeknek a cikkeknek a köre egy-egy évi alatt viszonylag nagyon szűk, és ha az elvi megondolások ellenére árszínvonalukkal számolni is kellene, a főindex készítésékor elhangyolhatók volnának. (Elvileg sem lenne helyes, ha az előző forgalomba kerülő termékek ár-megállapításait be akarnák építeni az árszínvonal változását mérv indexbe.)

A valóságban az árhatalomnak egy év alatt mégis fizetnernyi „új termék”-re kénytelenek árat megállapítani (nem valószínűleg). Ezek a termékek valójában csak a választéknak, az anyag érzesztélenek, a kiszerelezés módjának stb. változása következtében jelentkeznek „új termékként”. Mivel valamivel mérsékeltetve a hasonló rendelteket régi termékektől, elvben meg van az indok, annak, hogy új árat álapításnak meg rá. Ezeknél a cikkeknek számlonuk kell árváltozásossal, mert áruk a régi termékek árszínvonalához függ. Az új termékek árat ugyanis az ún. „beazonosítás” módszerrel állapítják meg, ami azt jelenti, hogy az árérhősök az új termékezhöz használati értekben, méretben, minőségeben legközelebb álló termék árát veszik alapul, és ahhhoz képest rögzítik az új árat. Mármost, ha a mérték szerepét betöltheti termék ára a vizsgált időszak alatt megváltozott, akkor ilyenkor az új termék ára is alacsonyabb vagy magasabb lesz a bezárási időszak árszínvonalánál, hiszen a „beazonosítás” által megállapítás időpontjában érvényes árához történik.

Ennek figyelembe vételén alapszik az a megmondás, hogy az új termékek árszínvonalának változását tekintik azonosnak a régi termékek árszínvonalának adataikalásával. Ez azt az általában megengetődhető feltételezést foglalja magában, hogy egy-egy iparion belül az új termék köré (száma és volumene) viszonylag arányosan oszlik meg azon termékek között,

zött, amelyeknek ára változott, illetve amelyeké nem változott.

Nem látszott kívánatosnak, hogy a jelenlőlapon az árindex kiszámítását az új termékek figyelembevételével írjuk le, mint az adatszolgáltatóknak, mert az új termékek köre és megoszlása területenként lényegesen változik, árváltozásuk mérték általában nem állapítható meg elég konkréten, és a mechanikus eljárás többször téves eredményekre vezetné. Mivel az adatszolgáltatóknak előírt árindex számításában az „új termékekkel” nem kell figyelembe venni, az általuk számított árváltozás index még nem tekinthető véglegesnek. A Központi Statisztikai Hivatal ezzel szemben az „új termékekkel” is számításba veszi az árváltozást. Megfelelő előzetes vizsgálat után úgy állapítja meg a tulajdonképpeni árindexet, hogy fent ismertetett képletben minden a számláló, minden a nevező értékét csökkeni az új termékek értékelével. (Erre szolgál a jelenlőlapon az új termékek termelési értékére vonatkozó rovat.)

Réfűdáli: valamely iparágban a forgalmi hőt magában foglaló termelési érték fo- lyón 400 millió forint, ebből az „új terméknek” termelési értéke 100 millió forint. A régi termékeknek az árváltozás összege +50 millió forint, vagyis az ár-csökkenés kihatásaként a folyáron számlált termelési érték 50 millió forinttal kevesebb, mint az előző év árára számlított termelési érték. Feltételezve, hogy az új termékek arányosan oszlanak meg a változott és változatlan áru régi termékek között, azokra is ugyanolyan árváltozást számítunk, mint a régi termékekre.

A régi termékeknél az árindex:

$$\frac{(500+50)-100}{450} = 0,889, \text{azaz } 88,9\%$$

Mivel az új termékeknél is 11 százalékos árcsökkenést tételezünk fel, a 89 százalékos árindexet az iparág valamennyi termékére általánosítjuk. Az árváltozás teljes összege tehát:

Az iparágak összesítésekor már a teljes összegekkel számolunk.

Az iparágak összesítésekor már a tel-

összegekkel számolunk.

SZEMLÉ

167

az árváltozás és az „új termékek” termelési értéke viszonylag nagy súlyarányal szerepel, célszerű, ha fenti elgondolások alapján megfelelő mérlegelések és vizsgálatok után szintén helyesbítik az árindíjeket.

Az „új termékek” ármegállapításainál azonban lehetőség van arra, hogy különböző érdekeltek megfelelően az új ár a régi termékek árszínvonalától bizonyos mértékben indokolatlanul is eltérjen. Nem a véletlen hibákról, a kisebb-nagyobb tévedésekkről van szó, mert azokat a felelőtlenekek és kiegyenlítetik egymást. Gyakran az új termékek ára tendenciában magasabb, mint amekkora árat a bekövetkezett változás indokolja. Ez a burkolt áremelések egyik módja. Ezeket az árváltozásokat, — éppen mert az egyes vállalatok és igazgatóságok szándékos törekvései nyomán következtek be, — nem lehet a beszámolójelentésekben bekeríti, és még kevésbé megkaphni. Azt, hogy ilyen esetek előfordulnak, és ezeknek milyen a kihatása, csak külön és sajatos vizsgaattaknál lehet felderíteni. Éppen ezért csupán arra sorítozhatunk, hogy az árakulás elemzések — felhasználva a minőségenhőről és ármegállapító szervek, továbbá a kereskedelemi apparátus gazdag anyagát — példákkal és hozzávetőleges becslésekkel jelzést adjunk az árszínvonal alakulására ható tényezőkről, írva előre a következő években várható árakat. Ez a művelet először a termékek áraként, vagy súlyaránya lényegesen megváltozott. Például 1956-ban egy igazgatóság színvonalról císpénzt termék árát változtatták meg: 20 százalékkal felelőtlen, és ez az áremelés az igazgatóság árszínvonalát átlagosan 2 százalékkal növelte. 1957-ben egyelőre termék ára sem változik, de az előbb említett cikk termelést megszünteti. Az 1956. és 1957. közötti árindex tehet 100. Az 1955. és 1957. év közötti bázis-árándixen valójában szintén 100 százalék, hiszen a termelt termékek közül egyik ára sem magasabb az 1955. évinél. Mégis a láncrendszerek szorza (1,02 · 1,00 = 1,02) 2 százalékos áremelkedést jelez 1957-re is. Ennek a módoszerrel a használata — a képviselő ismerteti gyakorlati elnönyök kívül — mégis megegnehető, mert a többé-kevésbé azonos rendeltekessé cikkekkel megtámadhatnak foglaló cikkcsortpon belül az árak nagyjából egyenletesen alakulnak. Például a gyapjúszerűekbeli a különböző tartósági, színű stb. szövétek árai között nagyjából meghatározott arányuk kell lennie, különben egyes szütfelésekék raktáron maradnak másolatok.

Az ipari átadási árak színvonalának változását az ún. „láncindexek” módszerrel mérjük. Ez azt jelenti, hogy minden évben csak a közvetlen megelőző évre árakhoz számítjuk ki az átrendezés és amikor az árszínvonal mogaázás több éven át, valamely fix bázisidőszakhoz viszonyítva kell kímulatni, akkor az ún. bázisindexeket a láncindexek összeszorozásával képezzük. Például, ha az 1953. és 1954. közötti árváltozás index 105 százalék, tövbabbá 1954. és 1955. között 102 százalék, akkor az 1953. évi bázison számított árindex:

Év	Százelék
1953.	100,0
1954.	105,0
1955.	107,1

denkori árakat egyetlen fix időpont (például

dául 1954. január 1.) árához viszonyítjuk. Ezzel szemben a bázis-indexes módszernél számolunk kell más, de kihatásában az előbbivel legalább azonos méretű hibaforrásal. Ugyanis a forgalomba kerülő új termékek száma az évek során egyre növekszik és egy-két év múlva már ezek ára is ugyanúgy változik, mint a régi termékeké. Mivel azonban az új termékeknek a bázisidőpontban még nem volt áruk, az összehasonlításnál kimeradnak, árváltozást mérni nem lehet. Hosszabb időszak után a torzítás jelentős mértékével.

Ezenkívül a bázisindexes módszer azt követelte volna meg, hogy az adatszolgáltatók minden évben, tehát mondjuk négy év múlva is az 1954. január 1-től bekövetkezett valamennyi árváltozást sorolják fel és gyűjtsék ki a termékek termelési értékét. Igy például 1958-ban az iparigazatosságoknak mindenazon termékek termelési adatait közhelyi árakat, amelyeknek ára 1958-ban eltér az 1954. január 1-i áráktól, tehát amelyeket 1954-, 1955-, 1956-, 1957- és 1958-ban változtattak. Erről munkára még akkor is szükseg van, ha mondjuk 1957. január 1. 1958. december 31-ig egyetlen árváltozás sem következik be. Ez a nagyarányú munka nem állna arányban az elérő eredménynel.

Mivel a láncindexes módszer nem eredményez több hibát, mint a bázisindexes módszer, de ugyanakkor lényegesen kevesebb munkával oldható meg, a láncindexes eljárás mellett döntöttünk.

A láncindexes módszer még egy problémát vet fel, amely a munka technikai egyszerűsítéséből ered, ez pedig az előző év árainak meghatározása. Ha a beszámolási időszakot megelőző évben az árak változtak, akkor röppant nagy munkával ki kellene számítani az előző évi átlagárakat és ezekhez az árához kellene mérni a beszámolási időszak évi átlagárát. Ehetlen a beszámolójelentésben az előző év középén érvényben volt árakat kell alapul venni, ezeket tekintjük az év átlagárainak. Ezen eljárásnak alátámasztására és a keletkező hiba nagyságrendjére a következő elgondolás ad választ.

A ipari termelői árindex kiszámításához az árváltozás kihatásáért jelentkező termelési értékkölbözet megállapítása az alapvető feladat. Ezt az összeget úgy kapjuk meg, hogy a beszámolási időszakban felvett termelési értéket termelékenként elosztjuk az egyedi árindexekkel és a kapott eredményből (amely a bázisidőszak árain számított termelési érték) kivonjuk a folyárón számított termelési értéket. Ez a módszer akkor helyes, ha az egyedi árindexeket éves átlagárakból számítjuk ki, majd ezekkel elosztjuk a beszámolási időszaki termelési értéket, és azután megállapítjuk a két termelési érték közötti különbséget. Amennyiben nem ez a módszert követjük, úgy kell eljárni, hogy a végeredmény az előzővel meggyezzen.

A rendszeresített beszámolójelentésben az árkülönbözet összegét számítjuk ki, anélkül, hogy akár a bázis-, akár a beszámolási időszak átlagárát meghatároztuk volna. Most be kell bizonyítanunk, hogy a nyert eredmény megegyezik azzal az összeggel, amelyet az átlagárok kimunkálása és az árindex szokásos formának alkalmazása esetén kapnánk.

Vegyük először a bázisidőszak árait.

Mint feltéből már említettük, nem követeljük meg cikkenként az évi átlagár kiszámítását, hanem az évközépi (június 30-i) árat tekintjük átlagárnak. Mekkora a hibalehetőség?

Ha az árak a bázisidőszak folyamán nem változtak, akkor bármelyik időpont ára pontosan megegyezik az évi átlagárakat.

Ha azonban az árak évközben változtak, akkor az átlagár attól függ, hogy mekkora az árváltozás előtti és utáni termelés aránya, a két ár közül ahhoz lesz közelebb, amelyen a termelés nagyobb részét elszámolták. Ha ezzel szemben mégis a június 30-i árat vessük átlagárnak, akkor évi egyenletes termelés feltételezve, az előző évben bekövetkezett árcsökkenés esetén a június 30-i ár a valódi átlagárral alacsonyabb lesz, míg az év második feleben végrehaljott árleszállítás esetén a június 30-i ár magasabb lesz, mint a helyes átlagár. (Ugyanis június 30-án még a régebbi magas ár volt érvényben.) Igy tehát minden olyan terméknek, ahol évközben változott az ár, az al-

kalmazott módszer termékenként eltörzítja az árváltozás mértékét.

Ha azonban az évközi árváltozások egyenletesen oszlanak meg az év különböző hónapjaiban, tehát ugyanannyi termék árat csökkenik az első félévben, mint a másodikban, és az árváltozások összegzett kihatása egyenlő, akkor a június 30-i ár alkalmazása esetén pontosan annyi torzítottunk pozitív, mint negatív irányban, tehát a végső eredmény torzítástól mentes lesz.

Mekkora a reális alapja ennek a feltételezésnek? Először is ismertes, hogy az iparban az árváltozások nagyobb része január 1-i hatállyal lép érvénybe, így az esetek túlnyomó többségében a június 30-i ár pontosan megegyezik az évi átlagárral. A hibaforrás tehát már viszonylag szűrű területre szorul. Másodsorban nincs okunk azt feltételezni, hogy tendenciálisan az első félévben vagy csak csupa kis szülyi és kevésbé, vagy csak a termelésben csupa nagy súlyú szereplő cikk árat változtatják meg, míg a másik ártalan fordítva következik be az árváltozás. A hibaforrás késégekivel fennáll, ami azt a feladatot tüzi elénk, hogy az évközi árváltozások időbeli megosztására is fordítunk figyelmet.

Ezekután vizsgáljuk meg a beszámolási időszak árainak figyelembevételét. Ott nincs semmi probléma, ahol a termékek ára a beszámolási első napján változott meg, és egész évben érvényben maradt, mert az ár itt is megegyezik az évi átlagárral.

Ha a beszámolási év későbbi időpontjában változott meg az ár, akkor úgy kapunk helyes eredményt, hogy az egész évi termelésből csupán az árváltozás utáni időszak termelési értékét vesszük figyelembe, és a beszámolási időszakhoz csak az árváltozás utáni új árat állítjuk be. Vegyük példaként azt az esetet, amikor valamely termék ára a bázisidőszakban változatlan volt, és azt a beszámolási évben október 1-én 20 százalékkal felémelték. A termelés minden negyedében 200 tonna, az ár pedig 10, majd 12 forint volt.

Az egyedi árindex ezek szerint 12:10 =

1,20. A figyelembevendő termelés mennyisége 200 tonna, ennek az új áron számított értéke 2400 forint. Ha ezt a termelési értéket elosztjuk az egyedi árindexszel 2400:1,2 = 2000 forint, akkor a bázisidőszak árain számított termelési értéket kapjuk meg. A két termelési érték különbözetet (2400 - 2000) = 400 forint (ár-emelkedés). Ez az összeg pontosan meggyezik azzal a különbözővel, amelyet a két átlagáron számított termelési érték kivonása után kapunk.

Fentiekben az ipari termelői árindex elkezdetének csak főbb kérdéseivel foglalkoztunk. A gyakorlatban azonban nemcsak ezeknek előírás szerint megvalósítása okoz feladatot, hanem jól meg kell oldani azokat a sokrétű, elvi és technikai problémákat is, amelyek a különböző helyi adottságoknak megfelelően a legkülönbözőbb formában tömegesen vetődnek fel, és amelyeket nem lehet egységes kitöltséssel utasításban szabályozni. Az eredmény attól függ, hogy egyrészt az igazatosságok és miniszteriülménye ismerik fel ennek a munkának a jelentőséget, és milyen nagy gondjal foglalkoznak vele, másrészt, hogy problematikus esetekben mennyire képesek önellőrön és értelemszerűen kiválasztani a helyes megoldást.

Az ipari termelői árak változásának merényséiről a fenti ismertetett rendszerekben ez év elején szerezzük az első tapasztalatokat. Az elérő eredmények és levont következtések — akkor is, ha csak a probléma és azok egy részét talál — nem is sikérül teljesen megoldani — mégis előrehaladást jelentenek ezen a területeken. A következő időszakban a hibák kiküszöbölésével, a munka jobb felmérésével, és ütemezésével, részítsébb követelmények kiszabásával a kezdeti eredményeket többé lehet növelni és a jövőben jobban lehet biztosítani az árstatistikai elemzések feltételeit.

Árvay János
Szabó László

A Bogyűjtési Minisztérium statisztikai munkájának néhány kérdése

A 2092/13/1954. sz. MT határozat szerint „A beszámolási rendszer (program) kialakításának jelentégi rendszerét úgy kell továbbfejleszteni, hogy az 1952. évi VI. törvényben meghatározott alapelvek megfelelően egy-egy miniszteriumon belül az illetékes miniszter legyen felelős az egész területén folyó statisztikai munka megszervezéséről, tehát a beszámolási rendszer kialakításáért, a bonyolatok megtérítéséért, rendszeres ellenőrzéséért, a statisztikai fegyelem biztosításáért”.

A mezőgazdasági termékek szervezett begyűjtéséért, a begyűjtési tervek teljesítéséért elsősorban a Bogyűjtési Minisztérium felelős. Ennek alapjára a begyűjtési statisztikai megszervezése is a Minisztérium feladata lenne. A Minisztérium azonban csak a begyűjtés elvi irányításával és megszervezésével foglalkozik, a mezőgazdasági termékek átvételét — a termények kivételevel — más miniszteriumok, illetve szervek irányítása alá tarozó vállalatok (az élő állatok, tej és bor átvételét az Élelmiszeripari Minisztérium vállalatai, a lojás, baromfi, zöldség és gyümölcs átvételét a földművelőszövetkezetek) végzik.

A begyűjtés elvi irányítását és szervezését a Minisztérium — a kb. másfél évet követően létrehozott — begyűjtési hivatali szervezete útján biztosítja. Ez szervezet (a begyűjtési megbízottak széles hálózata, a járási és megyei begyűjtési hivatalok) elsősorban a kötelező beadással kapcsolatos feladatakat látja el, a szérides és szabadfelvásárlást csak ellenőrzi.

A fentiekben ismertetett szervezeti felépítés következtében a Bogyűjtési Minisztérium, bár felelős az egész begyűjtési statisztikáért, nem feladata — a terményforgalmi vállalatok kivételevel —, hogy az átvévo vállalatok statisztikai munkáját is megszervezze és ellenőrizze. A Bogyűjtési Minisztérium irányelvét ad az érdekeltek miniszteriumoknak a vállalatok adatszolgáltatásának megszervezéséhez, annak érdekében, hogy a munkájához szükséges adatok rendelkezésre álljanak.

A következőkben vizsgáljuk meg, hogy a Bogyűjtési Minisztérium hogyan tett eleget az említett miniszteriumi határozatban megjelölt követelményeknek, hogyan alakította ki a begyűjtési hivatalok beszámolási rendszerét, az adatok bizonylati alátámasztását, továbbá hogyan szervezte meg a rendszerek ellenőrzést és szállíttatta meg a statisztikai fegyelem.

A Bogyűjtési Minisztérium a begyűjtési hivatalok beszámolási rendszerének kialakítása terén kétségtelenül ért el eredményeket. 1955. folyamán egységesen szabályozta a községi begyűjtés megbízottakat, a járási és megyei begyűjtési hivatalok adatszolgáltatási kötelezettségét. Ezzel megszüntette azt a helytelen gyakorlatot, hogy az egyes járás, vagy megyei hivatalok öltözkezben, többször szakszolgátról adatigényekkel terhelik az alájuk rendelt szerveket, sőt több esetben a vállalatokat is. Ügyesített a műlt év folyamán rendezte a Minisztérium a begyűjtést lebonyolító vállalatoknak a begyűjtési hivatalokkal szemben fennlőző adatszolgáltatási kötelezettséget. Mogszerzézte az egységes nyilvántartási rendszert a vételi jegyek alapján, biztosította a statisztikai adatok nagy részének bizonylatait.

A begyűjtési hivatalok beszámolási rendszerének azonban több hibája van:

1. A begyűjtési szervezet beszámolási rendszer tűlságosan bonyolult és túlmeztetett.

Az egyes jelenésekkel a begyűjtési megbízottaknak, illetve járási és megyei hivataloknak különböző időközökben kell elkötelezően, például a termény és bor begyűjtéséről heti, az állatok és általi termékek begyűjtéséről dekád és havi jelenést rendszerezették. A gabonabogyűjtés időszakában két napos jelenést és hetenként készítő cséplési jelenést is kér a minisztérium. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek beadásáról a beadási követő napon kell jelenést készíteni. Minden hónap 20-án „Séríts fedezeti kimutatás”

c. jelentés, 28-án „Sertés begyűjtési határidő napló” c. jelentés készül stb. stb.

A községi megbízott hetijelentése kb. 150, havi jelentése pedig mintegy 200 adatot tartalmaz.

A községi megbízott a heti jelentésében adatokat szolgáltat arról például, hogy a termelők közül a cséplést (begyűjtést) hánynak fejezték be (halmozva), mennyi a határidőn belül teljesített termelők száma (halmozva), a jelentés napján a háratalékosok száma ebből mennyi az egy hónapban teljesített háratalékos, mennyi a helyszínen elszámláltatottak száma, meg kell adni a helyettesítésre előjegyzettek, a tanács felszólítások számát stb.

A heti jelentés 150 adatából kb. 50 hasonló természettel.

A „Sertés begyűjtési határidő napló” c. havi jelentésben a községi megbízott a járási hivatalnak név és cím megjelölésével köteles közölni, hogy a megnevezett termeli a következő hónapban mely napon adja át a sertést, a „Séríts fedezeti kimutatás”-ban (ezt a jelentést a Minisztérium is bekéri) azt is megadja, hogy hárrom hónap művén mennyi lesz a beadandó szerések száma és ezek jelenleg milyen súlyúak.

A megyei begyűjtési hivatalok saját szerveik adatszolgáltatásán kívül az átvételelhető foglalkozó vállalatoktól is kapnak adatokat. A vállalatok jelentései, amelyeket a megyei hivatalok részére készítettek, igen részletesek és gyakorlati, például a tejbogyűjtésről a vállalatok napi, tövábbá dekád-jelenést adnak, ez utóbbiham minnenként mutatják ki a begyűjtött tej mennyiségét. Havi jelentésükben közösenként és járásoknál is közlik a kötelező beadásra átadott tej mennyiségét.

E lényegében párhuzamos adatszolgáltatások azt a célit kívánják szolgálni, hogy a begyűjtési szervek és vállalatok adatainak helyességét eggyeztessék útján biztosításuk. Az adatok helyességének ilyen módon történő biztosítása elvileg helyes. Jelenleg azonban az eggyezés csak igen nagy munkával lenne megvalósítható (az adatok közötti eltérések tisztázásához gyakran a vételi jegyekig lemenő eggyeztetésre lenne szükség), ugyanakkor a begyűjtési szervek a rendszerek évi napon kell jelenést készíteni. Mindezen hónap 20-án „Séríts fedezeti kimutatás”

nak véve, hogy e munkát elvégez nem tudják. Ezért általában csak megállapítják, hogy az adatok eltérnek, a részletes eggyeztetés, a hibák megállapítása és így a felelősségre vonás rendszerint elmarad.

Ilyen körülmények között a párhuzamos adatszolgáltatás nem felel meg céljának. Súlyosbítja a helyzetet, hogy a Minisztérium megelégedve az eggyeztetés formalis lehetőségével, nem fektet elég súlyt az adatszolgáltatás megjavításának legfontosabb eszközére: a helyszíni ellenőrzésekre.

2. Gyakori a statisztikai jelentések módosítása. 1955. szeptemberében például a Minisztérium hetijelentést rendszerezített a kucoricaártékesítési és serjeszhizálatási szervszökötsékről. A jelentést az utasítás kiadása után néhány nappal már kibövítették. A begyűjtési hivatalok 1955. II. félévi adatszolgáltatását októberben több olyan mutatóval (összes háratalékosok száma, határidőre át nem adott szerések mennyisége stb.) egészítették ki, amelynek szükségeséggel már a beszámolási rendszer júniusi rendezése alkalmával is előre láthatották volna.

A Bogyűjtési Minisztérium ellenőrzési munkája egyes területeken fejlődött az utóbbi években. A Minisztérium például az adatok alapos ellenőrzésével biztosítja, hogy hamis vagy téves adatok alapján egy megye, járás vagy község se részesülhessen versenyvitában stb. A Minisztérium ellenőrzési munkájának fejlődése azonban korántsem kielégítő. A begyűjtési szervek adatszolgáltatásának rendszeres ellenőrzését nem szervezik meg. Nem ellenőrzik kellőképpen a megyei hivatalok adatainak helyességét.

A megyei begyűjtési hivatalok a megye vezetőit a hozzájuk beérkező járási adatokból tájékoztatják. A járási hivatalból beérkező adatokat azonban érdemben nem minden vizsgálják felül, előfordul, hogy az ellentmondó vállalati és hivatali adatokat nem tisztázzák. Az alsób szerveknek kevés ellenőrzést végeznek, így a munka helyes elvégzéséhez sem adhatnak megfelelő útmutatást. A járási hivatalok statisztikai ellenőrző munkát jövőre nem végeznek, a végezett ellenőrzések is általában mechanikusak és nem járulnak hozzá a községi adatok megbízhatóságának megjavításához. Igy például nem se-

githette elő a munka megjavítását a gyomai járási begyűjtési hivatal előadójának az endrődi begyűjtési hivatal ellenőrzési könyvében olvasható 1955. március 28-i bejegyzése: „Megállapítottam, hogy az előadó és a megbízottak között szakadék van, nincsen kollektív szellem. Utasítottam a vezető elvtársat, hogy a szakadékot 48 órán belül szüntesse meg, és a kollektív szellemet építse úgy ki, hogy egy az egészért és az egész egyért.”

A begyűjtési szervezet statisztikai beszámolórendszerének hibái és az ellenőrzés elhanyagolásának következményeként a közölt adatok nem egyszer hibásak. Például a Somogy megyei tabi járási begyűjtési hivatal 1955. augusztus 13-i jelentésében szerint a termelőszövetkezetek a jelentés időpontjában 774 mázsa tavaszi búzát csepelelt, az augusztus 18-i jelentés szerint — az eddig elcsepelt gabonával együtt — csak 316 mázsát.

A Hajdú megyei Báránk Község begyűjtési előadójához a püspökladányi járási begyűjtési hivatalnak telefonon 126 mázsa vágósértés begyűjtését jelentette, írásbeli jelentésében pedig 101 mázsa szerepelt. A püspökladányi begyűjtési hivatal összesítőjében — ahelyett, hogy megvizsgálta volna, melyik adat helyes — a telefonon jelentett mennyiséget szerepeltette, mivel az kedvezőbb volt. (A helyes adat 95 q.)

A Békés megyei Endrőd község begyűjtési megbízottja 1955. március 20-i dékádjának során 15 mázsa helyett 18 mázsa tojás és 12 mázsa helyett 14 mázsa baromfi begyűjtését jelentette. Versenjenységesen 471 mázsa hús szerepelt a ténylegesen begyűjtött 345 mázsa helyett.

A szeghalmi járás 1955. I. negyedévi jelentése szerint a begyűjtési tervet vágómarhából 75,8, tejből 79,1 százalékre teljesítették. A tényleges tervezettséges 37,9, illetve 77,2 százalék volt.

A Begyűjtési Minisztérium statisztikai munkájában fellelhető hibák forrásait főleg a túlzottan centralizált vezetésben és a statisztikai munka bizonyos mértékű lebecsülésében kell keresnünk.

A túlzott centralizációra mutat az a nagy számú, részletes és gyakori utasítás,

amelyet a Minisztérium a begyűjtési apprátus részéről kiad. A nagytömegű utasítás végrehajtásának ellenőrzésére nincs lehetőség. Ebből adódik, hogy a Minisztérium a kiadott utasítások végrehajtását statisztikai jelentések rendszerezésével igekezik ellenőrizni. Ezt a megállapítást támasztja alá az is, hogy az adatszolgáltatásával kapcsolatos számos kérdésben a Minisztérium közvetlenül intézkedik. Ehhez viszont igen részletes jelentésekre van szükség.

A statisztikai munka lebecsülésére enged következtetni, hogy a kiadott utasítások nem minden elég körültekintők, egyértelműek. Az 1954. évi hírleteknek a visszatérítésében pedig a könyvvállalókra vonatkozó igen részletes felvétel párda volt meg kellett ismételni, mert a kiadott utasítás nem volt megfelelő.

A statisztikai munka lebecsüléséről tanúskodik a statisztikai munka ellenőrzésének előzőkben ismertetett elhanyagolásában.

Végül ezt a megállapításunkat támasztja alá a tény, hogy a statisztikai adatok melyrehaladó elemzését, az eredmények és hibák vizsgálatát a Minisztérium vezetői nemcsak az állandó szervektől, de még saját statisztikai osztályukból sem minden követelik meg.

A Minisztérium statisztikai osztályának rendszeresen, havonta és negyedévenként kiadott tájékoztató jelentésében igen jó összéállított számanyagot tartalmaznak, amelyek nemcsak dokumentáció céljára, hanem közgazdasági elemzések készsére is alkalmasak. Mégis e kiadányaokban között szöveges értékelés általában csak a táblázatokból amúgyis kiolvasható adatokat ismétlő.

A minden jelentések nem segítik elő a Minisztérium vezetőinek munkáját, mert nem tárják fel az összefüggések és nem hívják fel a figyelmet az elkövetett hibákra és a hibák okaira.

A begyűjtési szervek statisztikai munkája csak úgy javítható meg, ha a Minisztérium a statisztikai adatszolgáltatás következetes — az eddiginél alaposabb és rendszeresebb — ellenőrzésével, az ellenőrzések során szerzett tapasztalatok felhasználásával és hasznosításával kialakítja a megfelelő, a jelentégenél egyszerűbb beszámolási rendszert, megszilárdítja a statisztikai fegyelmet.

Lóránt Vilmosné

STATISZTIKAI TÁJÉKOZTATÓ

Az élelmiszeripar fejlődése az első ötéves terv időszakában

Az első és a második világháború köztől hazánk iparára a könyvvállaló tűlsúlya volt a jellemző.

A néhány- és az élelmiszeripar teljes termelése (változatlan áron)

Megnevezés	Termelési érték a gyártási termelésnek azállásban						éven	
	1938	1939	1940	1950	1951	1952	1953	1954
Gyáripar összesen	100,0	100,0						
Ebből:								
Néhány- és élelmiszeripar	38,7	56,6						
Könyvvállaló	61,3	47,4						
Csak élelmiszeripar	21,2	21,4						

Az élelmiszeripar és egyes fontosabb ágai termelésének gyors fejlődését mutatja az alábbi tábla:

A termelési érték alakulása (Index: 1938 = 100)

Megnevezés	Termelési érték a gyártási termelésnek azállásban					
	1938	1949	1950	1951	1952	1953
Élelmiszeripar	100,0	131,7	193,6	237,0	285,9	316,4
Malomipar	100,0	62,8	85,5	111,0	124,6	125,7
Sör-malátaipar	100,0	195,3	279,0	355,1	445,0	552,6
Édesipar	100,0	149,0	237,3	324,2	435,0	515,6

Igen jelentősen megnőtt az alábbi fontos ágak élelmiszeripari cikkek termelése.

Fontosabb élelmiszeripari termelésnek alakulása (Index: 1919 = 100)

A termék megnevezése	Termelési érték a gyártási termelésnek azállásban					
	1919	1959	1951	1952	1953	1954
Élelmiszeripar	100,0	137	174	136	187	181
Cukor	100,0	125	176	125	213	170
Sör	100,0	165	203	265	335	422
Sajt	100,0	86	116	141	153	173
Dolcsozó terv	100,0	153	189	252	102	132
Kohászat	100,0	194	248	182	258	245
Bőrönd és szalonna	100,0	204	137	223	207	209
Vörödréz	100,0	172	131	212	192	284
Sztárok	100,0	155	175	250	251	369
Sajt	100,0	58	41	117	118	172
Rum-pálinka	100,0	352	304	490	539	801
Líkör	100,0	200	213	199	225	365
Rizs	100,0	120	185	179	212	296

A termelés gyors emelkedését elősegítette a korszerű technika alkalmazása. Az élelmiszeripari termelésnek tökéletesítése, illetve új üzemek építése érdekében jelentős beruházásokat kellett eszközölnünk.

STATISZTIKAI TAJEKOZTATO

Az elelmiszeripari beruhazások alakulása
az első ötéves tervben
(Index: 1949 = 100)

Év	Százalék
1950	179,2
1951	171,3
1952	133,5
1953	261,0
1954	286,0

Az ötéves terv folyamán az elelmiszeripar 22 új üzemet kapott, több vállalatnál pedig nagyobb üzemöbölésekkel hajtották végre.

Az elelmiszeripari cikkek tárolása szük-

ségesse tette fellett hűtőipar megeremétsét. Új hűtőüzemeinket vidéken építettük. Igy Győr, Debrecen, Kecskemét, Szeged kapott hűtőüzemet az ötéves terv időszaka alatt.

A termelőberendezésekkel vizsgálva megállapítható, hogy 1938-hoz képest az erőgépek darabszáma csökkent. A csökkenés részben a háborús károk, részben pedig annak a következménye, hogy a gyengebb, korszerűtlen gépeket nagyobb teljesítményű gépekkel cseréltek fel. 1949-hez viszonyítva azonban lényeges az emelkedés.

Az erőgépek számanak alakulása

Megnevezés	1938 1949 1950 1951 1952 1953 1954					
	éven					
Erőgépek száma	1938 = 100	100,0	55,1	66,8	87,9	93,3
	1949 = 100	—	100,0	115,1	150,5	161,2
					130,3	143,0

Különösen nagyarányú az emelkedés az elektromotoroknál, amelyeknek darabszáma az első ötéves terv utolsó évre megkétszereződött.

Az elektromotorok számanak alakulása
(Index: 1949 = 100)

Év	Százalék
1950	152,4
1951	170,2
1952	102,6
1953	108,9
1954	204,7
	210,4

A termelés ésszerű megszervezése a termelés koncentrálásával, a közép- és nagyüzemek kialakítását tette szükséges.

Az elelmiszeripar gyáráinak megsziláسا a termelési érték nagyságával és az alkalmazott átlagos munkásleltárszám nagyság-csoportja szerint a következő:

A gyakorok száma a termelési érték nagysága szerint százalékban

Termelési érték	1938 1949 1950 1951 1952 1953 1954						
	éven						
Legfeljebb 10 millió Ft	82,5	78,0	62,0	73,3	53,0	42,9	31,2
10-50 millió Ft-ig			29,2	18,7	34,1	30,2	41,4
50-100 millió Ft-ig	17,5	21,4	4,4	4,7	9,6	11,0	16,5
100 millió Ft-on felül			3,3	3,3	2,4	0,9	10,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

STATISZTIKAI TAJEKOZTATO

A gyakorok száma az átlagos munkásleltárszám nagyság-csoportja szerint százalékban

Munkásleltárszám	1938 1949 1950 1951 1952 1953 1954						
	éven						
Legfeljebb 50 munkásig	80,5	60,6	54,3	68,7	54,4	42,7	33,0
50-100 munkásig	4,2	10,1	11,4	6,8	12,7	19,3	22,1
100-300 munkásig			17,4	12,3	20,7	25,7	28,9
300-600 munkásig	5,3			8,9	5,4	5,0	6,7
600-on felül	1,0	2,7		0,8	0,8	0,8	8,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Jelenleg az elelmiszeripari munkásleltárszám hárommegyed része közép- és nagyüzemben dolgozik. A termelési érték 70 százalékát a közép- és nagyüzemek állítják elő.

Az ötéves terv időszakában jelentősen emelkedett az elelmiszeripari munkások száma, valamint az egy munkásra eső termelési érték.

A munkások száma és az egy munkásra eső termelési érték
(százalék)

Megnevezés	1949 1950 1951 1952 1953 1954					
	éven					
Ipari munkások létszáma	100,0	103,0	109,9	134,1	153,6	167,3
Egy munkásra eső termelési érték	100,0	146,4	165,8	102,5	156,4	161,2

Az elelmiszeripari előtt a szocializmus megalapításáért vívott harcban igen fontos feladatok állnak. Elelmiszeripari termékeink mennyiségeink növekedésével és minőségeink javítása a lakosság fogyasztási igényeinek egyre jobb kielégítésével követelenül hozzájárul a lakosság életszínvonalának emeléséhez.

Molnárfi Tibor

A budapesti építőipari szövetkezetek fejlődése

Budapesten az első építőipari szövetkezet 1948-ban alakult. Az első budapesti építőipari szövetkezet megalakulása óta a szövetkezetek fejlődésén ment keresztül 1955. év végén a Budapesti Építőipari Kisipari Szövetkezetek Szövetsége (KISZÖV) irányítása alá már 31 építőipari, 4 építőipari és 1 vasipari szövetkezet tartozott.

A szövetkezetekben dolgozik létszáma évről évre emelkedett. 1949-ben a budapesti építőipari szövetkezetekben összesen 95, 1954-ben 3356, 1955-ben 3434 fő dolgozott.

A szövetkezetekben dolgozik létszáma növekedésével együtt emelkedett az egy szövetkezetben dolgozik átlagos száma is. 1949. évben egy szövetkezetben átlagos 32, 1954-ben 102, 1955-ben 101 termelő dolgozott.

Az 1949. évben egy szövetkezet évi teljes termelése 1 523 000 forint volt. 1955-ben ez 6 377 000 forintról emelkedett, ami több mint négyzeres az 1949. évinél.

Az építőipari szövetkezetek évi teljes termelése

Év	Terhelési érték (1000 Ft)
1949	4 570
1950	7 094
1951	10 510
1952	104 276
1953	175 780
1954	104 374
1955	216 830

STATISZTIKAI TAJEKOZTATÓ

Az egy főre jutó termelés értéke az előző hét esztendő alatt 31 százalékkal emelkedett. Míg az 1949. évben 48 105 forint, addig 1955-ben 63 142 forint értékű termelés jutott egy dolgozóra.

A szövetkezetekbe tömörült dolgozók munkája eredményes volt. Mérlegük minden évben nyereséggel zártul. 1955-ben egy-egy szövetkezet nyeresége már több mint hármasra volt az 1949. évinél.

Év	Nyereség (1000 Ft)	Néhány építőipari szövetkezet termelési terve (1000 forintban)			
		I. negyedévi	1955	II. negyedévi	
		ebből:		ebből:	
		építő- ipari termelé- si terv		közvet- lenül a lakosság részére végén- dő munika	
1949	332	IX. ker. Bátogos K. ker.	910	10	1340
1950	1610	IV. ker. Lakás- karbantartó Ksz.	1090	9	1280
1951	3 148	X. ker. Lakás- karbantartó Ksz.	1200	4	1515
1952	15 078	XIV. ker. Lakás- karbantartó Ksz.	1149	0	1265
1953	23 223				8
1954	19 957				
1955	27 855				

A budapesti építőipari szövetkezetek 1955-ben csak 6 354 000 forint értékű munkát végeztek közvetlenül a lakosság részére, ami az 1955. évi építőipari jellegű termelésüknek csak 3,5 százalék. 1954-her viszonyitva a közvetlenül a lakosság részére végzett termelés 3,7 százalékkal csökkenett annak ellenére, hogy az építőipari jellegű termelés 5 százalékkal növekedett.

Ezen a helyzetben kivárt változtatni a Minisztertanácsnak „Az építőipari szövetkezetek (például a Bútormázoló, az Universál, a Lakáselválasztó kisipari szövetkezetek) egyságtalan nem irányoznak elő a lakosság részére végzendő munkát; más szövetkezetek pedig termelés előirányzatauknak csak igen alacsony hányszádát tervezik közvetlen a lakosság szükségleteinek kielégítésére.” Ennek ellenére a Budapesti Építőipari KISZÖV már az éves termelési tervének készítésénél sem tartja be gyakran a Minisztertanács fenntartási. Az egyébként szövetkezetek (kisipari szövetkezetek) egyságtalan nem irányoznak elő a lakosság részére végzendő munkát; más szövetkezetek pedig termelés előirányzatauknak csak igen alacsony hányszádát tervezik közvetlen a lakosság szükségleteinek kielégítésére.

Nobilis Gábor

A Szovjetunió népgazdaságának fejlődése

A Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongressusa áll ma az egész haladó emberiséget érdeklődésének középpontjában. A magyar nép is mély érdeklődéssel tanulmányozza a XX. kongresszus anyagát. A nemzetközi helyzet sokoldalú, alapos marxista elemzése mellett különös figyelmet, lelkességet és összínt csodálatot váltanak ki a Szovjetunió gazdasági helyzetét és fejlődésének perspektíváit ismertető tények és elemzések.

E cikk nem kívánja bemutatni a szovjet népgazdaság egészének fejlődését, csupán

a szocialista ipar és mezőgazdaság fejlődésének legjellemzőbb vonásaival foglalkozik.

A SZOVJET IPAR ÉS MEZŐGAZDASÁG FEJLŐDÉSE 1913-TÓL 1940-IG

A világ első győzelmes szocialista forradalma gazdaságilag elmaradott országban győzött, ahol a gazdaság és politikai életben erősen meggyökerezett feudális báradványok gátolták a termelőrök fejlődését.

STATISZTIKAI TAJEKOZTATÓ

Oroszország, Franciaország, Anglia, Németország és az Egyesült Államok 1913. évi ipari termelését összehasonlítva a következő képet kapjuk:

Az ipari össztermelés 1913-ban
(Oroszország ipari termelése = 100)

Oroszország	218
Anglia	458
Németország	381
Egyesült Államok:	1448

Planevjeje Horjajsztvo, 1939. 3. szám adatai alapján számítva.

Csak ebben az összefüggésben, csak ilyen történelmi távlatban mérhető fel a szovjet gazdasági fejlődés teljes jelentősége.

A círi Oroszország — amely mind a terület nagysága, minden a lakosság száma tekintetében megeközezték az országokat — az ipar fejlettisége szempontjából messze elmaradt a fejlett kapitalista államok mögött. 1913-ban Anglia ipari termelése csaknem ötször, az Egyesült Államok több mint tízszázegyzer akkora volt, mint Oroszország s 1913. az első világháború először a círi Oroszország az egy főre jutó ipari termelés nagysága azonban hatalmas arányú növekedést tette lehetővé.

A Szovjetunió és a több kapitalista országok ipari termelésének növekedése

Ország	1913.	1929.	1933.	1935.	1937.	1938.	Évben	
							1913.	1929.
Szovjetunió	100	194,3	380,5	662,6	816,4	908,8		
Egyesült Államok	100	170,2	108,7	128,6	150,9	122,7		
Anglia	100	99,1	87,0	104,0	121,9	113,7		
Németország	100	118,0	75,4	105,9	129,3	133,6		
Franciaország	100	139,0	107,0	94,0	101,0	93,7		

Forrás: Szocializmuszkozi statisztikai Szövetség, 1933-1938. 31. old.

A Szovjetunióban az ipari termelés növekedésének üteme tehát messze felülmúlt a több kapitalista országokat. A növekedés egyenletes üteme a szocialista rendszer főlényét bizonyítja a kapitalista gazdaság felett, melynek fejlődését időről időre mélyreható válságok rázkoztatták meg.

Az ötvenes tervet idején a Szovjetunió-

• Statisztikai Szemle

ban egy sor teljesen új iparág létesült: a szerszámgyártás, a traktoripar, a gépkocsipar, a repülőgépipar, a vegyipar sok aleg. Új ipari központokat építettek az Uralban, a Volga mentén, Szibériában, a Távol-Keleten stb.

A több iparágak és a legfontosabb termékek termelése a következőképpen alakult:

STATISZTIKAI TAJEKOZTATO

Megnevezés	Műrték-egység	1913.		1928.		1932.		1937.		1937. év az 1913. év százalékában	
		évben									
Vasfeldolgozó ipar	milliárd rubel (1926-27. évi árakon)	1,4	2,2	9,4	27,5	19,6-szer	2,9-szer				
Vegyipar	" 0,450	0,410*	1,07	5,94	13,80	4,4-szer	2,0-szer				
Szén	" 29,0	35,5	64,1	128,0	3,5-szer	2,3-szer					
Nyersvas	" 4,2	3,3	6,2	14,5	4,2-szer	3,0-szer					
Acél	" 4,2	4,2	5,0	17,7	4,2-szer	3,0-szer					
Olaj és gáz	" 9,2	11,7	22,3	30,5	3,5-szer	136,7					
Villamosenergia	milliárd kWó	1,0	5,0	13,5	30,4	10-szer	2,7-szer				
Cement	ezzer t ezzer db	1 620	2 238	2 710*	5 459	3,6-szer	2,0-szer				
Gépgács	"	1,4*	49,7**	211,4***			4,2-szer				
Traktor	"	26,7	148,5	454,5			3,0-szer				
Kombájn	"	—	14,5	128,8			8,8-szer				

* 1929. évi termelés

** 1933. évi termelés

*** 1938. évi termelés

Forrás: Kuzmenko: A szovjet népgazdaság a statisztika tükrében. Moszkva, 1946., oroszul.

A szocialista iparosítás folyamán teljesen megváltozott a népgazdaság jellege. A Szovjetunió elmaradott mezőgazdasági országból fejlett ipari ország lett, s az

iparon belül is a termelőszöközök gyártása jutott túlsúlyra a fogyasztási cikkek gyártásával szemben.

A: ipari termelés részaránya és szervezése a Szovjetunióban

Megnevezés	1913.			
	1928.		1932.	
	évben			
Ipari és mezőgazdasági össztermelés	100,0	100,0	100,0	100,0
Ebből:				
a) ipari termelés	42,1	54,6	70,7	77,4
b) mezőgazdasági termelés	57,9	45,6	29,3	22,6
Ipari össztermelés	100,0	100,0	100,0	100,0
Ibből:				
a) A szektor	40,7	13,0	53,3	57,8
b) B szektor	59,3	57,4	46,7	42,2

Forrás: Kuzmenko: A szovjet népgazdaság a statisztika tükrében. Moszkva, 1946., oroszul.

A gépgyártás nagyarányú fejlesztése (míg a gépgyártás részaránya az ipari össztermelésben 1913-ban 7,3 százalék volt, 1937-ben már 26,9 százalékra emelkedett) lehetővé tette az egész népgazdaság átszervezését az új, modern technika alapján. Ezt bizonyítja, hogy az új vagy teljesen felújított üzemek részesedése a nehezípari termelésben 1936-ban 84 százalék volt, 1937-ben az ipari termékek több

mint 80 százalékát az ötéves tervezet ideje alatt épített üzemek bocsátották ki.

A szovjet iparban véglegben nagyarányú fejlődés eredményeként a Szovjetunió 1937-ben a világ ipari termelésében a második helyre került az 1913-ban el foglalt ötödik helyre szemben, Európában pedig már az első helyet foglalta el. Az egy före eső termelés tekintetében azonban még elmaradt a vezető kapitalista országok mögött.

STATISZTIKAI TAJEKOZTATO

A Szovjetunió helye a világ ipari termelésben

Megnevezés	1913		1929		1937	
	Világ	Európa	Világ	Európa	Világ	Európa
Ipari össztermelés	5	4	5	4	2	1
Gépgyártás	4	3	4	3	2	1
Mezőgazdasági gépgyártás	5	3	4	3	1	1
Villamosenergia	15	7	9	6	3	2
Szén	6	5	6	5	4	3
Nyersvas	5	4	6	5	3	2
Acél	5	4	5	4	3	2
Cement	6	5	8	6	4	3

Forrás: Szocializációs szövetségek szövetségi Szövetsége, 1933-1938., 25. oldal.

A elmúlt ötévek tervezek időszaka alatt a mezőgazdaság is nagy változásban ment keresztül. A kollektivizálás eredményeként likvidálták a kiszákmányoló osztályok utolsó maradványát, a kultáskötőt, az elaprózott kisparaszti gazdaságokat pedig szocialista nagyüzemeikhez egészítették. A második ötéves tervezére a szovjet mezőgazdaságban mintegy 242 000 kolhoz, 4 000 szovház és 5800 gépalomnak működött, s az egényleg dolgozó parasztagazdaságok aránya a mezőgazdasági össztermelésben másfél százalékra zsugorodott.

A szovjet mezőgazdaság fejlődését az

az 1930-as évek elején a vetésterület nagyarányú növekedésével jellemző (1929-1932-ig az átlagos növekedés 4,8 százalék volt), majd 1933-tól áttértek a vetésterület gyors növeléséről a mezőgazdasági növények terméshozamának emelésére (1933-tól 1937-ig a gabonaneműk átlagos terméshozama 9,1 mázsáról növekedett az ezt megelőző öt év 7,5 mázsás terméstagával szemben).

A főbb mezőgazdasági termékek termelésében a következőképpen alakult a Szovjetunióban:

Főbb mezőgazdasági termékek össztermelése (millió mázsá)

Megnevezés	1913.			
	1929.		1933.	
	évben			
Összes gabonaneműk*	801,0	717,4	898,0	1 202,9
Ebből:				
a) tavaszi és őszi bútta	262,0	188,8	277,3	408,6
b) búttermelés aránya az összes gabonaneműknek (%)	32,7	26,3	30,8	39,0
Cukorcsa	109,0	42,5	89,9	218,6
Burgonya	239,1	456,8	492,5	656,3
Gyapj	7,4	8,6	13,2	25,8

* Búza, rizs, árpa, zab, cukorica.

Forrás: Szocializációs szövetségek szövetségi Szövetsége, 1933-38.

Az adatokból kitűnik, hogy a kollektivizálás után meggorsult a növekedés üteme a növénytermelésben. Figyelemreméltő, hogy a gabonaneműk össztermelésben belül a búttermelés gyorsan növekedett, mint a többi gabonafélék termelése.

A növénytermelés gyors fejlődésének alapja a mezőgazdaság gépekkel való fokozott ellátása volt. Ezen a téren jelentős sikereket értek el a Szovjetunióban. 1937-

ben a Szovjetunió traktorállománya többszörösen meghaladta a fejlettebb nyugat-európai kapitalista országok traktorállományát, s e téren csak az Egyesült Államok mögött maradt el. Azonban a jobb kihaszítás következtében a szovjet traktortársiak négysezer több munkát végzett az Egyesült Államoknál.¹ Az 1000 hektárra jutó traktorok számát illetően a Szovjet-

¹ Planovje Horjajszta, 1939. évi 3. sz.

STATISZTIKAI TAJÉKOZTATÓ

unió 1938-ban Európában az első helyek egyikén állott.

A gépésítés eredményeként nőtt a munka termelékenysége a kolhozokban, ami különösen azért volt fontos, mert lehetővé tette, hogy a mezőgazdaság munkaadó adjon át az iparnak. 1932 és 1937 között a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma 13 százalékkal csökkent, ugyanezen idő alatt azonban a mezőgazdasági termelés nem esett vissza, hanem egyenletesen nőtt.

Az állattenyésztés alakulása jóval ked-

vezőtlenebb volt, mint a növénytermelés. Az állatállomány a kollektivizálás kezdetén megközelítőleg az 1916. évi színvonalon mozott, sőt a szarvasmarha-, juh- és a kecskeállomány magasabb volt a forradalom előttinél. De 1930 és 1933 között az állatállomány nagymértékben csökkent, amit hosszú évek alatt s csak részben tudtak pótolni. 1938-ban a szarvasmarha- és a sertéstenyésztés terén már meghaladták a forradalom előtti színvonalat, de a ló-, a juh- és a kecskeállomány még alatta maradt az 1916. éveknek.

A Szovjetunió állatállománya (milliói darab)

Megnevezés	1916. 1920. 1930. 1933. 1937. 1938. 1938. év						
	évből						évezet visszonylva százalékkal
	1916.	1930.	1933.	1937.	1938.	1938. év	
Ló	35,1	34,0	30,2	16,6	16,7	17,5	49,8
Szarvasmarha	55,9	65,1	62,5	38,4	57,0	50,9	105,4
Juh és kecske	115,2	147,9	105,8	50,2	81,5	102,5	107,3
Sertés	20,3	20,9	13,6	12,1	22,8	30,0	201,2
							259,8

Forrás: Szikla Móvei, 13. köt. Szikra, Budapest, 1951. 310. old. és A leninizmus kódesei. Szikra, Budapest, 1953. 694. old.

A két ötöves terv eredményeinek alapján a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának XVIII. kongresszusát feladták ki, hogy be kell hozni, és tölökkel származni a főbb kapitalista országokat gazdasági téren is, azaz az egy főre jutó termelés mennyisége tekintetében. A kongresszuson jóváhagyott harmadik ötöves terv végrehajtása nagy lépést jelentett volna a téren.

A terv előírásáta szerint 1942-ben a Szovjetunióban az egy főre jutó ipari termelés terén megközelítőleg teljesítésekkel volna Németország és Anglia 1937. évi színvonalát, és jelentősen — 59 százalékkal — meghaladták volna a téren Franciaország 1937. évi színvonalát, de alatta maradtak volna még az Egyesült Államok 1937. évi színvonalának. Egyes legfontosabb termékek egy főre jutó termelése terén mutatkozó lemaradás behozására még több ötöves terv teljesítését követelte meg.

A német fasizmák támadása azonban megszakította a harmadik ötöves terv teljesítését és hatalmas károkat okozott a szovjet népnek. A Szovjetunió népgazdaságának és polgárainak okozott közvetlen

AZ IPAR ÉS MEZŐGAZDASÁG FEJLŐDÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTAN

A háborús pusztítások nyomaik elűztetése és a szovjet népgazdaságának új, az 1940. évinél jóval magasabb színvonalra való emelése az 1946–1950. évi negyedik és az 1951–1955. évi ötödik ötöves tervben valósult meg. E két ötöves terv teljesítésének eredményeként 1955 végén az ipari termelés több mint háromszorosan haladt meg a háború előtti 1940. évi termelést, és több mint háromszorosan több mint a felül az 1929. évi színvonalat.

A szovjet ipar növekedésének üteme továbbra is meghaladta a főbb kapitalista országok iparának növekedési ütemét, mely a militárisztikai következetben gyorsabban volt, mint általában a két világháború között.

STATISZTIKAI TAJÉKOZTATÓ

A: ipari termelés évi átlagos növekedése 1950-1954-ig

Ország	Évi átlagos növekedés
Szovjetunió	13,2
Egyesült Államok	12,6
Anglia	2,5
Franciaország	5,2
Német Szovjeti Köztársaság	11,4*

* A nyugat-német ipar magas növekedési üteme jórész a helyreállítási munkákkal kapcsolatos.

A ipari termelés növekedését a háború utáni időszakban a szovjet elöslégedes fejlődése jellemzette. 1950-ben a termelések közt gyártása 189 százalékkal, a fogyasztási cikkek termelése pedig 176 százalékkal növekedett a háború előtti (1940. évi) színvonalhoz viszonyítva. 1955-ben a termelési eszközök gyártása 91 százalékkal volt magasabb mint 1950-ben, azaz 1940-hez viszonyítva több mint há-

rom és félszersére, illetve több mint háromszorosra emelkedett. A németipar gyorsabb növekedése következetében az ipar két alosztálya közötti arány a következőképpen alakult:

A Szovjetunió ipari termelésének megosztása A és B szektor szerint

Megnevezés	1940.		1955.*	
	évből	évből	évből	évből
A szektor	61,0	70,0	61,0	70,0
B szektor	39,0	30,0	39,0	30,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

* Becls.

A fontosabb alapanyagok termelésének növekedését a következő adatokból láthatjuk:

A fontosabb alapanyagok termelése a Szovjetunióban

Megnevezés	Mértekegység	1955. év 1940-hez viszonyítva				
		1940.	1950.	1954.	1955.	évből
Villamosenergia	milliárd kWh	48,3	90,3	147	166	3,4-széres
Ásványolaj	millió t	106	200	346	391	2,4-széres
Nyersvas	—	31	37,5	58	70	2,2-széres
Ácél	—	15	19,4	30	33	2,2-széres
	—	15	27,5	41	45	2,6-széres

Forrás: A Szovjetunió Miniszterelnöksége mellett működő Központi Statisztikai Hivatal közleménye.

A legfontosabb alapanyagok termelése a Szovjetunióban 1954-ben több mint nögyötödét tette ki a főbb nyugat-európai kapitalista országok együttes termelésének. Igy például 1954-ben egyedül a Szovjetunióban annyi kösznetet és villamosenergiát termeltek, mint Anglia és a Német Szovjeti Köztársaság együttesen, amely acélt, mint Anglia, a Német Szovjet-

unió Köztársaság és Olaszország együttesen, a szovjet nyersvastermelés pedig meghaladta Anglia, a Német Szovjeti Köztársaság és Belgium együttes nyersvastermelését.

Az ásványolajtermelés kivételével a Szovjetunió minden főbb alapanyag világtermelésében fokozott részesedést.

A Szovjetunió és a főbb kapitalista országok százalékos részesedése a világ ipari termelésben

Megnevezés	Szovjetunió		Egyesült Államok		Anglia		Németország	
	1938.*	1954.	1938.*	1954.	1938.*	1954.	1938.*	1954***
Szén	10,4	20,2	27,7	22,0	18,0	18,3	13,4	7,5
Ásványolaj	11,7	8,5**	50,7	45,8**	—	—	0,2	0,4
Nyersvas	17,9	23,2	23,9	41,1	8,5	9,4	22,0	9,4
Ácél	16,7	18,4	20,2	36,0	9,0	8,4	20,7	7,8
Villamosenergia	8,0	10,8	31,3	34,8	5,6	5,4	12,2	5,0

* A világ ipari termelése Kína nélkül.

** A világ ásványolajtermelése Kína nélkül.

*** Német Szovjeti Köztársaság.

Statistical Yearbook, 1954. Monthly Bulletin of Statistics, 1955. október és Csoh En-lai 1954. szeptember 23-i beszéde (Tartók pékért, népi demokráciáról 1951. okt. 3.) alapján számítva.

STATISZTIKAI TAJEKOZTATÓ

A második világháború utáni időszakban jelentősen — bár a nehézipari termelésnél lassabban — emelkedett a fogyasztás a következőképpen alakult:

Nehány fontosabb közszükségleti cikk termelése a Szovjetunióban

Megnevezés	Mértékegység	1940.		1950.		1951. év	
		évhelyen		az 1940.		az 1950.	
				év százalékban			
Panuszgyártás	millió m	3 863	3 810	5 550	143,6	144,5	
Öntözés	millió hektárok	120	155	812	201,0	159,1	
Selvámosítás	millió m ³	78	130	516	6,9-szor	396,9	
Bőrfábrizás	millió pár	205	205	281	137,0	137,0	
Hús	exer t	1 150	1 237	2 170	188,6	171,2	
Cukor	1 436	1 694	2 703	194,3	164,8		
Konzervök	millió doboz	1 001	1 484	2 562	256,2	173,1	

Forrás: Obzor ekonomiészko polozenszija Evrópában 1951. godu.

A legutóbbi 2-3 évet a nehézipari és gyógyszeripari termelés jelentősen emelkedett a közszükségleti cikkek termelésében. Ennek tudható be a forgalomba hozott jégszekrények, mosó- és porszívóképek, villanyállomások, téglák, fémágyak stb. memményiségekkel és vállászatoknak jelentős növekedése.

A kevésbé kielégítő mezőgazdaság terén elérte a szovjet mezőgazdaság meghaladja a háború előtti, azonban növekedésre elmarad az ipari termelés emelkedése és a lakosság növekvő szükségletei mögött. Ezért a szovjet kormány különös figyelmet fordított és fordít a mezőgazdasági termelés terén mutatkozó elmaradás gyors kiküszöbölésére.

A növénytermesztésben a legfontosabb feladatként jelölték meg a gabonaneműk közszükségletének gyors növelését. Ezt a célt szolgálta a szűz- és parlagföldek növelése, a lakosság számának és igényének emelkedésével.

1954-1955-ben mintegy 33 millió hektárt szűzföldet törtek fel, ami kb. egyhá-

toda a Szovjetunió jellegi vétérületeknek, és egenyő Franciaország és Olaszország együttes vétérületevel. Ennek eredményeként a gabona vétérülete 1950-hez viszonyítva mintegy 24 millió hektárral nőtt.

A gabonaneműk közszükséglete tekintetében a Szovjetunió az Egyesült Államok gabonatermésekkel kb. azonos szinten mozog, de a bázistermelés terén messze felülműködik az Egyesült Államokat; 1952-ben mintegy 60 százalékkal több bázis termeltek a Szovjetunióban, mint az Egyesült Államokban.

A mezőgazdaság másik központi feladata az állattenyésztés fellendítése. Nagy eredményt jelentett a háborúban elpusztult állomány színvonalának helyreállítása, ezen túlmenően azonban az állattenyésztés sem tartott lépést az ipar fejlődésével, a lakosság számának és igényének emelkedésével.

A állatállomány alakulását a következő táblázat adatai szemléltetik:

A Szovjetunió állatállománya

Megnevezés	millió darab				
	1941.	1953.	1954*	1955*	1956*
Január 1			október 1		
Szervízszáma	54,5	56,6	63	64,9	67,0
Rohászat	27,8	24,3	26	27,5	
Szerdés	27,5	25,5	17,6	51,0	32,1
Ló	31,0	13,3			
Juh és kecske	91,6	109,9	114,9**	117,5**	121,9**

* A korábbi évekkel való összehasonlítást megnehezíti az állatállománya új időponja.
** Csak juh.

Forrás: N. Sz. Hruscsov 1953. szeptember 3-i beszéde (Szabad Nép, 1953. szeptember).

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Körponzi Statisztikai Hivatal közleményei.

STATISZTIKAI TAJEKOZTATÓ

Az állattenyésztés elmaradása a takarmánybázis hiányával függött össze. Ezért helyeznek a Szovjetunióban nagy szülyt a takarmánygabona (elsősorban a kukorica) termesztésének megyorsítására. 1955-ben az előző évehez viszonyítva négyzetesre növeltek a kukorica vétérületét, amely így elérte a 18 millió hektárt. A hatodik évet 1960-ra a kukorica vétérületének újabb 10 millió hektárral való növelését irányozza elő.

A HATODIK ÖTÉVES TERV FÖBB IPIARI ÉS MEZŐGAZDASÁGI ELŐIRÁNYZATAI

Megnevezés	Mértékegység	Az ötödik		A hatodik	
		1956	1957	1958	1959
<i>Ipari össztermelés</i>					
Feldolgozó- és energiatermelés		170	165		
Villamosenergia	millió kWh	180	188		
Szén	millió tonna	143	152		
Ásványolaj	millió tonna	185	191		
Gáz	millió m ³	180	188		
<i>Vasúthálózat</i>					
Nyugatv.	millió tonna	176	159		
Áell.	millió tonna	162	151		
Bengerektáru	millió tonna	164	152		
<i>Szénfénkohászat</i>					
Fluorítból rész	millió tonna	190	160		
Államházt.	millió tonna	260	210		
Horgany	millió tonna	250	177		
Nikkel	millió tonna	133	104		
Ón	millió tonna	180	142		
<i>Ölgyártás</i>					
Gépgáztól rész	millió tonna	199	160		
Államházt.	millió tonna	260	210		
Horgany	millió tonna	250	177		
Nikkel	millió tonna	133	104		
Ón	millió tonna	180	142		
<i>Gépgáztól rész</i>					
Villamosenergia	millió kWh	180	188		
Szén	millió tonna	185	183		
Ásványolaj	millió tonna	135	133		
Nyugatv.	millió tonna	63	53		
Áell.	millió tonna	68,3	37,3		
Bengerektáru	millió tonna	55	94,5		
Pannuszívás	millió m ³	7 270	180,5		
Gyapjúsízás	millió tonna	362	300		
Selyemszőv.	millió m ²	1 074	14-szoros		
Cipő	millió pár	455	206		
Hús	exer t	3 950	343		
<i>Fogyasztási cikkek</i>					
Pannuszívás	millió m ³	101	123		
Gyapjúsízás	millió tonna	154	145		
Lábold.	millió tonna	134	153		
Hús	millió tonna	158	157		
Hal	millió tonna	160	165		
Növényi olaj	millió tonna	177	165		
Konzerv	millió tonna	210	178		

* Fennmérunkálással együtt.

Az adatok alapján megállapíthatjuk a következőket:

STATISZTIKAI TAJÉKOZTATÓ

A második világháború utáni időszakban jelentősen — bár a nehézipari termelésnél lassabban — emelkedett a fogyasztás a következőképpen alakult:

Néhány fontosabb közszükségleti cikk termelése a Szovjetunióban

Megnevezés	Mértékegység	1940.	1950.	1954.	1955. év
		évből		az 1940.	az 1950.
		év százalékában			
Paraszgyártás	millió m	3 963	3 810	5 550	113,6
Építőanyagok	120	155	242	201,9	150,1
Szelencsízöt	"	78	130	516	0,9-szer
Bőrláhdízel	millió pár	205	205	281	137,0
Hús	ezet t	1 150	1 267	2 170	188,6
Cukor	1 436	1 694	2 733	194,3	164,8
Konzervök	millió doboz	1 001	1 450	2 562	173,1

Forrás: Olasz ekonomiészkozo pozíciójára Egyről v. PGI gradi.

A legutóbbi 2-3 évben a nehézipari egyes ágaiiban is — elősorban a gépgyártásban — jelentősen emelkedett a közszükségleti cikkek termelése. Ennek tudható be a forgalomban hozott jégszekrények, mosó- és porszívógepek, villanyvásárlók, fémágyak stb. mennyiségenek és választékának jelentős növekedése.

Kevésbé kielegítő a mezőgazdaság Teréren előrt eredmények. Bár a szovjet mezőgazdaság termelése meghaladja a háború előtti, azonban növekedésre elmarad az ipari termelés emelkedése és a lakosság növekvő szükségletei mögött. Ezért a szovjet kormány különös figyelmet fordított és fordít a mezőgazdasági termelés terén mutatkozó elmaradás gyors kiküszöbölésére.

A növénytermesztsében a legfontosabb feladatként jelölték meg a gabonaneműk össztermelésének gyors növelését. Ezt a célt szolgálta a szűz- és parlagföldök nagyarányú fellőrse és bevetése.

1954-1955-ben mintegy 33 millió hektárt szűzföldet törtek fel, ami kb. egyhá-

tasi cikkek gyártása is a Szovjetunióban. Az alapvető fogyasztási cikkek gyártása a következőképpen alakult:

toda a Szovjetunió jellegű vetésterületek, és egyenlő Franciaország és Olaszország együttes vetésterületevel. Ennek eredményeként a gabona vetésterülete 1950-hez viszonyítva mintegy 24 millió hektárral nőtt.

A gabonaneműk össztermelése tekintetében a Szovjetunió az Egyesült Államok gabonaerőmeseivel kb. azonos szinten mozog, de a bázistermelés terén messze felülműlja az Egyesült Államokat: 1952-ben mintegy 60 százalékkal több bázist termeltek a Szovjetunióban, mint az Egyesült Államokban.

A mezőgazdaság másik központi feladata az állattenyésztés fellendítése. Nagy eredményt jelentett a háborúban elpusztult állomány színvonalának helyreállítása, ezen túlmenően azonban az állattenyésztés sem tartott lépést az ipar fejlődésével, a lakosság számának és igényének emelkedésével.

Az állatfállomány alakulását a következő táblázat adati szemléltetik:

A Szovjetunió állatfállománya

Megnevezés	1941.	1953.	1953*	1954*	1955*
	Január 1	október 1			
Szervízszarria	54,5	56,6	62	64,9	67,0
Bőhal: tehén	27,8	24,3	26	27,5	-
Sertés	27,5	28,5	17,6	51,0	52,1
Ló	10,0	12,3	-	-	-
Juh és kecske	91,6	109,9	114,9**	117,5**	124,9**

* A korábbi évekkel való összehasonlítást megnehezíti az állatszámítás új időpontja.

** Csak juh.

Forrás: N. Sz. Hruscsov 1953. szeptember 3-i beszéde (Szabad Nép, 1953. szeptember).

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Központi Statisztikai Hivatal közleményei.

STATISZTIKAI TAJÉKOZTATÓ

Az állattenyésztés elmaradása a takarmánybázis hiányával függött össze. Ezért helyeznek a Szovjetunióban nagy súlyt a takarmánygabona (elsősorban a kukorica) termesztsések megyorsítására: 1955-ben az előző évhez viszonyítva négyzetesre növeltek a kukorica vetésterületét, amely így elérte a 18 millió hektárt. A hatodik étéves terv 1960-ra a kukorica vetésterületének újabb 10 millió hektárral való növelést irányozza el.

A HATODIK ÖTÉVES TERV FŐBIPARI ÉS MEZŐGAZDASÁGI ELŐIRÁNYZATAI

A nemrég nyilvánosságra hozott új ötéves terv előirányzatai új távlatokat nyitottak meg a szovjet növegdászadás fejlődésében. A terven megjelölt hatámas feladatok mérőtan váltottak ki egyszerű csodálatot és elisményt a békészető és haladó közvéményben, másrészről zavart és megeddőbenést az imperialista körökben.

E cikk keretében csupán a terv néhány több ipari és mezőgazdasági előirányzata kívánjúra felhívni a figyelmet.

Az új ötéves terv szerint a legfontosabb ipari termékek 1960. évi termelése a következő lesz:

A legfontosabb alapanyagok és közszükségleti cikkek gyártása a Szovjetunióban 1960-ban

Megnevezés	Mértékegység	1960. évi	Az 1960. év
		előirányzat	százalékként
Villamosenergia	milliárdkWé	220	662
Szén	millió t	593	357
Ásványolaj	"	135	435
Nyírsavas	"	53	353
Ád	"	68,3	373
Hengerektáru	"	53	94,5
Concentrátum	"	7 570	139,5
Pamutszósva	millió m	1 074	144-szeres
Gyapjászóvár	"	455	206
Selyemszósva	"	363	303
Cipő	millió pár	3 950	343
Hús	ezet t	1 149	-

sabbs ipari termékeknél előirányzott növekedés iteme azt bizonyítja, hogy a Szovjetunióban minden szükséges feltétel megvan ahhoz, hogy történileg rövid idő alatt elérje és túlszármazja gazdasági téren a több kapitalista országokat.

Az új ötéves terv legfontosabb ipari termelési előirányzatai összehasonlítva az ötdik étéves terv előirányzataival a következőket mutatják:

Az ötdik és hatodik ötéves terv fontosabb ipari előirányzatai

Megnevezés	Az ötdik	A hatodik
	ötéves terv előirányzata	az 1955. évi termelés százalékában
Ipari össztermelés	170	165
Földgáz- és energiatermelés		
Villamosenergia	180	188
Szén	143	152
Ásványolaj	185	191
Gáz	180	388
Vasúthálózat		
Nyírsavas	176	199
Ád	162	151
Hengerektáru	164	152
Szénfelszolgálat		
Fluorit	190	169
Alumínium	260	210
Horgany	280	177
Nikkel	153	164
Ón	180	142
Gépgyártás		
Gépgyártás összesen	180	180
Kohászati berendezések	185	163
Ásványolajipari berendezések	350	248
Vegyipari berendezések	339	184
Geókörösi	120	146
Traktor	119	197
Papírgyártás		
Végügyi- és építágyapipar		
Műtérágya	188	204
Maronitáron	177	177
Kalciumszódia	184	108
Cement	220	245
Pula	260	205
Koncerz	210	178
Papírgyártási cikkek		
Papírszövet	101	123
Gépgyárszövet	154	145
Látkell.	134	153
Hús	109	137
Hal	158	157
Növényi olaj	177	165
Koncerz	210	178

Az új ötéves terv ipari előirányzatának teljesítése nagy lépést fog jelenteni a Szovjetunió fő gazdasági feladatainak előbbi megvalósítása terén. A legfonto-

* Fémmegmunkálással együtt.

Az adatok alapján megállapíthatjuk a következőket:

STATISZTIKAI TAJEKOZTATO

a) Az új ötéves terv az ipari termelés valamennyi ágában gyorsütemű fejlesztést irányoz elő.

b) A fejlesztés üteme az ipar egészében s ágaiában többségében — így a kohászatban és a gépgyártásban is — valamivel lassúbb lesz mint az előző ötéves tervben volt. (Szem előtt kell tartani azonban, hogy az új ötéves tervben az ipari termelés 1 százalékos növekedése az előző ötéves terv mintegy 1,9 százalékos növekedésével egyenlő volument jelent.)

c) Különös figyelmet érdemel az, hogy a fűtőanyag és energiatermelés fejlesztését megyorsítják: minden a villamosenergia, minden a szén, az ásványolaj és a gáztermelés növekedését előírászata növekedéstől az előző ötéves tervben volt.

d) A mezőgazdaság előtt álló feladatok megoldása szempontjából nagyjelentőségű a műtárgya és a traktortermelés növekedési ütemének fokozása.

A Szovjetunió fő gazdasági feladatainak megoldása csak a korszerű technika alapján s a munka magasabb fokú termelékenységével érhető el. Ezért az új ötéves tervben rendkívül magy súlyt helyeznek a termelés technikai színvonalának emelésére, a fölfogó automatizártási programot írtak elő és a műszergyártás gyors ütemű fejlesztését határozták el. A műszerek és az automatizáláshoz szükséges eszközök termelése összesen 3,5-szeresre emelkedik. (Például az ellenőrző és szabályozó műszerek termelése 4,0-szeresre, a számítási és lükükártya gépeké 4,5-szeresre, a villamos mérőműszereké 3,6-szeresre, az optikai-mechanikai műszereké 3,0-szeresre, az elektromos műszereké 2,6-szeresre.)

A technikai színvonal emelésére alapján a hatodik ötéves terv az iparban a munka termelékenységének 50 százalékos növelését irányozza elő.

Az ipari termelés növelésének fontos

forrásaként a terv a meglevő termelési kapacitások jobb kihasználását jelöli meg.

A termelés előírásolt növekedések a jobb kapacitáskihasználásból előíród hánynál*	
Műnevezés	százalék
Széntermelés	35 (25)
Öltermelés	31
Horgásztermelés	47
Nikketermelés	60
Nyersvásártás	35 (30)
Traktorgyártás	69
Gépkocsigyártás	55
Cementgyártás	32 (30)
* Abban rendelkezésre állt, zároljában közölik az előző ötéves terv előírászatát is.	

1955 és 1960 között jelentősen fokozni kívánják az iparvállalatok specializálását. A specializálás fokozata elő fogja segíteni az önköltség csökkenését és a minőség javítását. Ezzel egyidejűleg a gazdasági egységet képző vidékeken belül kibővítik a vállalatok közötti kooperációt.

Tovább gyorsítják a keleti országokban ipari fejlesztését. A keleti területeken elősorban a fűtőanyagigényes és villamosenergia igényes iparágakat fejlesztik, míg a Szovjetunió európai részén — sőt az Uralban is — korlátozzák ezek további kiépítését. Az új iparvállalatokat általában a nyersanyagbázis közvetlen közelében építik.

Nagy feladatok állnak az új ötéves tervben a mezőgazdaság előtt is. A terv 1960-ra a gabonatermelés 180 millió tonnára való emelését, a nyersgáptermelés 56 százalékos, a cukorépátermelés 54 százalékos, a burgonyatermelés 85 százalékos, a főbb állati termékek termelésének átlagosan 100 százalékos emelését irányozza elő. E feladatok sikeres teljesítése a gőzpestes, valamint a munka termelékenységének nagyarányú emelésével kívánják a célt.

A hatodik ötéves terv a traktorállomány több mint kétszázreszerre való emelését és a kombájnok számának 160 százalékos növelését irányozza elő.

A felső mezőgazdasági gépek számának alakulása a Szovjetunióban (ezben)

Műnevezés	1940.		A mezőgazdasági számának 1955- 1960 közötti átlagosan kerülő gépek éven (előírászat)
	1955.	1960.	
Traktor*	684	1 400	1 050
Galonkombajn	182	350	630
Telherűgépek	228	450	

* 15 hézáréás átszámítva.
Forrás: N. A. Bulganin, Az iparfejlesztés feladatairól, Szikra, Budapest, 1955, 6. old.

Az SZKP Központi Bizottságának tervezete. Az SZKP XX. kongresszusának irányelvét a Szovjetunió 1954.-1960. évi hatodik növekedési fejlesztési ötéves tervéhez. Szabad Nép, 1956. január 10.

STATISZTIKAI TAJEKOZTATO

A továbbiakban számos eddig nem gyártott mezőgazdasági gép gyártását (hidraulikus vezérlésű traktorok, traktorra szerelhető mezőgazdasági gépek stb.) a régebben gyártott géptípusok modernizálását, a villamosenergia széleskörű alkalmazását, a terméshozam növelését biztosító vegyi anyagok termelését vették tervíbe.

Nagy jelentőségek a gépállomások munkájára vonatkozó irányelvek, melyek 1960-ra előírják a gépállomások villamosításának befejezését, a traktorok és kombájnok napi teljesítményének legalább 30–35 százalékos növelését és a traktormunkák önköltségének mintegy 16 százalékos csökkenését.

Az ipari és a mezőgazdasági termelés növekedésének alapján az új ötéves terv felfeladatai a szovjet nép anyagi jólétének és kulturális színvonalának további jelentős emelését tűzi ki.

Az ötödik ötéves terv utolsó éveiben, 1955-ben az ipari munkások és alkalmazottak reálbérre 91 százalékkal volt magasabb az 1940. évnél és 39 százalékkal haladta meg az 1950. évítő. A paraszti jövedelme 122 százalékkal emelkedett 1940-hez viszonyítva és 50 százalékkal volt magasabb az 1950. évnél. Az új ötéves terv a nemzeti jövedelem 60 százalékos, a munkások és alkalmazottak reálbérénél átlagosan 30 százalékos, a kolhozparaszok jövedelmének pedig átlagosan 40 százalékos növekedését írja elő. Ez azt jelenti, hogy 1960-ban a munkások és alkalmazottak reálbérre másfélszörösre, a paraszok jövedelme pedig több mint kétszeresre lesz a háború előtti színvonalnak.

Az állami lakásépítkezést az új ötéves tervben mintegy 200 százalékkal kívánják növelni.

Hatalmas eredményeket értek el a Szovjetunióban a gazdasági és a műszaki szakemberek képzése terén. Míg az 1927–28-as tanévben a szovjet főiskolákon minden 160 000 diákt tanult, addig 1954–55-ben 1,8 millió diákt tanult. Az ötéves tervezet kezdetén a növekedésben minden 146 000 közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkező szakember dolgozott, ma

mintegy 5 és fél millió. Ezen a téren a Szovjetunió a világban az első helyet foglalja el,² ami nem kis mértékben foglalkoztatja a nyugatiai sajtót.

Az ötéves terv új hatalmas feladatakat állít az iskolai és az egyetemi oktatás kiszélesítése és színvonalának emelése elő. A terv előírja az általános középiskolai (10 osztályos) képzésre való áttérést s a középfokú és felsőfokú végzettséggel rendelkező szakemberek számának 150 százalékos növelését.

Osszefoglalólag megállapíthatjuk: az elmúlt három évizedben a Szovjetunióban az ipar páratlan ütemben fejlődött. Ez a fejlődés gyorsabb volt még a leggyorsabb ütemben iparosodó kapitalista ország, az Egyesült Államok iparának növekedésénél is.

A Szovjetunió 1929-től 1960-ig, azaz kezdet 30 év alatt nyersvállomásévet négy millió tonnáról 55 millió tonnára, acéltermelést 4,9 millió tonnáról 68,3 millió tonnára, villamosenergiatermelést pedig 6,2 milliárd kilowattóról 320 milliárd kilowattórára emeli. Az Egyesült Államok ugyanezt a fejlőést a nyersvállomásban 60 év alatt, az acéltermelésben 50 év alatt, a villamosenergiatermelésben pedig 45 év alatt érte el. E két fejlődési időszak összehasonlításánál figyelembe kell még vennünk, hogy még az Egyesült Államok gazdaságában a háború nem okozott kirokat, sőt a háborús konjunktúra serkentően hatott a gazdasági fejlődés menetére, ugyanakkor a Szovjetunióban a második világháború pusztításai egy időre megszakították a szovjet gazdaság töretlen fejlődését és a növekedési áldozatokat igényeltek.

A gyorsütemű fejlődés eredményeként a szovjet ipar előtt reális feladatként áll az a céltűzés, hogy az előkvetkező évek folyamán elérje és tühaladjá a legfejlettebb kapitalista országokat az egy főre eső termelés tekintetében is.

Földi Istvánné

STATISZTIKAI TAJEKOZTATO

A második indiai ötéves terv

Az indiai közigazdasági sajtó az utóbbi időben sokat foglalkozik az új indiai ötéves terv problémáival. Amint ismeretes, Indiában az első ötéves terv időszaka 1955-ben lezárult¹ és 1956-ban már a második ötéves terv végrehajtásához kezdenek hozzá.

Az eddig megjelent közlemények alapján az új indiai ötéves terv következő jellegzetességeire mutatunk rá:

1. A tervvel szinten a második ötéves terv célkitűzései jóval nagyobbak lesznek, mint az első ötéves voltak s így a terv jelentősége minden indiai gazdaság, minden nemzetközi gazdasági élet szempontjából túlnyúl az első ötéves terv jelentősége.

2. A második ötéves terv az ipari – s ezen belül elsősorban a nehézipari és a közlekedés – gyorsütemű fejlesztésre összpontosítja a rendelkezésre álló erőforrásokat, s így az ország elmaradott gazdasági szerkezetének bizonyos fokú megváltoztatására törekzik, amíg az első ötéves terv központi célkitűzése a mezőgazdasági fejlesztés és az öntözéses gázdálkodás kiterjesztése volt.

3. Fontosak ezenkívül a terv társadalmi jellegű célkitűzései is. A tervvel szinten ugyanis a második ötéves terv idején a beruházások nagy részét a már állami tulajdonban levő vállalatoknak juttatják, illetve elsősorban állami tulajdonú képződő ötéves tervben is szántóknak létrehozni. (Ez a célkitűzés elsősorban a kultusiparakra, így a szén-, vas-, acélparrá, a hajó- és repülőgépgyártásra, valamint az ásványolajiparra vonatkozik.)

Ebben az összefüggésben érdemes megemlíteni, hogy Nehru egyik nyilatkozatában – a távolabbi jövőre vonatkozóan – felvette a bankok államosításának a gondolatát is.

A második ötéves terv célkitűzéseire vonatkozó főbb adatok – az eddigi közlések alapján – következők:

A nemzeti jövedelem évi növekedését körülbelül hat százalékra, az egész tervidőszakra vonatkozóan 25–27 százalékra tervezik. Az első ötéves terv első hárrom

éve alatt a nemzeti jövedelem együttes növekedése 12,5 százalék volt, így tehát a második ötéves terv célkitűzése valószínűleg nem lesz nagyobb.

A második ötéves tervben az összes beruházások előirányzata kb. kétszerese az első ötéves terv előirányzatának. Az 1956-tól 1960-ig terjedő tervidőszak alatt a még nem végleges tervek szerint kb. 63 milliárd rupiát² ruháznak be. Ennek a meghosszabbításra vonatkozó adatok eddig még nem jelentek meg, viszont ismertetik a nettó állólapnövekedés megszűnésére vonatkozó adatokat. A nettó állólapnövekedés megszűnésére vonatkozó adatokat a tervkészítőképpen fog alakulni:

Megnevezés	Nettó állólapnövekedés (millió rupia)		Az összes nettó állólapnövekedés százalékában
	1956–57.	1957–58.	
Mezőgazdaság és közlekedés (állás és öntözési együtty)	9 500	17,1	
Energiatermelés	5 000	8,9	
Közlekedés és törzszás	9 000	16,1	
Ipar és bányászat (kisiparral együtt)	14 000	25,0	
Építkezés	13 500	24,0	
Készletek és egyéb	5 000	8,9	
Összesen	56 000	100,0	

Forrás: Industry and Labour, 1955. október 1.

Az összes beruházásokon belül az ipari és közlekedési beruházásoknak, az ipari beruházásokon belül a nehézipari beruházásoknak biztosítanak elsőbbséget.

Megnevezés	százalék	
	Vas- és acélparr	százalék
Gépet és felszerelést előállító iparigák	30,4	
Vegyipar (nehévezett iparral együtt)	22,2	
Kis- és falusi ipar	11,3	
Egyéb	12,8	
Összesen	100,0	

New Age, 1955. október adatai alapján számítva.

1 rupia = 38,53 forint.

¹ Az első indiai ötéves tervre vonatkozóan lásd: Simon József: India gazdasági helyzete a számok tükrében. (Statistikai Szemle 1955. 6. sz. 372–381. old.) c. cikket.

STATISZTIKAI TAJEKOZTATO

A jelentős ipari beruházások az ipari termelés nagymértékben emelését teszik lehetővé. Az alábbi táblában közöljük a terv során elérte eredményeket.

Földi iparcikkek termelésének alakulása az első és a második ötéves terv alatt

Megnevezés	Az első ötéves tervre vonatkozó adatok			A második ötéves tervre vonatkozó adatok	Az ötéves terv előrejelzései
	1956–57. (bázis év)	1953–54.	1955–56. (beosztás)		
	évi termelés	évi termelés	évi termelés		
Nyersanyag (millió t)				0,36	514,3
Gelei (")	1,1	1,1	1,3	5,0	384,6
Cement (")	2,7	4,0	4,8	10,0	208,3
Alumínium (ezer t)	3,7	3,8	4,0	40,0	1 000,0
Szén (millió t)	32,0	36,0	37,0	60,0	162,2
Vászon (")	3,0	4,0	4,0	12,0	325,0
Mangánérek (")	1,0	2,0	3,0	3,5	175,0
Néchegyipari elszállítás (%)				100,0	400,0
Öntözési csatornák (százalék)	18,0	19,6	20,0	35,0	125,0
Önjárású (százalék)	3 718,0	4 906,0	5 000,0	5 500,0	110,0
Parasztiárok (millió yard)	3 718,0	4 906,0	5 000,0	5 500,0	110,0
Cukor (millió t)	1,1	1,1	1,4	2,1	

Forrás: Industry and Labour, 1955. október 1.

A mezőgazdasági beruházások arányának csökkenése természetesen nem azt jelenti, hogy indiában kívánnak mondani a mezőgazdasági termelésre vonatkozóan a következő táblából, amely a

kitűnök ez a következő táblából, amely a mezőgazdasági termelés emelésére vonatkozó célkitűzéseket tartalmazza.

a

A jobb mezőgazdasági termelékek termelésének alakulása az első és a második ötéves terv alatt

Megnevezés	Az első ötéves tervre vonatkozó adatok			A második ötéves tervre vonatkozó adatok	Az ötéves terv előrejelzései
	1956–57. (bázis év)	1953–54.	1955–56. (beosztás)		
	évi termelés	évi termelés	évi termelés		
Gála (millió t)	50,0	65,7	66,0	76,0	115,2
Egyéb felhalmozások (%)				100,0	
Gyapot (millió hár)	2,0	3,9	4,2	5,8	135,0
Nyerskever (millió t)	5,6	4,6	5,0	7,5	150,0
Olajos magvak (millió t)	5,1	5,6	5,6	7,0	130,0
Dohány (ezer t)	258,0	260,0	260,0	300,0	120,0
Tea (millió font)	607,0	675,0	675,0	750,0	111,0

Forrás: Industry and Labour, 1955. október 1.

A mezőgazdasági termelés emelését jörszét az öntözéses gazdálkodás kiterjesztésével akarják elérni. A terv szerint 1960-ban az öntözött területek 40 millió hektárt fognak elérni, (1950-ben 20 millió hektárt)

A tervek szerint az új ötéves terv időszakában a következő új munkalehetőségek nyílnak:

mezőgazdasághoz	8 800 000–9 700 000 személy számára,
bányászatban	300 000–400 000 személy számára,
gyárakban	1 200 000–1 400 000 személy számára,
szállítási és üzemeltetési	300 000–400 000 személy számára,
szolgáltatókban	2 000 000 személy számára,
szabadtérben	500 000 személy számára.

Az új ötéves terv idején mintegy 12 millió új munkaalkalmat kívánnak teremteni.

A tervek szerint az új ötéves terv időszakában a következő új munkalehetőségek nyílnak:

A terv egyes egészségügyi, kulturális és szociális célkitűzései a következők:

Megnevezés	Az első ötéves tervre vonatkozó			A második ötéves terv feladatai	Az 1955-61. évi előirányzat az 1955-56. évi százalékban		
	adatok						
	1950-51. (bázis év)	1953-54. (becslés)	1955-56. (becslés)				
		évből					
Kórházi ágak száma (számen)	107,0	112,0	125,0	25,0	200,0		
Orvosi száma (számen)		65,0	70,0	90,0	128,6		
Városi házak (számen)	10 100,0		12 000,0	15 000,0	125,0		
Istállás (a 6-14 éves korú gyermekkből az iskolába járók aránya százalékban)	32,0		40,0	60,0	150,0		

Forrás: Industry and Labour, 1955. október 1.

Amint ezekből az adatokból láthatjuk, a második ötéves terv idején megkötse- rezik a kórházi ágak, s csaknem 30 szá- zalékkal növelik a képzett orvosok szá- mát. Az általános műveltség emelése ér- dékében pedig a 6-14 éves korú gyer- mekek csportjában 50 százalékkal emelik az iskolába járók arányát.

A lakásépítési program keretében há- rommilliárdos városi házak építének s emel- lett nagymértékű falusi lakásépítkezési tevékenységet kívánnak kifejleszteni.

Amint a fentiekben láthattuk, az új indiai ötéves terv számos, az ország fel- emelkedése szempontjából igen fontos fel- adatot tűzött ki célul. A terv körtüli viták azonban még nem zártultak le, s a terv végleges formája még nem alakult ki.

mert bizonyos indiai körök ellenzik a terv egyes alapvető célkitűzését, így többek között a nehezítpar és az állami szek- tor fejlesztését.

A Indiai Kommunista Párt azonban erényes küzdelmet vív annak érdekében, hogy a tervnek a változatos gyózedel- meskedjék, amelyet India egész gazdasági problémáira a ténylező legjobb megoldást adja.

A Szovjetunió és India között az utóbbi időben megerősödött kapcsolatok s a szovjet népnek a népgazdaság fejlesztése te- rén szerzett gazdag tapasztalatai — amelyeket kész megosztani az indiai néppel — minden bizonyval termékenyen fognak hatni az indiai gazdaság fejlődésére is.

Simon Józsefné

STATISZTIKAI HIRADÓ

A „Fényes Elek“ statisztikai kör megalakulása a Központi Statisztikai Hivatalban

A Központi Statisztikai Hivatalban, a hivatali DISZ szervezet keretében „Fé- nyes Elek“ néven Statisztikai Kör alakult.

A Kör a szakmai és tudományos to- vábbképzés érdekében célu tűzte ki, hogy elősegítse tagjainak közgazdasági, statisztikai fejlődését. Az alapszabálytervezet szerint a Kör célja a statisztikai munka és a közgazdasági elemzés továbbfejlesztése. Mindezek alapján a Kör eredménye- sebbé akarja tenni tagjai gazdasági, hiva- talmi munkáját.

A Kör e célok megvalósítására a köz- gazdaságtudomány és a statisztika egyes elmeleti és gyakorlati kérdéseiről a Központi Statisztikai Hivatalban havonta rendszeresen előadásokat tart, vitákat és anketókat rendez, különböző időszírű kér- désekéről pályázatokat ír ki és tanulmá- nyok készítésére munkaközösségeket szer- vez.

A Kör Előkészítő Bizottsága 1956. ja- nuár 19-én nyilvános ülést rendezett. Az ülésen az Előkészítő Bizottság nevében Nyilas András ismertette a Kör célját, az alapszabályzat és az 1956. évi munkaprogram tervezetét. Az ülés második napirendi pontjaként Ferje Sándorné felvasta Mészáros István tanulmányait a Kör névadójának. Fényes Eleknek életéről és munkásságáról.

A előadás rámutatott arra, hogy a magyar statisztika történetének jelentős haladó hagyományai vannak. Fényes Elek a hazáját forrón szerető, nemzetéért minden áldozatot kész hazafi jelképe. Tudományos kutató munkáját az igazi tudós szerénysége, az igazság szenvédélyes szerelete és keresés jellemzi. A Kör a haladó magyar statisztikai tudomány egyik legkimagaslóbb képviselőjét éppen ezért vezet.

HELYREIGAZITÁS. A Statisztikai Szemle 1956. évi 1. sz. 35. oldalán az ábra címe helyesen: A műtrágyatermelés alakulása 1929-1954. években.

IRODALOM

FOLYÓIRATSZEMLE

ВЕСТНИК

СТАТИСТИКИ

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Körzeti Statisztikai Hivatal folyóirata

1955. EVI 6. SZÁM

A helyi statisztikai szervek munkája színvonalának emeléséért.

L. Voldarszki: Az iparstatisztika legközelebbi feladatai.

F. Korrelj: A terméshozam indexei.

A. Bojarszki: A termelés minősége statisztikájának problémái.

A termelés ütemességének statisztikai vizsgálata.

V. Krilov: A reprezentatív módszer alkalmazása a zemsztovostatisztikában.

M. Szorokopud: Az értéktöbblet rátá az Egyesült Államokban.

G. Vladikin: A kubiszivei Statisztikai Hivatalnak a háztartássztatisztika terén szerezt tapasztalatai.

M. Nicsij: Az általános üzemű költségek elosztásának módszerei vegyes gépjárműállomány esetében.

T. Kozlov: N. K. Druzinyn professor: Statisztikai előadások a kereskedelmi főiskolák részére.

統計工作通訊

TUNGCSI KUNGCO TUNGHSZUN
(Statisztikai Hírek)

A Kína Népköztársaság

Állami Statisztikai Hivatalának folyóirata

1955. EVI 9. SZÁM

Javitsuk meg a tervellenőrzést, így harcoljunk első ötöves tervünk győzelméért. Emeljük a vezetés színvonalát, kúzdjuk le a nehézségeket, s időben és országosan hajtsuk végre az ipari ellenőrzéset.

STATISTICKÝ
OBZORA Csehszlovák Köztársaság
Állami Statisztikai Hivatalának folyóirata

1955. EVI 8. SZÁM

J. Kozák: A mezőgazdasági termékek vetésterületeinek összeférásával kapcsolatos ellenőrzés módoszeréhez.

S. Ginzburg: A városi és kerületi lakosság vásárolalapjainak megtérvezése a Szovjetunióban.

A. Černy: A teljes termelés és a bér-alapfelhasználás viszonyának kérdése az iparban.

Dr. Fr. Vávrovszky: A használatra átadott lakások kímutatása.

J. Novák—dr. Vl. Trnka: A vasúti statisztika egyes időszéri kérdései.

A gazdasági eredmény terve teljesítési százalékának kiszámítása.

Dr. V. Haas: A munkaképességgel járó betegségek nyilvántartásának és statisztikájának jelenlegi helyzete.

1955. EVI 9. SZÁM

Dr. F. Vávrovszky: A munkatermelések kenyésgyi terv teljesítésének szerepe a termelési terv teljesítésében.

A fogyasztói kereslet vizsgálata a háztartási költségvetések statisztikájának alapján.

II. MODALOM

191

Jiri Skolka: A változatlan és változó állományú index helyes és téves magyarázata.

Dr. Vl. Srb—M. Kucera: A gyermekhalandóság alakulása Csehszlovákiában.

A. Podesva: A városstatisztika problémái.

J. Bulina: B. Korda gazdasági indexei.

PRZEGŁAD
STATYSTYCZNYA Lengyel Közgazdasági Társaság
statisztikai szakszövetségének folyóirata

1955. ÉVI 2. SZÁM

St. Szulc: Az emberi élet meghosszabbításának kérdése a demográfia megvilágításában.

E. Vielrose: Lengyelország népessége a háború utáni években a potenciális demográfia szempontjából.

A. Karpinski: A beszámolás túlburjánzása ellen folytatott harc kérdései.

J. Oderfeld: A munkahely átbocsátóképessége.

I. Morsztymkiewicz: A Központi Statisztikai Hivatal könyvtára.

A Központi Statisztikai Hivatal matematikai-statisztikai bizottsága.

St. Szulc: A népességi kérdések tudományos vizsgálatára alakult nemzetközi uniós tagjainak közgyűlése.

1955. ÉVI 3. SZÁM

B. Szulc: A nemzeti jövedelem fizikai terjedelme dinamikájának vizsgálata.

W. Sochacki: A kommunális és lakásstatisztika helyzete és időszéri kérdései.

St. Szulc: Az emberi társadalom öregszik.

Z. Michalkiewicz: A termelési mutatószám kiválasztása a munkatermelések kiszámításakor a konfekció iparban.

T. Puchalski: A munkaterjesztmény- és a munkaversenynormák statisztikai elemzése.

A. Kier: A statisztikai munka megtervezése a kisipari szövetszetben.

REVISTA DE STATISTICA

A Román Népköztársaság Minisztertanácsa meletti működő Központi Statisztikai Igazgatóság folyóirata

1955. ÉVI 3. SZÁM

I. Ferenciac: Az iparvállalatok osztályozása iparágak szerint.

G. Hegyi: Az iparvállalati önköltség helyes elemzése.

I. Marinescu: A városi közhasználatú közlekedési eszközök utasforgalmának minőségi mutatószáma.

I. Dirmont: Új beruházási statisztikai beszámolórendszer.

V. Ionescu: Az önköltség elemzése az állami gazdaságokban.

I. Chertes: Az új technika fejlesztésének és bevezetésének statisztikája.

I. Teich: A termelés ütemességének összességi mutatószámairol.

V. Urseanu—V. Weiss: Értekezlet a valósínlásisegélelmet és a matematikai statisztika alkalmazásáról az iparban.

1955. ÉVI 4. SZÁM

H. D. Sterian: A gépipar a népgazdaság műszaki alapjai rekonstruálásának és bővítésének eszköze.

G. Tarau: A termébcséslés tapasztalatai.

G. Susnea—N. Georgescu: A lakosság fogyasztói kereslete tanulmányozásának néhány kérdése.

G. Culcer: Az operatív műszaki számbavétel a statisztikai beszámolórendszer dokumentációjának alapja.

M. Glassberg: Az építőipari termelőről szóló beszámolójelentés helyes elkezítésére.

N. Lupan: Az 1955—1956. évi közoktatás mutatószámlarendszer és statisztikai beszámolórendszer.

A. Kier: A statisztikai munka megtervezése a kisipari szövetszetben.

Statisztische Praxis

A Német Demokratikus Köztársaság
Állami Központi Statisztikai Hivatalának folyóirata

1955. ÉVI 8. SZÁM

H. Frase: Tervezés — statisztika — számítel.

J. Hess: Mégegyeszer a mezőgazdasági
reprezentatív vizsgálatok kérédséhez.

J. Rudolph: A szubvenciók és a külle-
reskedelmi árkülönbözetek kezelése a
nemzeti jövedelem mérlegében és a tár-
sadalmi össztermék vizsgálatokor.

1955. ÉVI 9. SZÁM

K. Albrecht: Az új technika statisztikai
kéjának bevezetése.

A. Clemens: Még jobban növelhetőük
a gép- és traktorállomások teljesítmé-
nyeit.

H. Heinig: Az anyagfelhasználási nor-
mát statisztikájának feladatai.

H. Lange: A beruházások előkészítésé-
nek és megvalósításának jobb elemzé-
séhez vezető útak (I).

E. Hancke: Milyen legyen a mezőgazda-
sági üzemű vizsgálat a jövőben.

1955. ÉVI 10. SZÁM

A. Kindelberger: A „statisztikai szolgá-
lat” tizéve a Német Demokratikus Köz-
társaságban.

A társadalmi össztermék.
A foglalkoztatottak ézévi teljeskörű
összeférás egyszerűsített program alapján.

H. Lange: A beruházások előkészítésé-
nek és megvalósításának jobb elemzé-
séi módjai (II).

N. Schröder: Statisztikai módszerek al-
kalmazása a kohászati terméknek készle-
normáinak megállapításához.

1955. ÉVI 11. SZÁM

A. Tomm: A munkaterület népgazdasági
vizsgálat.

M. Meuwis: Újraszámozzuk az üzeme-
ket.

D. I. Oparin: A logaritmikus lépték je-
lemezésére a gazdasági yafolamok terve-
zésében és elemzésében.

H. Messerschmidt: A műszaki és tudo-
mányos szakemberek összérására.

1955. ÉVI 12. SZÁM

F. Behrens: Elő kell készíteni a statisztiká-
tikát a második ötéves terv feladatainak
megoldására.

H. Georgi: Az 1956. évi ipari beszá-
műjeljentés.

G. Forbrig: A munkatermelékenység
növekedésének méréséről.

A. Kindelberger: A növekedés üteme-
konferenciára az iparstatisztikai csopor-
tosításokról.

SZERKESZTŐBIZOTTSSÁG:

DRECHSLER LASZLO, FAZEKAS BÉLA, GARAM JOZSEF, HETÉNYI ISTVÁN,
KENESSEY ZOLTÁN, LAKOS SÁNDOR, LUKÁCS OTTO, MÁNDI PÉTER,
MOD ALADÁRNÉ, PÉTER GYÖRGY (főszerkesztő), REDEI JENO (felelős szerkesztő),
ZALA JÚLIA

STATISZTIKAI SZEMLE

Megjelenik havonta egyszer. Készült 9000 példányban.

Szerkesztőség: Budapest, II. Keleti Károly u. 5. Telefon: 155-208
Kiadóhivatal: Budapest, II. Keleti Károly u. 5. Telefon: 338-530 (13. mellék)

Felelős kiadó: a Statisztikai Nyomtatvány- és Polibrárosítási Vállalat igazgatója

Műszaki vezető: Gyenes L. György

Előfizetés: Posta Központi Hírlapiroda, Budapest, V. József nádor tér 1.

Telefon: 180-850. Gyűjtőszám: 183-022. Előfizetési díj: negyedévre 24.- Ft. Elérés: 18.- Ft.

1 évre 96.- Ft. Cékkiszámla: 61.272.

A folyóirat részéből példányt kapható a Posta Központi Hírlapiroda Üjságoltjában

(Budapest, V. József Attila utca 3.)

Alkalmi Nyomda: Budapest, I. Kápietérnél 1. — 1956. — 452/2. — Felelős vezető: Koltai Ferenc.

БИБЛИОТЕКА ВЕНГЕРСКОГО
ЦЕНТРАЛЬНОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ
БУДАПЕШТ, II, КЕЛЕТИ КАРОЛЬ УЛИЦА 5-7.
BIBLIOTHÈQUE DE L'OFFICE CENTRAL HONGROIS
DE STATISTIQUE
BUDAPEST, II, KELETI KÁROLY UTCA 5-7.

Уважаемые Господа,

Обращаем Ваше внимание на то, что в рамках обмена изданиями нами журнал „Statisztikai Szemle“ с января 1956 года будет содержать резюме статей на русском и английском языках. Мы глубоко убеждены, что помещение краткого содержания, публикуемых в журнале статей, облегчит ознакомление с изданием Венгерского Центрального Статистического Управления.

С искренним уважением

Библиотека
Венгерского Центрального
Статистического Управления

Dear Sirs,

We should like to draw your attention to the fact that the review, entitled
Statisztikai Szemle, sent monthly to your address within the frame of our exchange of
publications, contains from January, 1956 onwards summaries of articles in Russian
and English languages, too. We hope that these summaries will contribute to the
usefulness of the review Statisztikai Szemle, published by our Office.

Yours faithfully

Library of the Hungarian
Central Statistical Office